

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Jan Svoboda

**Vliv jednání aktérů na vytváření rozvojového potenciálu a proměny trajektorií
rozvoje na Chebsku a Sokolovsku v posttotalitním období**

The Impact of Human Agency on Creating Development Potential and Transforming
Development Trajectories in the Cheb and Sokolov Regions during the Post-Totalitarian
Period

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Marek Komárek

Praha 2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny zdroje informací a využitou literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 31. 7. 2023

Bc. Jan Svoboda

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval RNDr. Markovi Komárkovi, doc. RNDr. Pavlu Chromému, Ph.D. a doc. RNDr. Viktoru Květoňovi, Ph.D. za užitečné rady a kritické připomínky, které vedly k finální podobě závěrečné práce. Významné poděkování patří matce Ing. Ivaně Svobodové za vytvoření nejlepších podmínek k dokončení této diplomové práce a za všechnu bezbřehou podporu během celého studia.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zaměřuje na analýzu jednání aktérů (*human agency*) v periferním území s diskontinuálním vývojem a přispívá do aktuální debaty v ekonomické evoluční geografii. Konkrétně se práce zaměřuje na dvě dva okresy Karlovarského kraje – Cheb a Sokolov, přičemž území kraje vychází opakovaně jako vnitřně diferencované z hlediska rozvojového potenciálu. Cílem práce je hlouběji porozumět, jak se jednání aktérů proměňuje v posttotalitním období ve vztahu k trajektoriím rozvoje a jakým způsobem jednání aktérů a jejich změny přispívají k vytváření rozvojového potenciálu. Za tímto účelem byl proveden intenzivní kvalitativní výzkum s využitím polostrukturovaných rozhovorů. Datový sběr zahrnoval širokou škálu aktérů z obou území, jako jsou zástupci veřejné správy z lokální i regionální úrovně, významní podnikatelé či subjekty rozvoje neziskového sektoru a další. Datová základna získaná pro tuto práci byla analyzována pomocí kódování, což umožnilo identifikovat klíčové téma, vzorce a souvislosti v jednání aktérů a jejich role ve vytváření rozvojového potenciálu a usměrňování trajektorií rozvoje. Výsledky výzkumu odhalily, že u obou okresů se vyskytuje více typů jednání aktérů najednou a že horší strukturální podmínky nutně neznamenají nižší rozvojový potenciál. Zjištěné poznatky mohou být cenným zdrojem pro tvůrce politik a rozvojových programů.

Klíčová slova: jednání aktérů, trajektorie rozvoje, periferie, rozvojový potenciál

ABSTRACT

This thesis focuses on analysing the concept of human agency in peripheral regions with a discontinuous development and contributes to the current debate in economic evolutionary geography. Specifically, the study targets two districts in the Karlovy Vary region – Cheb and Sokolov – with the region being internally differentiated in terms of development potential. The aim of the thesis is to gain a deeper understanding of how human agency has transformed in the post-totalitarian period concerning development trajectories and how this human agency and its changes contribute to the creation of development potential. To achieve this goal, intensive qualitative research was conducted using semi-structured interviews. The data collection involved a wide range of actors from both regions, including representatives of public administration at the local and regional levels, significant entrepreneurs, non-profit development entities, and others. The data obtained for this study was analysed through coding, which enabled the identification of key themes, patterns, and correlations in human agency and their roles in creating development potential and directing development trajectories. The research results revealed that both districts exhibit multiple types of human agency simultaneously and that worse structural conditions do not necessarily imply lower development potential. These findings can serve as a valuable resource for policymakers and development program creators.

Keywords: Human agency, development trajectory, periphery, potential of development

OBSAH

Seznam grafických prvků.....	7
Seznam zkratk	7
1 Úvod.....	9
2 Obecná teoretická východiska výzkumu jednání aktérů v periferním území.....	11
2.1 Diskuse stěžejních pojmů.....	11
2.1.1 Vymezení periferního území.....	11
2.1.2 Přístupy k výzkumu periferií po roce 1989.....	13
2.1.3 Revize debaty o strukturách a jednání aktérů.....	14
2.1.4 Konceptualizace jednání aktérů v geografii.....	15
2.1.5 Regionální institucionální ekosystém.....	20
2.1.6 Strukturální změny a proces smršťování.....	22
2.2 Představení zájmového území.....	24
2.2.1 Okres Cheb.....	27
2.2.2 Okres Sokolov.....	29
3 Výzkumné cíle a otázky.....	32
4 Metodologie výzkumu.....	34
4.2 Teoretická východiska vlastního výzkumu.....	34
4.2.1 Komparativní případové studie.....	36
4.2.2 Vymezení zkoumaného území pro případovou studii.....	37
4.2.3 Metodika a analýza datové základny.....	38
4.2.4 Reflexivita a transparentnost výzkumu.....	40
5 Empirická část.....	41
5.1 Role jednání aktérů ve směřování rozvojových trajektorií.....	41
5.1.1 Proměny jednání aktérů v okrese Cheb.....	41
5.1.2 Proměny jednání aktérů v okrese Sokolov.....	46
6 Diskuse a shrnutí zjištěných poznatků.....	50
7 Závěr.....	54
8 Použitá literatura:.....	58
9 Přílohy.....	69

SEZNAM GRAFICKÝCH PRVKŮ

Graf 1 – Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 1997 až 2022 ke dni 31. 12.	27
Graf 2 – Vývoj počtu obyvatel v okrese Cheb v období 1993–2022.....	28
Graf 3 – Vývoj počtu obyvatel v okrese Sokolov v období 1993–2022.....	30
Obr. 1 – Model vztahů mezi strukturami a jednáním aktérů.....	15
Obr. 2 – Zjednodušené znázornění vlivu zlomových událostí na jednání aktérů.....	17
Obr. 3 – Rozdělení typů jednání dle konceptualizace TCA a dichotomie organizační – systémové jednání aktérů	19
Obr. 4 – Vztah socio-prostorové kultury, jednání aktérů a trajektorií rozvoje	20
Obr. 5 – Model diskontinuálního procesu postupné transformace trajektorie rozvoje.....	23
Obr. 6 – Zájmové území okresů Cheb a Sokolov.....	25
Obr. 7 – Cyklicita přístupů k poznání v případových studiích.....	36
Obr. 8 – Typologie správních obvodů POÚ (vlevo) a ORP (vpravo) Česka podle rozvojového potenciálu.....	37
Obr. 9 – Rozvojové trajektorie v okrese Cheb od roku 1989	52
Obr. 10 – Rozvojové trajektorie v okrese Sokolov od roku 1989.....	53

SEZNAM ZKRATEK

EEG	Evoluční ekonomická geografie
HPH	Hrubá přidaná hodnota
ILAB	Institut lázeňství a balneologie
KARP	Karlovarská agentura rozvoje podnikání
KHK KK	Krajská hospodářská komora Karlovarského kraje
MAS	Místní akční skupina
OHK	Okresní hospodářská komora
ORP	Obec s rozšířenou působností
POÚ	Obec s pověřeným úřadem
RIS	Regionální inovační systém
SLDB	Sčítání lidí, domů a bytů
TCA	Typologie transformativního jednání aktérů (<i>Trinity of change agency</i>)
V&V	Výzkum a vývoj
ZČU	Západočeská univerzita v Plzni

1 ÚVOD

Mezi teoriemi ekonomické geografie zabývajícími se rozvojem regionů stále častěji přibývá těch, jež nezohledňují pouze tradiční témata – vztah mezi kapitálem a pracovními silami (např. Massey 1984), lokalizace firem a aglomerační efekty (např. Porter 1998), postavení v globálních produkčních řetězcích (např. Dicken a kol. 2001) či šíření znalostí, technologií a inovací (např. Cooke 2004) – ale v objasňování nerovnoměrného rozvoje se pozornost vědců obrací stále častěji k „měkkým“ přístupům (Chromý, Skála 2010; Huggins, Thompson 2020; Grillitsch, Sotarauta 2020 aj.). Tradiční ekonomická geografie navíc poskytuje pouze omezené porozumění procesům ovlivňující trajektorie rozvoje na mikroregionální úrovni (Asheim a kol. 2016). Na regionální úrovni se již plně etablovala teorie regionálních inovačních systémů, podle níž intenzivní vzájemná spolupráce mezi aktéry z privátního i veřejného sektoru usnadňuje následný proces učení a vytváří příležitosti k rozvoji (Cooke 1992, 2004; Tödtling, Trippel 2005; Asheim a kol. 2011). Mikroregionální úroveň však nespĺňuje podmínku „kritické velikosti“ pro aktivizaci inovačního systému (Blažek, Hampl 2009). Grillitsch a Sotarauta (2020) současně poukazují na nedostatek informací o tom, jak aktéři vytvářejí či využívají příležitosti rozvoje v specifických kontextech, proč se to někde děje a jinde nikoliv, a proč se ve zdánlivě podobných místech liší účinky jejich působení. Bezpochyby ale zůstává, že aktéři a jejich schopnosti hrají v rozvoji mikroregionů podstatnou roli. Především u periferních regionů se pak rozdílné schopnosti aktérů ukazují jako jedna z nejvýznamnějších hybných sil rozvoje (Kühn 2015; Rodríguez-Pose, Ketterer 2019). V geografických výzkumech se stále častěji začíná využívat koncept jednání aktérů (*human agency*), tj. schopnost produkovat konkrétní dopady na vývoj trajektorie rozvoje. O tom svědčí několik prací z nedávné doby (např. Rekers, Stihl 2021; Bækkelund 2021; Jolly a kol. 2020; Grillitsch a kol. 2022; Blažek, Květoň 2022). V Česku se však tímto směrem vydalo dosud jen malé množství výzkumných prací. Za zmínku stojí nedávná studie Blažka a Květoň (2022) porovnávající jednání aktérů v Ústeckém a Moravskoslezském kraji nebo mezinárodní srovnání jednání aktérů v uhelných městech včetně Mostu (Görmar a kol. 2022). Obě tyto studie lze považovat za spíše ojedinělé, neboť obecně platí, že vliv sociokulturních faktorů a kvalita lokálně-specifického prostředí zůstávají nadále kvůli jejich relativní neurčitosti stranou empirických studií. Avšak právě díky výzkumu těchto těžko měřitelných situací/fenoménů se lze přiblížit k většímu poznání reality.

Mapování rozličných potenciálů rozvoje se na mikroregionální úrovni věnovali Perlín a kol. (2019). Typologie mikroregionů Česka dle rozvojového potenciálu sice obsahuje vnitřní i vnější podmíněnosti rozvoje, na druhou stranu se jedná o výzkum založený na hodnocení statistických dat, který poskytuje pouze částečný rámeček poznání. Vnitřní podmíněnosti rozvoje lze navíc obtížně plně pochopit jen na základě extenzivních výzkumů (Chromý, Skála 2010), a proto je nutné získaná zjištění podrobit hlubší analýze, jež přispívá k detailnímu a komplexnímu pochopení specifických podmínek rozvoje v území. Předkládaná práce bere představenou typologii a Hamplův (2003) příspěvek

k diferencované povaze rozvoje Karlovarska jako vnější rámec a výchozí bod celého výzkumu. V duchu kritického realismu je vnímá jako tzv. extenzivní část, kdy na základě kvantitativních výzkumů statistických dat byla opakovaně prokázána vnitřní diference rozvojového potenciálu Karlovarského kraje. Hlavním cílem výzkumu je prostřednictvím hlubšího pochopení jednání aktérů ve vytváření rozvojového potenciálu a usměrňování trajektorií rozvoje Chebska a Sokolovska přispět do současné diskuse o vztahu jednání aktérů v rozvoji v periferních regionů. Výběr zájmových území do komparativní případové studie se kromě zmíněných výzkumů (HAMPL 2003; PERLÍN a kol. 2019) odvíjel také od autorovy předešlé výzkumné činnosti institucionální hustoty v periferní oblasti (Svoboda a kol. 2023). Diplomová práce tak jistým způsobem navazuje na zjištěná poznání. Přičemž využitím polostrukturovaných rozhovorů se subjekty rozvoje, jež jsou vytipovány rešerší rozvojových dokumentů a článků z medií, dále prohlubuje „měkké“ přístupy. Naplnění výzkumného cíle bude dosaženo využitím kvalitativního výzkumu za pomoci kódování dat, jež je ve výzkumech jednání aktérů často využíváno.

Nejdříve je v práci vyjasněno dosavadní teoretické poznání, a to jak periferního prostoru a jednání aktérů, tak rozvojových trajektorií či kvalitativního přístupu k výzkumu. Dále jsou představeny metody provedeného výzkumu sestávající se z polostrukturovaných rozhovorů se subjekty rozvoje a kódování datové základny. V empirické části jsou nejprve popsány a následně diskutovány zjištěné poznatky. Výzkum by měl odhalit, do které typologie lze zařadit jednání aktérů v diskontinuálně vyvíjejícím se území, jež charakterizuje negativní sebenaplňující předpověď tzv. Golemův efekt (Šerý, Klementová 2018). Rovněž by komparativní případová studie měla objasnit, jakým způsobem se jednání aktérů proměňovalo na mikroregionální úrovni v posttotalitním období, kdy zde docházelo k změnám politických i ekonomických struktur (HAMPL 2003). Přidaná hodnota výzkumu spočívá ve skutečnosti, že tento koncept je v současnosti v centru pozornosti významných geografů a umožňuje lépe zachytit rozvojový potenciál než extenzivní výzkumy. Předkládaná práce patří vůbec mezi první, které se v Česku zabývají problematikou jednání aktérů. Zjištěné poznání tak přispívá k lepšímu porozumění samotného konceptu a může se stát cenným zdrojem pro tvůrce politik a rozvojových programů.

2 OBECNÁ TEORETICKÁ VÝCHODISKA VÝZKUMU JEDNÁNÍ AKTÉRŮ V PERIFERNÍM ÚZEMÍ

2.1 Diskuse stěžejních pojmů

V teoretické části se práce nejprve zabývá vysvětlením stěžejních pojmů a zasazením předkládaného výzkumu do dosavadního poznání, a to jak v zahraničí, tak v českém prostředí. Tato kapitola čtenáři poskytuje základní vhled do zkoumané problematiky a přibližuje mu v obecné rovině základní směry geografického myšlení, jež podstatným způsobem přispěly ke konceptualizaci jednání aktérů. Vzhledem k poloze zkoumaného území v periferní oblasti z pohledu státu je zapotřebí mj. představit, co se onou periferií myslí a jakým způsobem bylo k daným územím doposud přistupováno. Tato kapitola si rovněž klade za cíl představit tzv. proces smršťování (*shrinkage proces*), jehož charakteristikami se území v předkládané práci vyznačuje, a teoretický koncept institucionálního *milieu*, s nímž jednání aktérů souvisí.

2.1.1 Vymezení periferního území

Na pojem periferie se tradičně nahlíží jako na území nacházející se v polarizovaném prostoru na zcela opačné straně od jádrových centrálních oblastí. Jasná definice pojmu periferie ale schází, zatímco někteří autoři považují periferní oblast jako území hůře dostupná a vzdálená od mocenských center, jiní vnímají znaky perifernosti spíše ve zhoršených strukturálních charakteristikách daného území (Marada 2001). V obou případech však zůstává základní myšlenka stejná, přičemž ta vychází ze samotného vztahu jádra a jeho zázemí (periferie). Tento vztah nabývá různých forem, které se navíc v průběhu času mohou měnit, a to jednak z hlediska vývojového, kdy v průběhu dochází k proměnám míry polarizace (Hampl 2000), a také z hlediska řádovosti – globální, makroregionální, mezoregionální a lokální úroveň. Na druhou stranu tento vztah vždy vyjadřuje určitou asymetrii mezi jádrem a periferií (Havlíček, Chromý 2001). Názorný příklad pojetí této dichotomie představuje Wallerstein (1979), který asymetrický vztah podmiňuje mocí, resp. koncentrací řídicích funkcí do jádrových oblastí, jímž jsou periferie podřízeny. Wallerstein (1979) také doplnil klasické schéma jádro – periferie o jakýsi mezistupeň dvou extrémů – semiperiferii. Namísto dichotomie dvou extrémů lze tak polarizaci prostoru rozumět jako určitému kontinuu, které má tendenci se v průběhu času proměňovat (Havlíček a kol. 2005). Několik autorů (např. Andreoli 1989; Schmidt 1998) rozšiřuje toto kontinuum o další dimenzi – marginální území, jež je charakteristické jeho neúspěšnou integrací do systému. Na rozdíl od marginálních území pro periferní regiony platí, že jsou alespoň částečně integrované do v daném místě a čase dominujících struktur, procesů a systémů (Havlíček a kol. 2005). Míra perifernosti určitého území se také odvíjí od role zainteresovaných subjektů v něm. Tudiž podle Reynauda (1981) hraje v určování perifernosti významnější roli lidský či sociální kapitál a vnější podmínky mají spíše sekundární úlohu.

Na polarizaci prostoru lze rovněž nahlížet perspektivou technologií a vzniku inovací, což patří v rámci teorií regionálního rozvoje mezi významné směry uchopení této problematiky. Centrální (jádrové) regiony dle Friedmanna (1973) díky své vysoké míře autonomie mají schopnost vytvářet inovace a využívat nové vývojové impulzy, kdežto dle tradičního chápání vzniku inovací periferie takovými schopnostmi nedisponují, nedokáží zachytit nové impulzy a inovace se k nim šíří difúzními procesy z center. Podobně jako jiní autoři (např. Myrdal 1957; Hirschman 1958) i Friedmann (1973) vnímal konfliktní podobu vztahů jádra a periferie, kdy jádrové oblasti nadále posilují svá postavení prostřednictvím kumulativních mechanismů. Periferie se od centrálních regionů liší také nedostatečně rozvinutým regionálním inovačním systémem, přičemž kvůli absenci rozvinutých klastrů klesá šance na vznik inovací a nových technologií (Blažek, Hampl 2009). Obecně platí, že takové regiony jsou pak obvykle „uzamknuty“ skrze předešlé rozvojové trajektorie, odvíjející se často od průmyslových odvětvích, která jsou založena na nerostných surovinách a která se obtížně přizpůsobují změnám požadavků globálních trhů (Isaksen 2015). Z toho důvodu je rozvoj periferních regionů více závislý na vnějších vlivech jako např. redistribuci finančních prostředků nebo relokaci již zaběhlých firem odjinud. Na druhou stranu se lze v geografii setkat i s narativem, že kromě center mohou inovace vznikat i v periferiích (např. Virkkala 2007; Shearmur 2015; Isaksen, Trippel 2017), neboť i firmy v těchto regionech chtějí být inovativní. Rozdíl oproti firmám z jádrových oblastí ale spočívá v odlišných formách interakcí – nositelů inovací – a celkovém inovačním procesu, kdy firmy z periferních regionů spoléhají v mnohem větší míře na pomoc z veřejných zdrojů (Sotarauta a kol. 2022). Což opět vede k otázce, jak kvalitní lidský či sociální kapitál se vyskytuje v periferiích. Při výzkumu periferních oblastí je tak důležité brát v úvahu nejen geografickou (teritoriální) perifernost – polohové či strukturální charakteristiky – ale i perifernost v jednání a smýšlení aktérů, od čehož se následně odvíjejí formy přenosu znalostí a schopnosti měnit rozvojovou trajektorii daného území. Jedná se tedy o komplexní problematiku, která vychází z dlouhodobého nerovnoměrného vývoje společnosti v prostoru, jehož výsledkem je narušení funkčně-prostorových a sociálně-prostorových vztahů a vazeb (Pileček 2013). Příčiny jakékoli perifernosti je proto nutné hledat právě v dlouhodobém společenské vývoji. Do formování polarizace prostoru však také významným způsobem zasahují procesy specifické povahy, a to jak časové, tak územní. Mezi ně lze zařadit procesy odehrávající se ve starých průmyslových regionech, pro něž je typická nízká inovační činnost firem silně specializujících se do průmyslových odvětví nacházejících se ve finální fázi jejich životních cyklů (Koutský 2011). Oproti klasickým periferním územím, kde rozvojovým bariérám náleží nedostatečná kvalita klastrů (velikostní, odvětvová, organizační aj.), bariérou rozvoje starých průmyslových regionů je právě přílišná orientace tamních klastrů na zastaralé rozvojové trajektorie (Tödtling, Trippel 2005).

2.1.2 Přístupy k výzkumu periferií po roce 1989

Zájem o studium periferních území nepatřil v Česku po celospolečenských změnách v roce 1989 mezi příliš významná témata, a to jak v akademické obci, tak v praktické politice. Havlíček a kol. (2005) vysvětlují hlavní důvody nezájmu jednak v minimálních regionálních rozdílech (důsledek státem řízených nivelizačních procesů), jednak v neatraktivnosti daného tématu v kontextu celospolečenské transformace a také kvůli větší orientaci studia na teoretické otázky vývoje geografických systémů. Až když se vlivem působení koncentračních a hierarchizačních procesů (Hampl 2005) začaly objevovat rozdílné projevy transformačních změn, tak se systematický výzkum periferií opět začal postupně etablovat jako nedílná součást nové regionální geografie (Jeřábek a kol. 2021). Od konce 90. let se tak kvůli selektivnímu územnímu rozvoji a prohlubování rozdílů mezi jádrovými a periferními oblastmi (Pileček 2013) stala problematika polarizace prostoru motivem řady vědeckých studií, z nichž jsou patrné základní směry výzkumu. Za prvé se jednalo o práce zaměřující se právě na dopady transformačních procesů a regionální vývoj v porevolučním období (např. Hampl 2000; 2003). Druhý směr se věnoval více samotným východiskům polarizace prostoru. Debaty v metodologicko-teoretické rovině, které sice, jak už bylo popsáno, zprvu „odváděly“ pozornost geografů od problematiky periferního prostoru, na druhou stranu i v případě výzkumu periferií je potřeba vycházet z platných teoretických a metodologických přístupů. Řada autorů (např. Havlíček, Chromý 2001; Havlíček a kol. 2005) tak diskutovala dosavadní přístupy v kontextu českého periferního prostoru. K významným směrům v české geografii, zejména v polovině nultých let, náležely práce zaměřené na hodnocení polarizovaného prostoru či identifikaci klíčových problémů přispívajících ke změnám územní diferenciace. Jejich těžiště spočívalo především ve vymezení periferií v různých měřítkových úrovních (Chromý, Skála 2010), a to jak z hlediska vývojového (např. Reinöhllová 2005; Drápela 2011), tak strukturálního (např. Marada 2001; 2003). Nedílnou součástí řady studií jsou typologie periferií. V souladu se zaměřením předkládaného výzkumu je důležité zmínit dichotomii vnějších a vnitřních periferií (Musil, Müller 2008; Havlíček a kol. 2008), přičemž sledované území se v z pohledu celostátního měřítka nalézá v odlehlé (vnější) periférii. Dosavadní typologie se ve svém vymezení opíraly zejména o „tvrdá“ statistická data nebo jiné kvantitativní ukazatele vyjadřující vztah společnosti k určitému prostoru. Z čehož částečně vychází i poslední přístup k výzkumu periferií – systematické hodnocení procesů podmiňujících dynamiku proměn v kontinuu polarizovaného prostoru (Chromý, Skála 2010). Nicméně zde lze pozorovat zásadní metodologický posun od hodnocení rozsáhlých souborů kvantitativních dat k hledání odpovědí na vyvstanuvší otázky skrze využití terénních šetření ve vybraných zájmových územích (Pileček 2013). Do hry tak v posledních letech stále častěji vstupují hodnocení „měkkých“ kvalitativních faktorů jako např. institucionální *milieu*, regionální identita, sociální a lidských kapitál či schopnost mobilizace subjektů rozvoje (*leadership*) apod. (Jančák a kol. 2008, 2010; Chromý a kol. 2011)

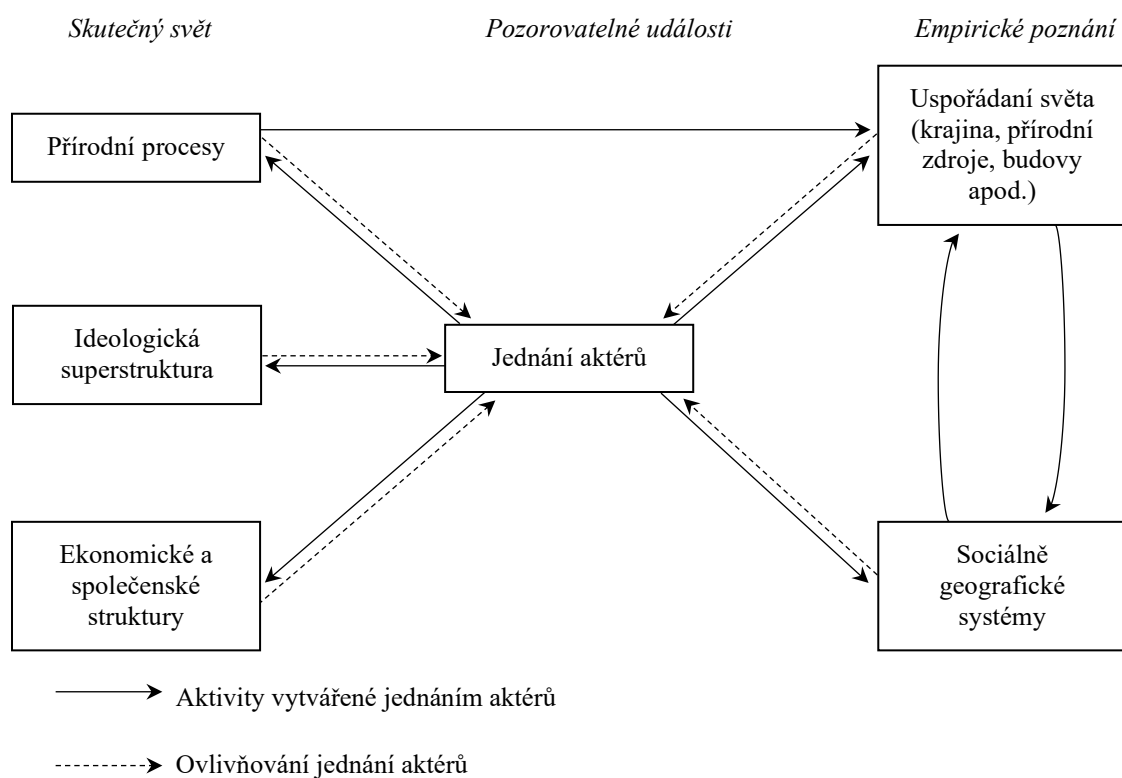
2.1.3 Revize debaty o strukturách a jednání aktérů

I když kořeny strukturalismu sahají až do poloviny 19. století, tak pozici si v geografii získal až v tom následujícím. Po celé 20. století pak strukturalistický přístup náležel k dominantním paradigmatům v rámci společenských i přírodních věd. Jeho základní myšlenka spočívá v předpokladu existence „skrytých struktur“, které jako jakési mechanismy předurčují např. lidské chování či společenské procesy v prostoru (Holt-Jensen 2018). V geografických výzkumech se lze setkat se strukturalistickým přístupem nejčastěji v ekonomické a marxistické geografii (např. Massey 1984; Harvey 1973, 1985; Thrift 1986). Namísto zkoumání projevů samotných společenských procesů se strukturalisté snažili dojít k poznání prostřednictvím studia jejich příčinných mechanismů. Podle Johnstona (1997, s. 215) „...nemůžeme pochopit podstatu mechanismů (hnacích sil), když budeme studovat pouze jejich povrchové projevy (puzzle)“. Ve výsledku se však strukturalistické výzkumy staly příliš „odlidsťeny“ a právě ignorování významu lidského jednání vedlo na začátku 80. let k rozsáhlé debatě o vzájemném působení struktur a jednání aktérů (Daněk 2013). To je v předkládané práci chápáno pouze jako aktivity jednotlivých osob. V sociální geografii se lze setkat i se spojením konceptu s věcmi nebo událostmi (viz Gregson 2005).

Nalezení východiska z paradigmatické krize, kdy naproti sobě stáli strukturalističtí (radikální) a humanističtí geografové, přinesla až Giddensova (1979; 1984) teorie strukturace. Podobně se strukturalisty Giddens (1984) vnímá struktury jako soubor pravidel a zdroj lidských aktivit. Tyto pravidla a zdroje mohou být jak neformální (společenské normy), tak formální (zákony). Současně jsou „v nepřetržitém pohybu“, tudíž se neustále prostřednictvím lidských aktivit a interpretací přetvářejí. Na jednání aktérů je dle této teorie potřeba nahlížet jako na proces, ve kterém lidé (agenti) odrážejí charakter různorodých struktur, ale přitom jednají do značné míry autonomně. V tom spočívá základní myšlenka tzv. duality struktur, kdy každodenní rutinní jednání aktérů formuje strukturální prostředí, simultánně však v dlouhodobém měřítku dochází k postupné transformaci samotných struktur (viz Obr. 1). Pro post-strukturalisty představují sociální, ekonomické a jiné struktury základní podmínku ovlivňující chování aktérů, nikoli však v tak determinujícím významu jako u strukturalistů (Moos, Dear 1986). Teorie strukturace se stala předmětem řady kritik, Gregsonovi (1987) vadila přílišná abstraktnost, Jessop (2001) jí vyčítá převládající zaměření pouze na jednání aktérů produkované uvědomělými osobami a opomíjení dominance struktur.

K diskusi vztahu struktur a jednání aktérů významně přispěli protagonisté kritického realismu (např. Bhaskar 1975; Sayer 1992), kteří nahlíží na svět jako na konstrukci lidské mysli. Realitu sice utváří „skutečný“ svět, ale její nejvýznamnější součásti nejsou zcela zřetelné (struktury). Kromě těchto neviditelných mechanismů se realita sestává z pozorovatelných událostí/fenoménů a také z jejich empirického poznání (Bhaskar 1975).

Obr. 1 – Model vztahů mezi strukturami a jednáním aktérů

zdroj: Holt-Jensen (2018)

Společným znakem post-strukturalistického obratu, někdy nazývaného prostorovým, bylo odmítání tzv. velkých vše-vysvětlujících teorií a „superstruktur“. Což otevřelo prostor pro studium širších souvislostí vyskytujících se v určitém místě, a to jak z hlediska geografického, tak historického nebo sociálního (Couper 2015). Jednání aktérů se tak odvíjí od kombinace zmíněných souvislostí s působením různorodých struktur odehrávajících se v daném místě a čase – specifickém kontextu.

2.1.4 Konceptualizace jednání aktérů v geografii

Zájem o jednání aktérů a jeho roli v usměrňování regionálně-rozvojových trajektorií se v posledních letech mezi geografickými výzkumy zvyšuje, o čemž svědčí i značný počet studií z posledních let (např. Rekers, Stihl 2021; Bækkelund 2021; Jolly a kol. 2020; Grillitsch a kol. 2022; Blažek, Květoň 2022). Ze studií vyplývá, jak obtížná je jasná definice, co ve skutečnosti jednání aktérů znamená a co reprezentuje. Debatu tak ve srovnání s jinými geografickými koncepty nelze označit za ukončenou, neboť v současnosti stále přibývají nové pohledy či vnímání problematiky jednání aktérů. V obecné rovině, podobně jako výše zmíněné výzkumy, vychází předkládaná práce v pojetí jednání aktérů ze studie amerických sociologů Emirbayera a Mische (1998). Ti koncept definují jako schopnost aktérů jednat a produkovat konkrétní dopady, ať už záměrné či nechtěné, prostřednictvím nichž se daří překonávat dosavadní trajektorii rozvoje, nebo jí naopak udržovat či posilovat. Jednání aktérů vychází z jejich schopností, do kterých se propisují zkušenosti z minulosti, a výsledky těchto jednání mají dopad

na budoucí vývoj. Jedná se o tzv. intertemporální proces, pro nějž v otázce času platí určitá ambivalence, kdy je jednání aktérů propojené s vývojem daného místa v minulosti, zároveň ho ovlivňují vize aktérů o budoucnosti v daném okamžiku (Grillitsch a kol. 2021).

Vznikající literatura o jednání aktérů se opírá zejména o tradici evoluční ekonomické geografie (dále jen EEG), resp. o její teorii – *path dependence*¹. Objasnění procesů regionálního rozvoje, zaměřených často pouze na strukturální vysvětlení², se snaží doplnit o pohled „zdola“, tj. vysvětlení, jak aktéři mohou ovlivňovat směřování trajektorií rozvoje v konkrétním území (Grillitsch a kol. 2021). Hlavní pozornost výzkumů se ale nemění, tudíž i v geografických výzkumech se zaměřením na jednání aktérů představují socio-politicko-ekonomické procesy hlavní pozornost zájmu. Stále hojně přibývajících empirické práce z posledních let dokazují významnost konceptu. Na druhou stranu rozdíl od tradičních směrů EEG se nachází v ontologickém východisku, kdy se výzkumy jednání aktérů nezaobírají pouze vývojem trajektorií regionálního rozvoje, ale pokouší se osvětlit, jakým způsobem a v jaké míře aktéři v území ovlivňují jejich vývoj. Hlubší porozumění role jednání aktérů tak umožňuje lépe pochopit, proč jsou některé regiony úspěšnější než jiné, a to navzdory podobným strukturálním předpokladům (Grillitsch, Sotarauta 2020). Právě tato problematika patří dle Neffke a kol. (2011) mezi vůbec „nejzajímavější“ otázky, jimiž se mohou ekonomičtí geografové a výzkumníci regionálního rozvoje zabývat.

Dichotomie reproduktivního a transformativního jednání aktérů

Z dosavadního poznání vyvstává několik základních pojetí jednání aktérů. V první řadě je nutné uvést, že jednání aktérů není stabilní a v čase dochází k jeho proměnám v závislosti na fázi trajektorie rozvoje (Bækkelund 2021). Autoři Huggins a Thompson (2020) tvrdí, že jednání aktérů je pevně spjato s určitým prostorem, neboť města a regiony produkují „prostředí místní racionality“ od nichž se odvíjejí i vzorce chování aktérů, a tedy i jednání aktérů v daném území. Jakmile dochází k vytváření nové trajektorie rozvoje, je možné se setkat s transformativním typem jednání aktérů. Grillitsch a Sotarauta (2020) ho definují jako činnost aktérů, jejíž cílem je nějaká forma změny systému či trajektorie rozvoje. Grillitsch a kol. (2021) popis dále rozvádějí, podle nich se jedná tzv. kauzální vztah jednotlivých aktérů v rámci regionálních inovačních systémů³ (dále jen RIS), která se v klíčovém

---

¹ *Path dependence* je ekonomická teorie (David 1985), jejíž ústředním konceptem je vývoj trajektorie (*path development*), což si můžeme představit jako dlouhodobý sled událostí vedoucí k vytvoření nové rozvojové trajektorie a ekonomickému rozvoji regionu (Martin, Sunley 2006).

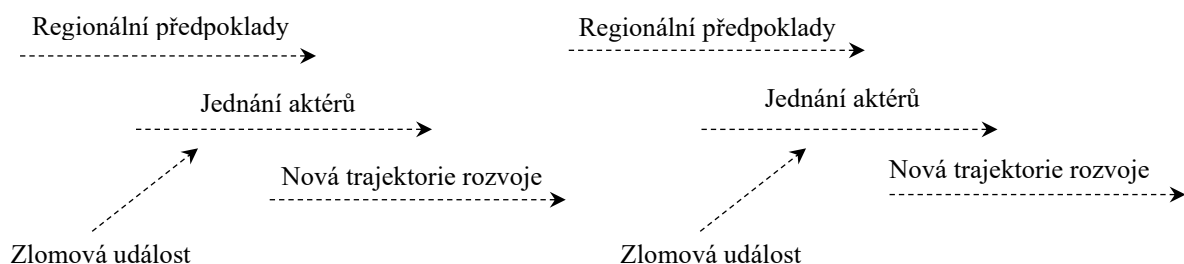
² Současné modely vývoje trajektorie se navíc dominantně zaměřují na jádrové regiony a v kontextu výzkumu vzniku rozvojových trajektorií v periferiích poskytují pouze limitovaný teoretický rámec. Žádný z nich – zlepšení (*path upgrading*), prodloužení (*path extention*), diverzifikace (*path diversification*), rozvětvení (*path branching*), vytvoření (*path creation*), importace (*path importation*) – proto podle Isaksen a Trippel (2017) nedokáže vysvětlit proč i v periferních regionech se mohou objevit nové rozvojové trajektorie. V případě periferních regionů, jež jsou často „uvěznění“ v předešlé trajektorii rozvoje, tak hrají důležitou roli v iniciování nových trajektorií i exogenní zdroje (Isaksen 2015).

³ Teorie RIS se rozvíjela od 90. let, kdy se díky stále větší míře propojenosti globální ekonomiky inovace a schopnost inovovat staly zásadním zdrojem konkurenční výhody. RIS se tak etablovaly jako důležitý teoretický rámec výzkumů regionálního rozvoje. Hlavní myšlenka spočívá v existenci dvou subsystémů – znalosti využívajícího, tvořeného firmami

okamžiku aktivuje, nikoliv trvale, a pomocí které dojde ke změně RIS. Nepochybně tak transformativní jednání aktérů může souviset i s oběma subsystemy RIS – znalosti využívající a znalosti vytvářející. Mimo jednání aktérů v tomto procesu změny hrají nezastupitelnou roli jednak regionální (strukturální) předpoklady, ale také zlomové události (viz Obr. 2) jako např. změny globálních trhů, makro-institucionálního prostředí nebo technologií, jež otevřou prostor k institucionálním změnám (Grillitsch a kol. 2022). V kontextu regionálního rozvoje Grillitsch a Sotarauta (2020) transformativní typ jednání podrobněji dělí na tři typy, jež dohromady tvoří triádu transformativního jednání aktérů (*trinity of change agency*) (dále jen TCA). „Inovativní podnikatele“⁴ (*innovative entrepreneurship*) vztahují autoři v duchu Schumpeterovy kreativní destrukce (Schumpeter 1911) k činnostem, jejichž cílem je prostřednictvím znalostí a jiných zdrojů prolomit dosavadní technologický *status quo* a nastolit nový, technologicky pokročilejší přístup. Ve stejném duchu, snahou „institucionální podnikatele“⁴ (*institutional entrepreneurship*) je změna stávajícího institucionálního *statutu quo*. Jedná se tedy o aktéry, kteří vlastními zdroji, silou nebo kompetencemi řídí proces přispívající ke vzniku nových institucí nebo transformaci těch stávajících (Battilana a kol. 2009). „Územní vůdcovství“ (*place-based leadership*) spočívá v nalezení společného, kolektivního zájmu mezi různorodými aktéry a jejich činnostmi. Třetí typ je především o schopnosti přesvědčit širší základnu subjektů rozvoje o sdílené vizi, ke které budou všichni bez ohledu směřovat. Územní lídři se díky jejich formálním i neformálním vazbám snaží výše představené činnosti sladit tak, aby z nich profitovali nejen individuální subjekty, ale i celý region (Sotarauta, Beer 2021).

Obr. 2 – Zjednodušené znázornění vlivu zlomových událostí na jednání aktérů

zdroj: Grillitsch a kol. (2022)

Koncept jednání aktérů se nevztahuje primárně k činnostem samostatných subjektů rozvoje, nýbrž je schopen postihnout kolektivní aktivity subjektů rozvoje z různých řádovostních úrovní působících ve stejném území. Jejich jednání však nemusí vždy vést ke změnám, ale namísto toho spíše k udržování dosavadního směřování regionálního rozvoje, a proto např. Jolly a kol. (2020) a Bækkelund (2021)

a jejich klustry, a znalosti vytvářejícího, kam spadají R&D centra nebo vysoké školy – které se nalézají ve stejném institucionálním prostředí, a mezi nimiž probíhají vzájemné interakce (Kadlec 2019).

⁴ Z anglického originálu *entrepreneurship* vyplývá, že tento termín se chápe v mnohem širším kontextu než český překlad. To dokládá pohled autorů Shane a Venkataramana (2000), kteří *entrepreneurship* vnímají jako propojení příležitostí a uvědomělých jednotlivců snažících se ony příležitosti využít.

zdůrazňují význam reprodukčního typu jednání. Především kvůli působení různých mechanismů „uzamčení“ (*lock-in*)⁵ tak jednání aktérů v tomto případě stojí na straně převažujících struktur a stávající trajektorie rozvoje. To ovšem neznamená, že je zcela rezistentní vůči jakýmkoliv změnám (Kurikka, Grillitsch 2021). Takové změny jsou však ve srovnání se změnami transformativního typu jednání mnohem menší a spíše se jedná o aktivity vedoucí k proměně systému v kontextu převažující trajektorie rozvoje regionu než k jeho celkové proměně (Jolly a kol. 2020). Současně platí, že aktéři, kteří se v okamžiku zlomové události přičinili o nastolení nové trajektorie rozvoje čili disponovali transformativním jednáním, se v situaci vzniku jiné zlomové události chovají opačně, a naopak působí proti další transformaci systému. Bækkelund (2021) tak triádu TCA od Grillitsche a Sotarauty (2020) rozvádí v duchu reprodukčního jednání aktérů a jednotlivým typům triády doplňuje jejich dichotomické ekvivalenty: „replikačního (rutinního) podnikatele“⁶ (*repetitive entrepreneurship*), činnost „převládajících institucí“ (*institutional work*) a „udržovacího vůdcovství“⁷ (*place maintenance*). Na výše představené práce navazuje Benner (2022), který spojuje jednání aktérů s vývojem strukturálních podmínek (blíže podkapitola 2.1.6). Transformativní typ jednání tak rozděluje na „konstruktivní“ – v případě měnících se strukturálních podmínek umožňuje transformaci trajektorií rozvoje či zvyšuje tlak na transformaci během stability strukturálních podmínek – a na „destruktivní“, které v průběhu změny struktur může vést k transformaci, ale naopak ve strukturálně stabilním prostředí často posiluje negativní trajektorii rozvoje. Naproti tomu reprodukční jednání aktérů Benner (2022) vnímá jako „stabilní“, kdy některé projevy takového jednání mohou přispět k rozvoji trajektorie navzdory měnícím se strukturálním podmínkám, zatímco jiné projevy „stabilního“ jednání se váží více k neměnným strukturálním podmínkám. Všechny tři typy mohou dle Bennera (2022) v určitém čase trajektorie rozvoje existovat vedle sebe najednou.

Dichotomie organizačního a systémového jednání aktérů

Jak bylo popsáno výše, úspěšné vytvoření nové trajektorie rozvoje celého systému, tj. regionu, vyžaduje multi-aktérový přístup, což v případě periferií zahrnuje i aktéry mimo určité území a exogenní zdroje (Isaksen 2015). Studie vycházející z konceptu vývoje trajektorií vnímají jako tradiční protagonisty transformačního procesu firmy, avšak nedávné výzkumy ukazují nezbytnost účasti i jiných subjektů rozvoje (např. MacKinnon a kol. 2019; Trippel a kol. 2020). Isaksen a kol. (2019) takový typ kolektivního přístupu konceptualizují jako systémové jednání aktérů, jehož základní charakteristikou je to, že aktéři dokážou uplatňovat jejich vliv za hranice institucí či organizací, kde přirozeně působí. Jedná

---

⁵ Martin a Sunley (2006) definují „uzamčení“ (*lock-in*) jako stav, kdy technologie, organizace či celý systém setrvávají v určité vývojové trajektorii s nemožností její změny, přestože se nabízejí mnohem výhodnější alternativy. Jako názorný příklad uvádějí případ rozložení písmen na klávesnicích – QWERTY,

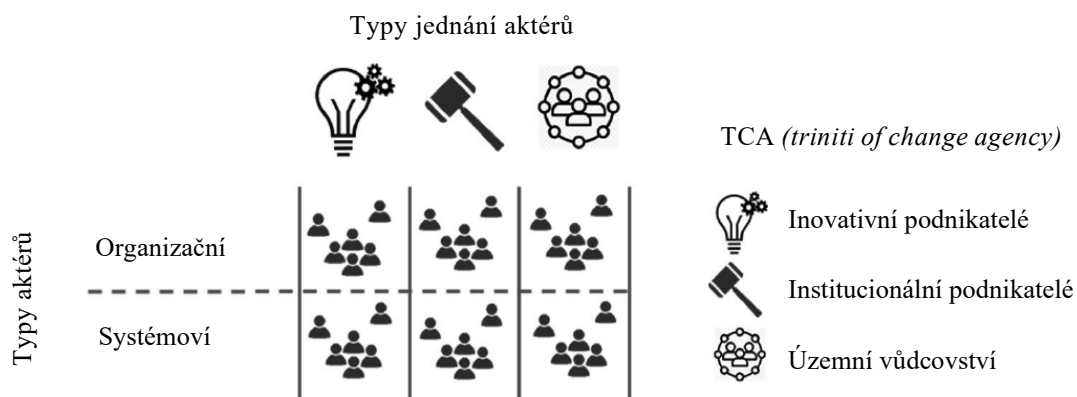
⁶ Pro předkládanou práci se jeví jako lepší označení „rutinního podnikatele“, jenž používají Blažek a Květoň (2022), namísto „replikačního podnikatele“ od Bækkelund (2021).

⁷ Typem „udržovacího vůdcovství“ se rozumí udržovat stávající způsoby spolupráce mezi „zažitými“ aktéry bez snahy rozvíjet spolupráci s jinými subjekty rozvoje.

se tedy o jednu z nutných podmínek RIS (Blažek, Hampl 2009). Systémovým typem jednání disponují uvědomělí aktéři s vysoce rozvinutou schopností „čtením“ lidí a celého prostředí, na základě čehož takoví aktéři jsou schopni mobilizovat i jiné subjekty rozvoje a společně formulovat směry rozvoje území. Avšak dle Isaksen a kol. (2019) může ve vytváření nové trajektorie rozvoje sehrát roli i druhý typ této dichotomie – firemní (organizační) jednání aktérů⁸. Autoři vztahují tento typ jednání k aktivitám vedoucím ke vzniku inovativních činností v rámci již existujících firem nebo organizací, díky kterým se zvyšuje potenciál vzniku nové rozvojové trajektorie. Z pohledu prolomení *statutu quo* a nastartování změn v RIS (diverzifikace, vytvoření či importace trajektorie rozvoje) vychází však mnohem důležitěji systémové jednání aktérů, a to zejména díky jeho větší dynamičnosti a proaktivnímu přístupu. Důležitost organizačního jednání se ukazuje až v následné fázi, kdy je již nová trajektorie rozvoje etablovaná a pomocí organizačního jednání může dojít k její další transformaci (rozvětvení, zlepšení či prodloužení trajektorie). Na druhou stranu nelze *a priori* vědět, zda se taková transformace uskuteční, protože ani výrazné organizační jednání aktérů nemusí být dostatečné pro změnu přetrvávající trajektorie rozvoje. To na příkladu porovnání Moravskoslezského a Ústeckého kraje ukazují Blažek a Květoň (2022). Rozdílný vliv těchto typů jednání aktérů se také odvíjí od kvality RIS, které jsou v periferiích často organizačně/institucionálně tenké⁹, přičemž platí, že se snižující se kvalitou RIS roste význam systémové jednání aktérů (Isaksen a kol. 2019). Blažek a Květoň (2022) současně zdůrazňují, že jednání u různorodých aktérů může směřovat k oběma typům bez ohledu na měřítkovou úroveň nebo intenzitu vztahů, a to jak ve smyslu organizační – systémové, tak reproduktivní – transformativní.

Podobný pohled je možné nalézt i u Grillitsch a kol. (2021), kteří dichotomické rozdělení organizační – systémové jednání propojují s výše představenou triádou TCA (Grillitsch a Sotarauta

Obr. 3 – Rozdělení typů jednání dle konceptualizace TCA a dichotomie organizační – systémové jednání aktérů

zdroj: Grillitsch a kol. (2021)

⁸ Podle Blažeka a Květoně (2022) z termínu firemní jednání aktérů je možné usuzovat, že firmy implicitně disponují tímto typem aktivit, což je zavádějící, a proto definují tento typ jako organizační jednání aktérů.

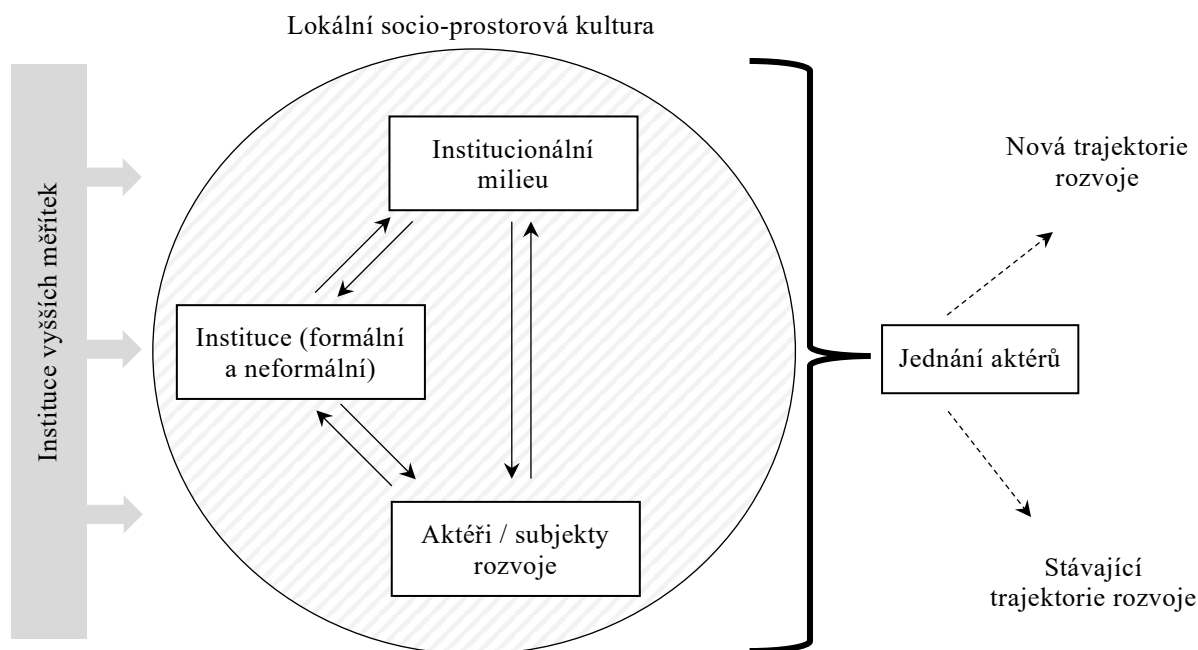
⁹ Typologie RIS od Tödtlinga a Trippla (2005) vychází z výzkumu dysfunkce RIS, jež pramení z odlišných regionálních podmínek. Pro metropolitní regiony – fragmentovaný typ – se jeví jako největší bariéra nespolečné spolupráce aktérů mezi subsystemy, staré průmyslové regiony – uzamčený typ – nejsou schopny transformace kvůli jejich silné specializaci na zastaralé odvětví a RIS v periferiích – organizačně/institucionálně tenký typ – je nefunkčnost RIS způsobena strukturou ekonomických subjektů, kde dominují malé a střední firmy nebo nadnárodní společnosti.

2020). Přičemž v subsystému znalosti využívající definují subjekty rozvoje jako „organizační aktéry“ a naopak „systémové aktéry“ v subsystému znalosti tvořící (viz Obr. 3). Souhrnně lze konstatovat, že obě výše představené dichotomie mohou vést k vytvoření zcela nové trajektorie či k rekonfiguraci a udržování té stávající.

2.1.5 Regionální institucionální ekosystém

Ve snaze vysvětlit diferencovanou povahu rozvoje v určitém území se zaměřením pozornosti pouze na jednání aktérů zvyšuje riziko opomenutí jiných „měkkých“ faktorů (Carvalho, Vale 2018). Fundamentální faktor k pochopení jednání aktérů spočívá v objasnění vzorců kolektivního chování subjektů rozvoje ve vztahu k prostoru, což Huggins a Thompson (2020) nazývají socio-prostorovou kulturou (viz Obr. 4). Ta souvisí se širšími společenskými charakteristikami a vztahy, které prostřednictvím převládajícího smýšlení a způsobu života utváří společenskou strukturu území. Socio-prostorovou kulturu tvoří územně specifické instituce a subjekty rozvoje. Ty ve vzájemné podmíněnosti spoluutvářejí institucionální *milieu* (viz Obr. 4) neboli „pravidla hry“ (North 1990), jež na jedné straně umožňují určité formy chování, na druhé straně je však mohou limitovat (MacKinnon a kol. 2009). Institucionální *milieu* mj. předurčuje, jakým způsobem subjekty rozvoje pracují pro regionální rozvoj. EEG však poskytuje pouze omezenou teoretickou základnu v objasnění jeho vlivu na jednání aktérů, potažmo na vývoj trajektorií rozvoje. Z tohoto důvodu je podle MacKinnona a kol. (2019) nutné vycházet více ze sociologických a institucionálních přístupů, které se zaměřují na širší škálu faktorů tedy i na roli institucí, konvencí a praktik (Gertler 2010). Takové přístupy doplňují tradiční evolučně-

Obr. 4 – Vztah socio-prostorové kultury, jednání aktérů a trajektorií rozvoje

zdroj: vlastní zpracování

ekonomický pohled na trajektorie rozvoje území. Zvláště v případě periferních regionů umožňují lépe vysvětlit, proč i území s nedostatečně rozvinutou vědomostně-technologickou kapacitou mohou uspět a prolomit svá „uzamčení“. Sociologická alternativa k teorii *path dependence* nevnímá výchozí podmínky regionu jako dané, ale jako konstruované zakořeněnými¹⁰ aktéry, kteří při uskutečňování jejich iniciativ využívají zkušenosti získané z aktivit v minulosti (Garud a kol. 2010). V objasnění širšího institucionálního *milieu* je tak z epistemologického hlediska neméně důležité zacílit výzkum přímo na jednotlivé aktéry, prostřednictvím nichž se lokální institucionální kontext utváří (Battilana a kol. 2009; Sotarauta, Suvinen 2018). Nicméně zde je zapotřebí rozlišit ty, jež se uvědoměle snaží tvarovat institucionální *milieu* a vědomě se tak odchylojí od stávajících struktur (Garud, Karnøe 2001). Tudiž se jedná o aktéry se schopností mobilizace zdrojů a sociálních sítí kontaktů ve víceúrovňovém institucionálním *milieu* – „institucionální podnikatele“ (Battilana a kol. 2009). Ty druhé pak reprezentují aktéři ukotvení v zažitých sociálních, ekonomických či institucionálních strukturách, kteří díky svému historickému působení v usměrňování převládající rozvojové trajektorie disponují různými formami moci¹¹, pomocí níž mohou aktivně působit proti změnám institucionálního *milieu*. Nutno poznamenat, že různé formy moci nemají stejnou sílu a ne všechny musí explicitně udržovat institucionální *status quo* (Baumgartinger-Seiringer 2022). Vztah mezi institucemi, potažmo institucionálním *milieu* a trajektoriemi rozvoje regionu není zcela bezprostřední. Jinými slovy tyto aspekty socio-prostorové kultury nemají na směřování trajektorií rozvoje přímý dopad, a proto je podle Rekers a Stihl (2021) nutné zaměřit pozornost na kauzální vztah jednání aktérů a institucionálního *milieu*. Právě tento vztah poskytuje potřebný „střípek mozaiky“ k objasnění vlivu institucí na diferenciovanou povahu rozvoje.

K zodpovězení otázky, proč se i v periferních regionech objevují nové trajektorie rozvoje, lze využít i koncept institucionální příbuznosti (*institutional relatedness*)¹². Ten vychází z tvrzení, že navzdory nedostatku technologické nebo znalostní příbuznosti se mohou nové trajektorie rozvoje objevit v regionu za předpokladu jím příbuzného institucionálního *milieu* (Content, Frenken 2016). Na příkladu biotechnologického průmyslu v Portugalsku to ilustrují Carvalho a Vale (2018), kdy namísto metropolitních oblastí s odpovídající vybaveností se biotechnologický průmysl rozvinul v převážně zemědělském regionu. Obecně totiž platí, že ani periferní, institucionálně tenké regiony nejsou zcela institucionálně prázdné (Trippel a kol. 2018). Pakliže region vykazuje známky institucionální příbuznosti, tak jednak aktéři s novou vizí nečelí v jejím prosazování přílišným obtížím ze strany ostatních subjektů rozvoje, a také mohou také využít své dosavadní postupy a praktiky

---

¹⁰ Zakořeněnost aktérů spočívá v jejich dlouhodobém působení v sociálních sítích subjektů rozvoje nebo v trajektoriích rozvoje, které předurčují jejich chování.

¹¹ Geels (2014) rozlišuje typy moci na: instrumentální – vycházejí z vybavenosti jako je autorita, kontakty, počet zaměstnanců; diskurzivní – možností ovlivňovat obecný diskurz; materiální – technologické a finanční zdroje; institucionální – schopnost ovlivňovat širší vládnoucí struktury.

¹² Institucionální příbuznost vychází z konceptu příbuzné rozmanitosti (*related variety*) představeného autory Frenken a kol. (2007), kteří tvrdí, že „...k transmisi znalostí v rámci regionu bude docházet především mezi příbuznými odvětvími a jen v omezené míře mezi nepřibuznými odvětvími“ (s. 688).

v rozvíjení nové trajektorie. Takovou kombinací ve výsledku může dojít k nastartování proměny a celkové legitimizaci¹³ nové trajektorie rozvoje podobně jako ve vývoji biotechnologického průmyslu v rurálním regionu (Carvalho a Vale 2018). Pro pochopení regionálního institucionálního *milieu* je nezbytné si uvědomit, že podobně jako jednání aktérů není ani toto *milieu* statické a v průběhu času dochází k jeho proměnám (Boschma 2017). Je tedy důležité porozumět způsobu, jakým se institucionální *milieu* vyvíjí s ohledem na různé, někdy i protichůdné, motivace zainteresovaných aktérů v (ne)vytváření institucionálního zázemí pro rozvojové trajektorie (Carvalho, Vale 2018). Na základě podobné premisy ukazují Trippl a kol. (2020) na příkladu „zelené“ transformace trajektorií rozvoje, jak je legitimizace institucionálního *milieu* důležitým elementem v realizaci takového procesu. Přičemž spolu se strukturou průmyslu a dalšími podpůrnými faktory (univerzity, subjekty rozvoje s kapitálem aj.) zdůrazňují roli institucionálního *milieu*, zejména pak na počátku legitimizačního procesu trajektorií rozvoje. Proces legitimizace však není automatický, jedná se o dlouhodobý výsledek kauzálního vztahu jednání aktérů a institucionálního *milieu*. Ve své podstatě legitimizaci trajektorie rozvoje předchází legitimizace institucionálního *milieu*. Na tento vztah lze nahlížet jako na vzájemnou podmíněnost, kdy institucionální legitimizační proces otevírá prostor pro jednání aktérů, to následně ovlivňuje podobu vybavenosti regionu institucemi. Uyerra a Flanagan (2022) na příkladu regionu ze Španělska ilustrují, že v procesu vzniku trajektorie rozvoje především u periferních regionů hraje roli nejen legitimizace institucionálního *milieu*, ale i širší vybavenost regionu. Tj. příchod nových firem do regionu, vytváření znalostí skrze provázanost nových a stávajících firem, ale především dlouhodobé ukotvení aktivit s tvorbou přidané hodnoty, tzv. znalostní ekonomiku (*knowledge-based economy*).

2.1.6 Strukturální změny a proces smršťování

Souběžně s „měkkými“ faktory, jimž se věnovala pozornost v předešlé podkapitole, nelze v objasnění role jednání aktérů ve vytváření rozvojových potenciálů a usměrňování trajektorií rozvoje opomenout roli dalších strukturálních faktorů. Jednání aktérů a strukturální podmínky existují ve vzájemně podmiňujícím vztahu (Giddens 1984; Sayer 1992; Jessop 2001). Problematika ekonomických či společenských struktur ve vysvětlení vzniku a vývoje trajektorií rozvoje v dlouhodobém měřítku patří mezi hlavní zaměření EEG (Martin 2010). Na druhou stranu objasnění měnícího se jednání aktérů ve vztahu k různým fázím vývojového procesu trajektorie, a tedy i k odlišným strukturálním předpokladům, zůstává stále spíše hluché. Hlouběji se touto otázkou v nedávné době zabýval Benner (2022). I když podobně jako konvenční směry v EEG vychází z teorie *path dependence*, tak oproti nim nahlíží na vývoj trajektorie jako na diskontinuální proces postupné transformace trajektorie (*path-transformation*) (Miörner, Trippl 2019), který nemusí vždy vést k pozitivním výsledkům (viz Obr. 5).

---

¹³ Koncept legitimizace spadá do sociální teorie a je definován jako obecné vnímání nebo předpoklad, že činnost nějakého subjektu je žádoucí, správná nebo vhodná v rámci určitého sociálně konstruovaného systému norem, či hodnot (Suchman 1995).

příležitosti pro trajektorie rozvoje (viz *Obr. 5*). Jisté ale je, že v obou případech může docházet ke změnám jednání aktérů.

Během strukturálních změn dochází v daném regionu k dlouhodobým ekonomickým, organizačním či sociálním proměnám. Tyto změny mohou vést k pozitivním výsledkům jako např. diverzifikaci regionální ekonomiky, zvýšení produktivity či konkurenceschopnosti regionu. Rovněž platí, že strukturální změny se často spojují s negativními dopady, mezi které se řadí např. ztráta pracovních příležitostí, konkurenceschopnosti či odliv obyvatel. S negativní změnou sociálních charakteristik regionů zasažených strukturálními změnami souvisí i proces smršťování. V akademické literatuře jsou území zasažená tímto procesem vnímána jako ta, kde dochází k souvislému populačnímu poklesu nebo k prohlubujícímu demografickému stárnutí. Mnozí autoři vztahují tyto demografické charakteristiky právě k negativním projevům širších strukturálních podmínek a velmi často se tak jedná o území s nepříznivými ekonomickými parametry – např. nižší HDP na obyvatele či vyšší mírou nezaměstnanosti (Grasland a kol. 2008). K dalším typickým znakům patří selektivní migrace, kdy zejména mladí lidé s vyšším vzděláním opouštějí taková území (Van Well 2010). Příčina poklesu počtu obyvatel se různí od měřítkové úrovně nebo od typu samotného regionu. Obecně však platí, že v pozadí celého procesu smršťování jsou strukturální změny, které mohou být vyvolány externí zlomovou událostí jako např. ekonomickou krizí či otevřením ekonomiky globálním trhům (Grasland a kol. 2008). Tudíž více než aktivitami regionálních subjektů rozvoje je proces ovlivňován makroekonomickými trendy. Avšak právě i cílená činnost aktérů z nižší geografické úrovně dokáže jistým způsobem mírnit či efektivně se vypořádat s negativními projevy procesu smršťování. Martinez-Fernandez a kol. (2012) představují, že úspěšná cesta spočívá ve vedoucích aktérech, kteří dokáží využít své schopnosti „vůdcovství“ k mobilizaci nových subjektů rozvoje za účelem navázání nových partnerství. Tím pádem míra projevů negativních dopadů spojených s procesem smršťování může naznačit, jaké jednání aktérů se objevuje u subjektů rozvoje v těchto regionech. V územích, kde se negativní dopady zapříčiněné strukturálními změnami projevují nejvíce, lze předpokládat, že kvalita jednání aktérů nedosahuje takové úrovně jako tam, kde se s těmito problémy dokázali nějakým způsobem vyrovnat.

2.2 Představení zájmového území

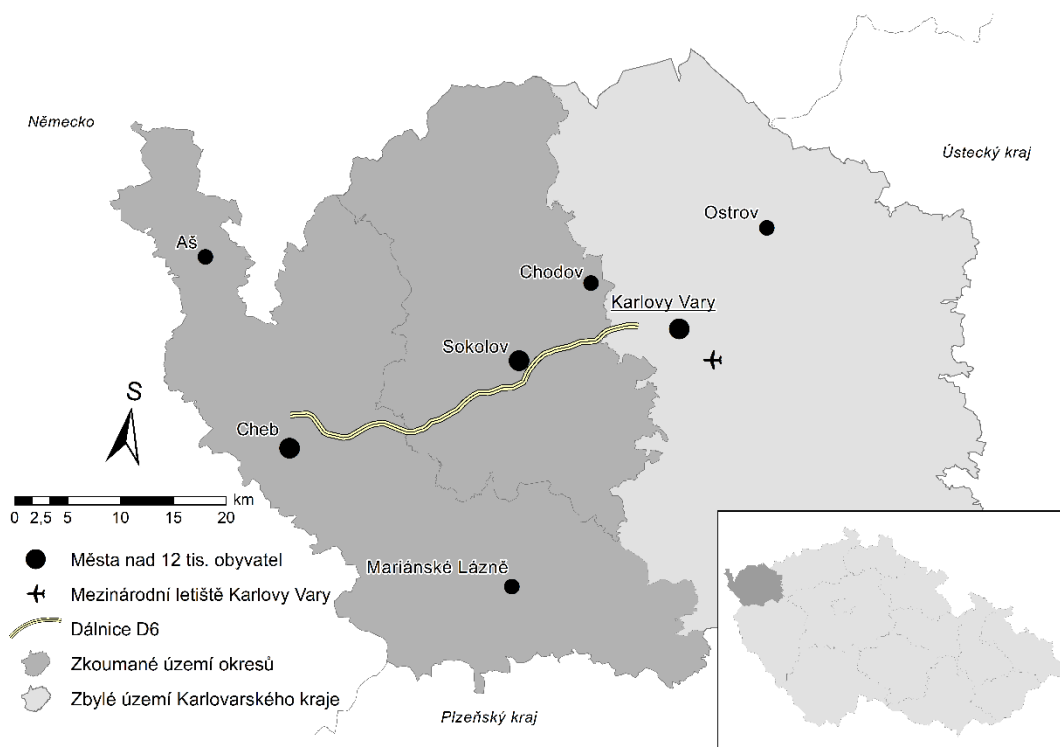
Pro zpracování diplomové práce bylo vybráno podobné území, kde probíhalo autorovo šetření předešlé výzkumné činnosti (Svoboda a kol. 2023). Získané znalosti regionálního kontextu umožnily snazší navázání kontaktů se subjekty regionálního rozvoje. Z tohoto důvodu se zájmové území (na *Obr. 6*) sestává z okresu Cheb, který byl vybrán mj. na základě Hamplova (2003) zjištění, že Chebsko jako mikroregion II. stupně vykazuje zvýšenou míru autonomie v rámci Karlovarského kraje. Jako protipól byl vybrán okres Sokolov, který naopak patří do krajského nadnodálního jádra vyznačujícího se silnou integritou koncentračního prostoru. Území Karlovarského kraje vykazuje

známky vnitřní diference opakovaně, přičemž Hampl (2003) je viděl mj. na úrovni okresů, kdežto novější příspěvek Perlína a kol. (2019) hodnotí rozvojový potenciál jako více diferencovaný s klesající řádovostní úrovní, tj. správní obvody obcí s pověřeným úřadem (dále jen POÚ) a obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP). Podle Perlína a kol. (2019) je možné se domnívat, že na úrovni okresů existují malé rozdíly v rozvojovém potenciálu. Zmíněné důvody – významné rozdíly a spíše malé rozdíly na úrovni okresů – vedly v předkládané práci k výběru statistických jednotek NUTS IV jako sledované úrovně pro příspěvní do diskuse o vlivu jednání aktérů ve vytváření rozvojových potenciálů v zájmovém území a usměrňování trajektorií rozvoje (podrobnější vysvětlení výběrů obou okresu nabízí [podkapitola 4.2.1](#)).

Území Karlovarského kraje se nachází v českoněmeckém pohraničí. Vzdálenost od celostátního centra Prahy se pohybuje kolem 180 km, a i dostupnost dalších větších měst Plzeň (100 km), Norimberk (150 km) či Řezno (150 km) překračuje vzdálenost 100 km. Dopravní spojení velkokapacitní komunikací s metropolitními regiony není v současné době (jaro 2023) stále dobudováno¹⁵. Dálnice D6 tak propojuje pouze největší sídla v kraji – Cheb, Sokolov, Karlovy Vary – a ani napojení na německou dálniční síť (dálnice A72, A93) není hotové. Z pohledu geografické polohy lze území považovat za vnější periferní oblast Česka. Na druhou stranu poloha v blízkosti státní hranice s komparativně vyspělejšími územími Německa skýtá vyšší rozvojový potenciál, který podle Hampla (2003) spočívá v možnosti navázat vztahy a spolupráci se subjekty rozvoje z druhé strany státní hranice. Celé území

Obr. 6 – Zájmové území okresů Cheb a Sokolov

zdroj: vlastní zpracování na základě Arcdata Praha (2014)

¹⁵ Kompletní zprovoznění dálničního spojení regionu s hlavním městem Prahou se předpokládá v roce 2027 (jaro 2023).

Karlovarského kraje, a tedy i okresy Cheb a Sokolov, prošlo přesídlením autochtonního obyvatelstva, jež bylo v důsledku událostí po 2. světové válce odsunuto a nahrazeno obyvatelstvem¹⁶ s odlišnou kvalitou ve smyslu nižší regionální identity (Kuldová 2005). Tento diskontinuální charakter vývoje má své viditelné dopady i dnes. Na základě srovnání socioekonomických charakteristik s kontinuálně vyvíjejícími se regiony území Karlovarského kraje, kde v minulosti žilo německy hovořící obyvatelstvo, stále vykazuje horší demografické a socioekonomické výsledky. Diskontinuální vývoj lze tedy vnímat jako negativní faktor regionálního rozvoje (Šerý, Klementová 2018). Mimo polohovou perifernost je možné zájmové území popsat jako periferní z hlediska horší kvality lidského a sociálního kapitálu. Z porovnání mezi kraji vychází Karlovarský kraj jako území s nejnižším podílem osob s vysokoškolským vzděláním (SLDB 2021). Je zde také nejnižší podíl specialistů či technických a odborných pracovníků, a naopak se zde vyskytuje jeden z nejvyšších podílů populace nacházející se v exekučním řízení – 10,8 % populace (Exekutorská komora ČR 2023)¹⁷. S výjimkou detašovaných pracovišť Fakulty pedagogické a Fakulty ekonomické Západočeské univerzity v Plzni (dále jen ZČU) se zde nevyskytuje žádná veřejná vysoká škola.

Karlovarský kraj jako územně vyšší samosprávný celek vznikl po reformě veřejné správy v roce 2000¹⁸. Území spadá do regionu soudržnosti (NUTS II) Severozápad, který opakovaně patří mezi územní jednotky s nejnižším regionálním inovačním indexem.¹⁹ Celkový objem finančních nákladů směřující do oblasti V&V (217,5 mil Kč v roce 2021) z veřejného i privátního sektoru je v celostátním srovnání nejnižší právě v Karlovarském kraji (ČSÚ 2021b). I přes geografickou blízkost regionu s významnými evropskými inovačními centry v Bavorsku a Sasku se kraji v oblasti V&V nedaří rozvinout potenciál spolupráce (RIS3 2020). Firmy se zpravidla nacházejí na nízkých pozicích v globálních produkčních řetězcích, což se projevuje nízkou inovační aktivitou. Zároveň na základě dat České národní banky patří Karlovarský kraj dlouhodobě mezi regiony s nejnižším objemem přímých zahraničních investic (PR KK 2021). Regionální ekonomiku charakterizuje značná odvětvová specializace – strojírenství, energetika, automobilový průmysl, lázeňství a cestovní ruch, tradiční průmyslová odvětví (keramika, porcelán a sklo). Obecně lze hospodářství kraje popsat jako ekonomiku s orientací na tradiční odvětví. Zděděná odvětvová struktura kraje, vyplývající z místních zdrojů nerostných surovin a centrálního plánování v minulosti, vykazuje inercii v čase. Hospodářství se tudíž stále orientuje na těžbu surovin a průmyslovou produkci s vysokou spotřebou energie a materiálů (RIS3 2020). Nachází se zde také velký podíl firem v zahraničním vlastnictví, které slouží jako subdodavatelé pro jejich mateřské firmy. Tyto podniky se dominantně soustřeďují na výrobu standardizovaných

---

¹⁶ Před výměnou původního obyvatelstva, žilo na území dnešního Karlovarského kraje cca 500 000 lidí. Ke konci roku 2022 počet obyvatel kraje činil cca 290 000 osob.

¹⁷ Celostátní průměr podílu osob v exekučním řízení k 1. 7. 2023 dosahoval 6,2 % (Exekutorská komora ČR 2023).

¹⁸ Dle přijetí ústavního zákona č. 347/1997 Sb. s účinností od 1. 1. 2000.

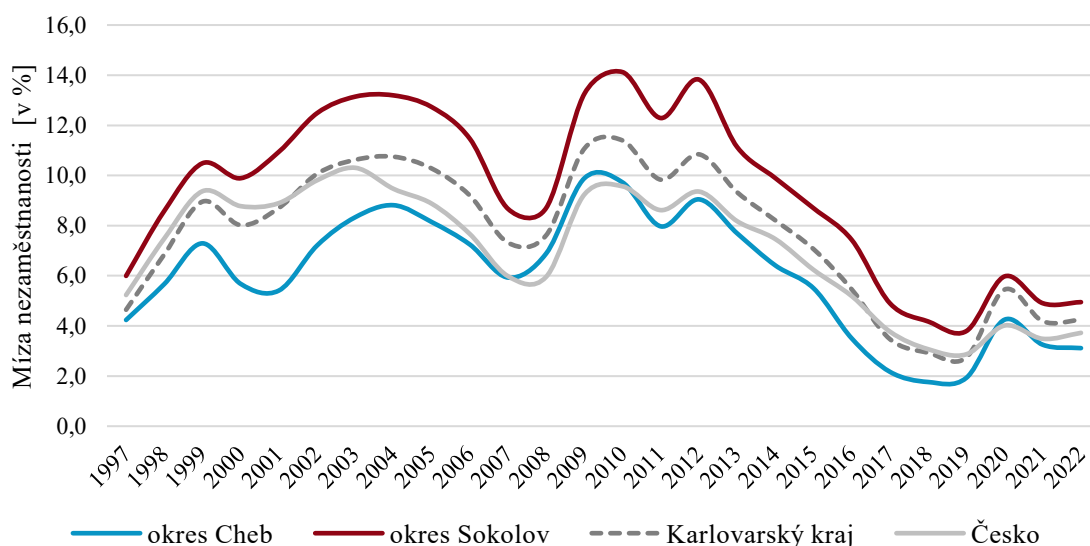
¹⁹ Dle pravidelně vydávané zprávy *Regional Innovation Scoreboard* od Evropské komise.

produktů a komponentů s nízkou přidanou hodnotou, z čehož plyne využívání především levné a málo kvalifikované pracovní síly (RIS3 2020). Z hlediska podílů jednotlivých sektorů na tvorbě hrubé přidané hodnoty (dále jen HPH) ekonomiky kraje vychází, že terciérní sektor na ní přispívá více než z 60 %, sekundér tvoří asi 35 % a zbytek činí primér (PSÚT KK 2021). Současně platí, že ve srovnání s celostátním průměrem zaujímají v tvorbě HPH mnohem vyšší podíl služby veřejné a naopak služby komerční jsou zastoupeny v mnohem menší míře (ČSÚ 2021a). *Graf 1* nabízí pohled na vývoj míry nezaměstnanosti, přičemž Karlovarský kraj v uplynulých dekáдах dosahoval většího podílu nezaměstnaných osob, než činil celostátní průměr. *Graf 1* rovněž přibližuje situaci s mírou nezaměstnanosti obou zkoumaných okresů. Po většinu sledovaného období dosahoval okres Cheb nižších hodnot než celostátní či krajská úroveň, naproti tomu v okrese Sokolov platila zcela opačná situace.

2.2.1 Okres Cheb

Prvním územím předkládané případové studie je nejzápadnější část Česka – okres Cheb, kde se nachází 40 municipalit a ke konci roku 2022 žilo cca 92 000 obyvatel (ČSÚ 2023). Přírozeným centrem regionu je město Cheb (cca 30 000 obyvatel), mezi další populačně větší sídla patří Aš a Mariánské Lázně, jejichž populace se shodně pohybuje kolem 12 500 lidí. Vývoj počtu obyvatel okresu (viz *Graf 2*) měl od počátku transformačního období spíše sestupnou tendenci, kdy započala proměna struktury ekonomiky (Hampl 2003). V prvních letech nového tisíciletí však vývoj nabral strmý vzestup, což lze dát do souvislosti mj. s otevřením průmyslové zóny v Chebu a vytvořením nových pracovních míst.

Graf 9 – Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 1997 až 2022 ke dni 31. 12.

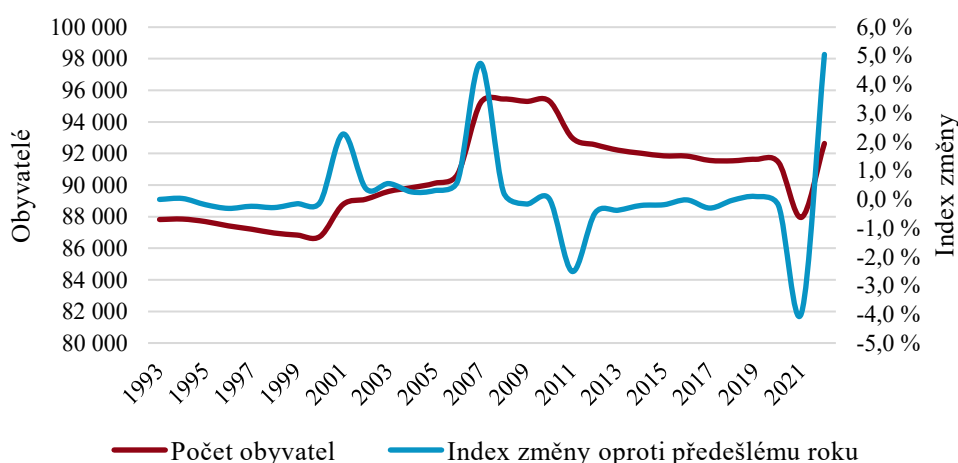
Poznámka: Od roku 2013 změna metodiky výpočtu.

zdroj: MPSV (2023)

Skokový nárůst počtu obyvatel v roce 2007 byl způsobem změnou administrativního členění, během něhož se do Chebska připojilo město Teplá z okresu Karlovy Vary. Nicméně od desátých let populační

trend charakterizuje opět pokles populace, jenž kulminoval na počátku dvacátých let výrazným meziročním propadem až o 4 %. V této době se společnost vypořádávala s ekonomickými projevy celosvětové pandemie Covid-19, kvůli níž se mj. omezovala výroba. Z hlediska kvality lidského kapitálu dosahuje okres Cheb v celostátním srovnání horších hodnot. Index vzdělanosti vycházel 221²⁰ (SLDB 2021), naproti tomu v transformačním období dosahoval hodnoty 198,5 (SLDB 1991). O kvalitě lidského kapitálu vypovídá i podíl osob v exekučním řízení, který v polovině roku 2023 dosahoval 11,6 % (Exekutorská komora ČR 2023).

Graf 13 – Vývoj počtu obyvatel v okrese Cheb v období 1993–2022

Poznámka: Skokový nárůst počtu obyvatel v roce 2007 způsoben přerážením města Teplá z okresu Karlovy Vary.

zdroj: ČSÚ (2023)

Podobně jako ve zbytku Česka započala industrializace Chebska s rozvojem železniční sítě ve 2. polovině 19. století. V ekonomické struktuře dominoval textilní průmysl (Filipčík 2012), jenž se koncentroval především do oblasti Ašska, kde v roce 1946 vznikly textilní závody Tosta Aš a Textilana Ohara. Do roku 1989 představovaly tyto podniky dva největší zaměstnavatele v okrese Cheb. Zaměstnanost v textilním průmyslu dosahovala do roku 1989 až 40 % zaměstnaných osob v průmyslové výrobě. Třetího největšího zaměstnavatele představoval státní strojírenský podnik a výrobce jízdních kol Eska. Se změnou společenského systému a přechodu z centrálně plánované ekonomiky na tržní hospodářství se zcela proměnila struktura ekonomických subjektů (Filipčík 2012). Změnou v posttotalitním období prošla jak velikostní struktura (počet zaměstnanců), tak vlastnická struktura či převažující zaměření firem. Na konci totalitního období dominovaly v zaměstnanosti v průmyslu Chebska podniky s vysokým počtem zaměstnanců. Filipčík (2012) ve výzkumu zabývajícím se transformací průmyslu v okrese Cheb uvádí, že na konci roku 1989 zaměstnávalo prvních deset největších firem 62 % všech lidí pracujících v sekundéru. V transformačním období byly výše zmíněné velké závody zprivatizovány, ale v důsledku ztráty „východních trhů“ a nízké konkurenceschopnosti na globálních trzích tyto podniky zkrachovaly. I když během posttotalitního období docházelo k poklesu

²⁰ Na celostátní úrovni vycházel index vzdělanosti na hodnotě 242 (SLDB 2021).

výrobních sektorů a rozvoji nevýrobní sféry, tak struktura zaměstnanosti dle sektorů za posledních 30 let neprošla takovou proměnou jako jiné okresy. Hampl (2003) to vysvětluje tím, že okres Cheb se historicky vyznačoval kvalifikovanější pracovní silou, diverzifikovanější ekonomikou a vyšším zastoupením obslužných aktivit. Charakteristickým rysem Chebska byla vysoká zaměstnanost v terciérním sektoru, kde v polovině devadesátých let pracovalo 67 % ekonomicky aktivních osob²¹ (Jeřábek 1999), což souviselo s lázeňstvím. Od lázeňské funkce se také odvíjela nadprůměrná intenzita soukromého podnikání, přičemž v okrese Cheb se v roce 1997 nacházel největší počet podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel (Jeřábek 1999). Vyjma výrazného úbytku pracujících v priméru, nedošlo ve struktuře zaměstnanosti dramatickým proměnám.²²

Ztráta pracovních míst během devadesátých let přiměla územní samosprávy k řešení nastalé situace prostřednictvím budování velkoplošných průmyslových areálů. Na počátku nultých let se postupně začaly v okrese Cheb rozvíjet průmyslové parky. Nejdříve započala realizace Průmyslového parku I v severozápadní části města Chebu, kde se od roku 2004 začaly usazovat první firmy. Z důvodu přetrvávajícího zájmu vyplývajícího zejména z mezinárodně dobré geografické polohy regionu, tj. dostupnost dálniční sítě Německa, se průmyslový areál neustále rozrůstá a v budoucnu se počítá s výstavbou Průmyslového parku II, jenž by s rozlohou 130 ha představoval jednu z nejrozsáhlejších průmyslových zón v zemi. V blízké budoucnosti (rok 2025) se navíc plánuje zprovoznit jedna z největších logistických hal v Česku (Dolanská 2023). V nedávné minulosti byly zprovozněny i další průmyslové zóny – Panattoni Park Cheb South nebo CTPark Aš. Mezi největší zaměstnavatele v okrese dle Úřadu práce ČR (2022) patří nizozemské DHL Solutions (asi 1100 zaměstnanců). Mezi subjekty rozvoje lze zařadit i neziskový sektor, jenž na Chebsku reprezentují místní akční skupiny (dále jen MAS) – MAS 21 a MAS Kraj živých vod, nebo Euroregio Egrensis.

2.2.2 Okres Sokolov

Druhé území předkládané práce se nachází v těsné blízkosti okresu Cheb. Sídlní strukturu tvoří 38 municipalit, ve kterých na konci roku 2022 žilo cca 86 000 obyvatel (ČSÚ 2023). Hlavním spádovým střediskem je město Sokolov, kde žije cca 22 000 lidí, druhou municipalitou v počtu obyvatel je Chodov (cca 12 500 osob). Vývoj velikosti populace okresu (viz *Graf 3*) má v posledních 20 letech sestupnou tendenci a region se potýká s procesem smršťování. V nedávné minulosti nabrala dynamika populační změny významnější tempo, což lze dát do souvislosti s pandemií Covid-19, ale také s probíhajícím útlumem těžby a propouštěním v tomto průmyslovém odvětví (SUAS 2020). Nelze tak vyloučit, že

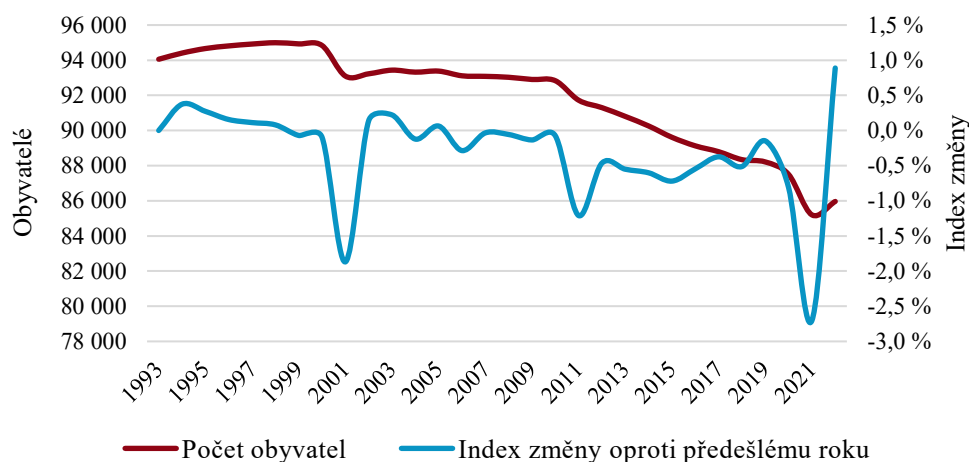
---

²¹ Pro srovnání, nejvyšší zaměstnanost ve službách (74 %) se v té době koncentrovala v hlavním městě Praze (Jeřábek 1999).

²² Z dat SLDB (1991) vychází, že 11 % ekonomicky aktivních obyvatel zaměstnával primér, 28 % pracovalo v průmyslové výrobě a zbytek ve službách. Kdežto SLDB (2021) ukázalo, že v zemědělství pracuje 3 %, v průmyslu 26 % a zbylá část ve službách.

pokles počtu obyvatel zapříčiněný i dekarbonizací lokálního hospodářství přetrvává i v následujících letech.

Graf 21 – Vývoj počtu obyvatel v okrese Sokolov v období 1993–2022

zdroj: ČSÚ (2023)

Sokolovsko patří do tzv. Podkrušnohorské hnědouhelné pánve, a je tedy neodmyslitelně spjata s těžebním průmyslem a na něj navázaných činností. Rozmach těžby hnědého uhlí nastal se zprovozněním železnice Praha–Cheb v roce 1871. Významný dopad na charakter Sokolovska mělo poválečné období, kdy zde v roce 1946 v důsledku znárodnění vznikl podnik Falknovské hnědouhelné doly, resp. Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov²³ a započala velkolomová těžba. V průběhu 2. poloviny 20. století spadalo pod tento zastřešující podnik až 16 národních podniků a v roce 1989 zde pracovalo cca 16 000 lidí (Kurka 2015). V transformačním období se podnik změnil na společnost Sokolovská uhelná, která byla v roce 2004 privatizována. Z důvodu útlumu těžebních činností dochází v současné době k postupnému propuštění zaměstnanců (SUAS 2020).

V roce 2022 Sokolovská uhelná poskytovala zaměstnání asi 1 200 osobám, čímž se firma řadí mezi nejvýznamnější zaměstnavatele v okrese Sokolov (Úřad práce ČR 2022). I přes probíhající útlum těžebních činností firma hraje významnou roli ve formování regionu, což je navíc posíleno vlastnictvím dvou pro region stěžejních elektráren – Tisová a Vřesová – a značného rozsahu pozemků na Sokolovsku. K tradičním průmyslovým odvětvím patří i chemický průmysl (první podniky zde vznikaly během I. světové války). Po komunistickém převratu zde byly založeny Chemické závody Sokolov. Díky velmi kvalitním výrobkům, především produkty akrylátové chemie, pronikal státní podnik i na západní trhy. V transformačním období pak tato výhoda a technologické *know-how* oslovily řadu zahraničních investorů, přes počáteční problémy se v roce 2000 podařilo společnost zprivatizovat (Solomon 2014). Chemické závody dnes spadají do mezinárodní skupiny Synthomer a v roce 2022 představovaly

²³ Do roku 1948 neslo město Sokolov jméno Falknov nad Ohří a po přejmenování se změnil i název podniku zastřešujícího těžbu.

5. největšího zaměstnavatele v okrese, kdy zaměstnávaly asi 350 osob²⁴ (Úřad práce ČR 2022). I na Sokolovsku lze nalézt subjekty rozvoje z neziskového sektoru – MAS Sokolovsko či Euroregio Egrensis.

Na rozdíl od Chebska, kam díky rozvoji průmyslových zón přišla v minulosti řada zahraničních firem, na Sokolovsku se velkoplošné průmyslové areály dosud příliš nerozvíjely. Sokolovsko dle kritérií stanovených Koutským (2011) spadá do kategorie starých průmyslových regionů. Nachází se zde průmyslová odvětví ve finální fázi jejich životního cyklu – těžba hnědého uhlí. Během transformačního období zde došlo k významnému poklesu pracujících v sekundéru a nárůstu zaměstnanosti ve službách,²⁵ což souviselo s lokalizací rozsáhlého těžkého průmyslu (Hampl 2003). Nezaměstnanost v regionu se během celého posttotalitního období pohybuje nad celostátním průměrem²⁶ (viz *Graf 1*). Transformace ekonomické struktury je navíc problematická vzhledem k její slabé konkurenceschopnosti vyplývající z odvětvové specializace firem (RIS3 2020). Podobně jako na Chebsku se zde dlouhodobě nachází nižší kvalita lidského kapitálu. V transformačním období se ve srovnání úrovně vzdělanosti okresů Česka vyskytoval nejnižší podíl lidí s vysokoškolským vzděláním právě na Sokolovsku (Jeřábek 1999). To ovlivnilo nižší index vzdělanosti, který na základě dat SLDB (1991) dosahoval hodnotu 179,7 a na základě dat SLDB (2021) pak hodnotu 202,3, čímž se řadí stále na poslední místo v meziokresním srovnání.²⁷ V porovnání s celostátním průměrem zde vychází hůře také podíl lidí s exekucemi – 12,4 % (Exekutorská komora ČR 2023).

---

²⁴ Pro srovnání v roce 1990 zde pracovalo 1 630 zaměstnanců (Solomon 2014)

²⁵ V roce 1991 bylo v průmyslu zaměstnáno 52 % ekonomicky aktivních obyvatel a ve službách 42 % (SLDB 1991), naproti tomu o 30 let později procentuální zastoupení průmyslu dosahovalo podílu 34 % a služby 64 % (SLDB 2021).

²⁶ Ke konci roku 2022 se zde podíl nezaměstnaných osob pohyboval kolem hranice 5 %. V okrese Cheb to ve stejném období bylo téměř 3 % a celostátní průměr činil 3,4 % (MPSV 2023).

²⁷ Porovnání bylo provedeno z dat SLDB (2021) ze 77 okresů Česka.

3 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY

Předkládaná diplomová práce navazuje na výzkumy periferních oblastí. V dosavadním výzkumu periferií převažují studie opírající se o „tvrdá“ statistická data, jež sice poskytují dostatečné informace umožňující identifikaci diferenciací prostoru, na základě čehož lze přizpůsobovat politiky regionálního rozvoje, zároveň ale poskytují pouze částečné pochopení samotné podstaty prostorové diferenciací. Tato práce si proto prostřednictvím komparativní případové studie klade za cíl hlouběji pochopit roli jednání aktérů ve vytváření rozvojových potenciálů a usměrňování trajektorií rozvoje Chebska a Sokolovska. Z typologie mikroregionů Česka (Perlín a kol. 2019) a z příspěvku od Hampla (2003) je území Karlovarského kraje opakovaně považováno za vnitřně diferencované z hlediska rozvojového potenciálu.

K naplnění globálního cíle dochází zodpovězením konkrétnějších výzkumných otázek. K hledání odpovědí poslouží polostrukturované rozhovory se subjekty rozvoje, které budou detekovány na základě rešerše rozvojových dokumentů a článků lokálních medií, obdobně jako v jiných studiích jednání aktérů (např. Jolly a kol. 2020; Rekers, Stihl 2021; Grillitsch a kol. 2022). První cíl vychází z nejnovějších typologií jednání aktérů, tj. organizační – systémové a reproduktivní – transformativní. Pro stručné shrnutí dosavadních typů jednání aktérů je dobré uvést práce zejména skandinávských, ale i domácích geografů. Jednotný holistický rámec pro studium transformativního jednání aktérů obsahuje triáda TCA (Grillitsch a Sotarauta 2020), která rozděluje aktéry na „inovativní podnikatele“, „institucionální podnikatele“ a „území vůdcovství“. Prostřednictvím této triády Grillitsch a kol. (2021) na norských periferních regionech odhalují, že i přes negativní výchozí postavení regionů lze díky transformativnímu jednání aktérů dosáhnout rozvojové trajektorie se úspěšným RIS. V jiné fázi rozvojové trajektorie se ale u subjektů rozvoje ukazuje více důležitost reproduktivního jednání aktérů, tedy dichotomická triáda – „rutinní podnikatel“, „převládající instituce“ a „udržovací vůdcovství“ (viz Benner 2021; Bækkelund 2021). Blažek a Květoň (2022) na příkladu starých průmyslových regionů – Ústecký a Moravskoslezský kraj – zase prokazují důležitost systémového jednání aktérů, a to zejména v iniciálním stádiu trajektorie rozvoje. Ovšem v pozdější fázi hraje svou roli i organizační typ, pomocí něhož se může trajektorie rozvoje rekonfigurovat či postupně zlepšovat. První cíl předkládané práce se tak zaměřuje na odhalení převažujících typů jednání aktérů a jejich role ve vytváření nových či udržování stávajících trajektorií rozvoje na území Chebska a Sokolovska. K jeho naplnění dojde nalezením odpovědí na následující otázky:

Do které typologie jednání aktérů lze zařadit subjekty rozvoje z Chebska a Sokolovska?

Jakou roli hraje jednání aktérů na Chebsku a Sokolovsku ve vytváření potenciálu vzniku nových trajektorií rozvoje či v udržování těch stávajících?

Druhý cíl vychází z premisy, že regionální kontext má vliv na podobu jednání aktérů a *vice versa*. Následkem takového působení je regionálně-specifické institucionální *milieu*, které ovlivňuje chování širší základny subjektů rozvoje v území, a jedná se o dlouhodobý výsledek působení jednání aktérů. Pro vznik či transformaci trajektorie rozvoje se jako nezbytné jeví příhodné institucionální *milieu*, ve smyslu úzké spolupráce různorodých aktérů. Příkladem může být periferní region Galicie, kde se díky legitimizaci nového institucionálního *milieu* vytvořila trajektorie rozvoje založená na vývoji a výrobě bezpilotních letadel (viz Uyarra, Flanagan 2022). Druhý specifický cíl se proto zaměřuje na objasnění vztahu institucionálního *milieu* a jednání aktérů v usměrňování rozvojových trajektorií, respektive vytváření rozvojového potenciálu. K jeho naplnění vede cesta prostřednictvím zodpovězení otázky:

Jak se liší interakce subjektů rozvoje v regionálním institucionální milieu okresů Cheb a Sokolov a jak ovlivňuje institucionální milieu vývoj trajektorie rozvoje?

Podobně jako většina území spadajících do bývalého východního bloku oba okresy procházely v posttotalitním období významnými změnami struktury ekonomiky, tj. pokles výrobních sektorů a rozvoj nevýrobní sféry (HAMPL 2003). Kvůli nekonkurenceschopnosti místních firem vyvstalé nenadálým vstupem na globální trhy v transformačním období zkrachovalo na Chebsku několik tradičních zaměstnavatelů, jež byly nahrazeny zahraničními podniky (Filipčík 2012). Velkým zaměstnavatelům na Sokolovsku se sice podařilo devadesátá léta přestát, ale neobešly se bez výrazného propouštění. Obě sledovaná území charakterizují i změny sociální struktury, tj. proces smršťování, kdy dochází k úbytku populace. Za další zásadní změnu struktur lze považovat i vznik samostatného Karlovarského kraje. Jedním ze stimulů změny jednání aktérů mohou představovat páve náhlé změny struktur, neboli zlomové události (Grillitsch a kol. 2022). Takové změny mohou mobilizovat subjekty rozvoje, tj. změnit jednání aktérů, díky čemuž se otevírají i nové možnosti rozvoje. Proměnám jednání aktérů způsobených změnou struktury se ve dvou švédských městech věnují Rekers a Stihl (2021). Přičemž upínají pozornost na rozdílné dopady ekonomické krize 2008 v rámci jednoho regionu. Třetím výzkumným cílem je tak objasnění, jak strukturální změny a příchod nelokálních subjektů ovlivňují jednání aktérů na Chebsku a Sokolovsku.

Jak se proměňuje jednání aktérů v kontextu strukturálních změn a příchodem nelokálních aktérů?

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Následující kapitola navazuje na teoretickou část a představuje, jakým způsobem předkládaná práce přistupuje k samotnému výzkumu jednání aktérů, jak probíhal výběr území, sběr dat či jejich následná analýza. Rostoucí počet výzkumů věnujícím se jednání aktérů (např. Rekers, Stihl 2021; Bækkelund 2021; Jolly a kol. 2020; Grillitsch a kol. 2022; Blažek, Květoň 2022) z posledních let dokládá zvyšující se zájem akademiků o tuto problematiku. Metodologický postup předkládané práce proto vychází z představených výzkumů a studií, které dominantně vycházejí z kvalitativních přístupů k výzkumu, protože kvantitativní přístupy neumožňují plně zachytit motivace či záměry subjektů rozvoje (Grillitsch a kol. 2022). Právě v zachycení těchto aspektů a jejich úmyslných či neúmyslných dopadů spočívá problematika jednání aktérů.

4.1 Teoretická východiska vlastního výzkumu

Ontologický rámec předkládané práce byl již vysvětlen v [části 2](#). Následující odstavce na tuto teoretická poznání navazují představením epistemologických východisek výzkumu. O zkoumání specifických kontextů se v geografii na konci 80. let začali vyjma zástupců post-strukturalismu zajímat i představitelé postmoderního přístupu (Hay, Cope 2021). Mezi oběma intelektuálními směry nejsou zřetelné rozdíly a oba vycházejí ze stejné podstaty – např. odmítají skryté esence, metanarativní vysvětlení a snaží se o jejich dekonstrukci.²⁸ I když se empirické výzkumy v sociální geografii přinášející poznání prostřednictvím post-strukturalistických či postmoderních praktik výrazněji neprosadily, což bylo způsobeno jejich přílišnou abstraktností, tak nepochybně měly výrazný dopad na myšlení geografů, jakým způsobem přistupovat k samotnému poznání. V důsledku postmoderního či post-strukturalistického obratu došlo k znovuoobjevení idiografických přístupů zdůrazňujících specifičnost lokálních kontextů. Namísto snahy o nalezení obecného poznání (nomotetický přístup) by se podle nich mělo geografické poznání snažit o pochopení socio-prostorových jevů v konkrétním kontextu. Cresswell (2013) tyto přístupy přirovnává k sadě „nářadí“, ze které je dle potřeby vybírat teorie vhodné ke zkoumání konkrétní otázky v konkrétním kontextu (Daněk 2013). V přístupu hledání nového poznání sice postmodernismus i post-strukturalismus kladou důraz na relační utváření poznání, kdy výzkumník není pouhým pozorovatelem ale aktivní součástí výzkumu. Na druhou stranu tyto přístupy nenabízejí dostatečný návod, jak empirický výzkum konstruovat. Sayer (1992) navíc poukazuje na rizika plynoucí z odmítání existence objektivní reality, které by potenciálně mohla vést až ke relativismu poznání. Z tohoto důvodu se domnívá, že mnohem lepší cestu vedoucí k dosažení poznání

---

²⁸ Postmodernisté a post-strukturalisté odmítají existenci objektivní reality i objektivní reprezentaci takové reality. Věří pouze v to, že každý jedinec či skupina disponují subjektivní představou o realitě, což je pro ně zdroj poznání lidské existence. Naproti tomu pozitivisté, marxisté či humanisté se domnívají, že geografické poznání lze dosáhnout vědeckým pozorováním světa, které je založeno na určitých základech, z nich vychází jejich teorie (Daněk 2013).

nabízí kritický realismus. Ten více vyhovuje sociálním vědám, protože ty operují v tzv. otevřeném systému, více komplexních celcích. Poznání v takových systémech je mj. dosaženo skrze studium lidského vnímání. Lidé (aktéři), jakožto vývojově složitější elementy, se na rozdíl od elementů v anorganické realitě nechovají racionálně, a proto je studium otevřených systémů mnohem komplexnější k analýze. Kritický realismus vychází z předpokladu, že hlubší poznání sociálních systémů a jevů v nich se utvářejících je možné dosáhnout rozlišením nutných podmíněností a těch nahodilých. Pro vznik určitého jevu či události nestačí poznat jednu z těchto podmíněností, nýbrž obě. Pod nutnými podmínkami si lze představit struktury, kdežto činnosti lidí – jednání aktérů – odpovídá podmínkám nahodilého charakteru. Cresswell (2013) ilustruje vztah struktur a jednání aktérů na příkladu střelného prachu, kdy samotný prach vnímá jako strukturu (nutnou podmíněnost), avšak rozbuška představuje jednání aktérů (nahodilou podmíněnost). Podle Sayera (1992) lze k vysvětlení vzniku určitého jevu ve specifickém kontextu dojít pokládáním kvalitativně zaměřených otázek, které umožňují identifikovat jednání aktérů a odhalit tak vztah mezi strukturami a jednáním.

Grillitsch a kol. (2021) proto spojují zkoumání jednání aktérů s hledáním odpovědí na otázky kdo co udělal, kdy, kde, proč, s kým a za jakým účelem. Všechny tyto otázky vedou ze své podstaty ke kvalitativnímu přístupu, jenž na rozdíl od toho kvantitativního má vyšší míru explanace, tudíž dokáže lépe porozumět vztahům mezi aktéry, jejich jednáním, trajektoriemi rozvoje či strukturálními podmínkami. Pochopení takových vztahů vyžaduje tzv. přístup sledování (*tracing approach*), který se detailně zaměřuje na chování, rozhodování nebo kontext, v němž jsou různorodí aktéři zahrnuti, a z jeho podstaty se tak jedná o kvalitativní přístup (Martin, Sunley 2022). V duchu kritického realismu kvantitativní (extenzivní) část představuje zmíněná typologie mikroregionů Česka dle rozvojového potenciálu POÚ a ORP (Perlín a kol. 2019) a příspěvek Hampla (2003), ze kterých je území kraje považováno za vnitřně diferencované. Oba výzkumy ale neposkytují úplné porozumění, proč se i v relativně podobném území nacházejí rozdíly. K jejich hlubšímu pochopení lze dospět skrze zahrnutí kvalitativního (intenzivního) výzkumu, který vyžaduje právě hledání odpovědí na otázky zmíněné v úvodu tohoto odstavce zacílené na rozvojové trajektorie Chebska a Sokolovska. Jedná se tak o silný nástroj, pomocí něhož lze objasnit proč aktéři jednají, tak jak jednají a pochopit tak jejich institucionální *milieu*, v němž jsou zakořeněni (Stratford, Bradshaw 2021). Podstatou kvalitativních výzkumů je důraz na jedinečnost, jedná se tedy o idiografickou koncepci výzkumu, jejímž principem je porozumění do hloubky. S takovou koncepcí výzkumu se ale pojí i limity, ke kterým patří především obtížnější generalizace výsledků. Řada kvantitativních výzkumníků navíc z důvodu nízké replikovatelnosti²⁹

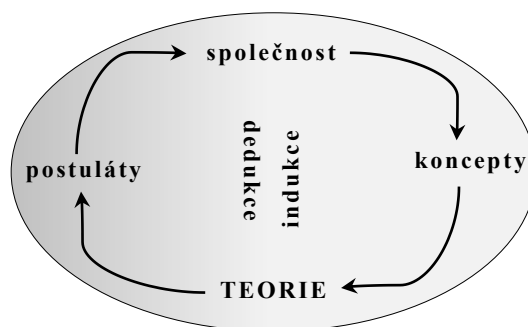
²⁹ Replikovatelnost se vztahuje k ověření a prověření zjištěných poznání jinou metodou či výzkumníkem.

poznání zpochybňuje rigoróznost kvalitativně zaměřených výzkumů. Rigoróznost a věrohodnost kvalitativního výzkumu se však získává odlišným způsobem než toho kvantitativního.³⁰

4.1.1 Komparativní případové studie

Idiograficky orientované výzkumy se snaží sledovaný jev (jednání aktérů) tzv. weberovsky pochopit. Toho lze docílit prostřednictvím případových studií, jež se i přes svou dlouhou tradici se právě v současnosti těší mezi geografy největší popularitě a s tímto typem studií se lze nejčastěji setkat v intenzivních výzkumech (Baxter 2021). Případové studie poskytují detailní analýzu toho, proč určitý koncept nebo poznání odpovídá či neodpovídá zkoumanému kontextu. S tímto typem studie se pojí dva základní přístupy – teorie testující a teorie rozvíjející případové studie – s nimiž se pojí rozdělení induktivních a deduktivních přístupů. Zde je ovšem nutno poznamenat, že kvalitativní výzkum se jen vzácně pojí pouze s jedním přístupem a podle Baxtera (2021) spíše dochází k jejich k jejich cyklickým prolínáním (viz *Obr.7*). Vzhledem ke kvalitativnímu výzkumu se předkládaná práce v naplnění výzkumného cíle drží v pravé části Baxterovy elipsy.

Obr. 7 – Cyklicita přístupů k poznání v případových studiích

zdroj: Baxter (2021)

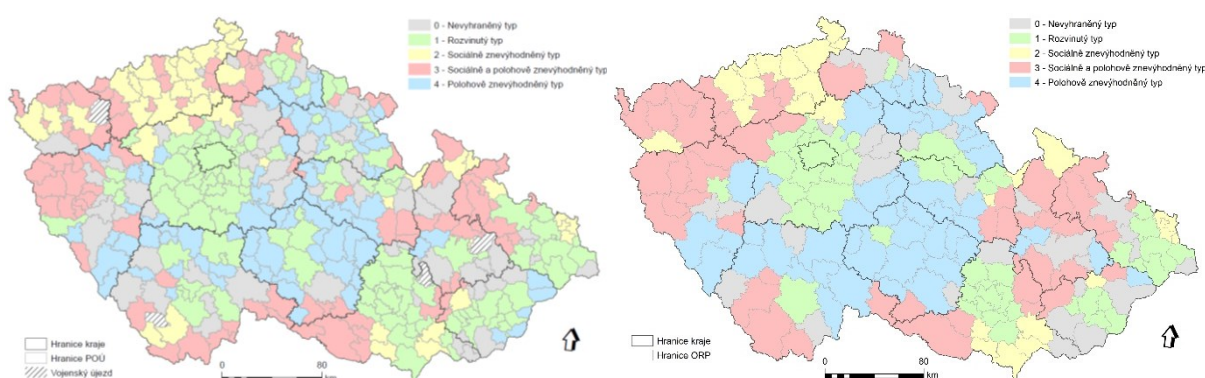
Případové studie jsou tedy vhodné ke zkoumání určitého kontextu, pod čímž se myslí jak specifický čas, tak určité území. Všechny geografické výzkumy se více či méně váží k prostoru. Premisa o vlivu prostoru na manifestaci sociálních jevů má v sociální geografii dlouhou historii. Zkoumané území v případových studiích se může sestávat z jedné či několika územních jednotek. Pro hlubší pochopení teoretických konceptů a sociálních jevů ale Baxter (2021) uvádí, že je lepší pracovat s více jednotkami a zjištěná poznání srovnávat. Takové srovnání nabízí komparativní případové studie, které umožňují vytvářet a uzpůsobovat koncepty, jež následně lze využít k vysvětlení odlišností/podobností území s jiným kontextuálním rámcem. V předkládané práci takový koncept představuje jednání aktérů.

³⁰ Hay a Cope (2021) hovoří o nezbytnosti procesu triangulace – využívání různých zdrojů dat a metod jejich analýzy – využívání transferu poznatků k identifikování konkrétních trendů, praktik či sociálních fenoménů mezi podobnými kontexty a transparentnosti výzkumníka během celého procesu.

4.1.2 Vymezení zájmového území pro případovou studii

U výzkumů regionálního rozvoje je v první řadě nutné objasnit klíčovou metodologickou otázkou, a to určení hierarchické úrovně a vymezení sledovaného území. V případě výzkumu jednání aktérů není doposud jasné, která územní jednotka je pro jeho hlubší pochopení nejvhodnější (Grillitsch a kol. 2021). Pro předkládanou práci bylo zvoleno území Chebska a Sokolovska, neboť autor během předešlého výzkumu (Svoboda a kol. 2023) částečně získal znalost regionálního kontextu zájmového území. Volba statistické jednotky NUTS IV (vysvětleno i v [podkapitole 2.2](#)) byla zvolena mj. z důvodu stejného rámce obou území, co se týče působnosti regionálních strategií či jiných koncepčních dokumentů³¹. Tím, že výzkum nepřekračuje administrativní hranice Karlovarského kraje se snižuje vliv exogenních faktorů na trajektorie rozvoje regionů. Na druhou stranu k žádnému území nelze přistupovat jako k uzavřené jednotce, regiony jsou naopak otevřené ve smyslu pohybu lidí, zboží a kapitálu (Trippel a kol. 2018) a příčiny klíčových událostí nemusí nutně pocházet ze zkoumaného regionu. Tyto „vnější“ vlivy budou zprostředkovaně zachyceny díky níže představeným metodám výzkumu. Jak už bylo více popsáno, na základě předešlých studií (Hampl 2003; Perlín a kol. 2019;) se Karlovarský kraj opakovaně ukazuje jako vnitřně diferencovaný z hlediska rozvojového potenciálu (viz *Obr. 8*). Hampl (2003) ve svém příspěvku vnímá významnou diferenciaci i na úrovni okresů, naproti tomu Perlín a kol. (2019) poukazují na vyšší míru diferenciaci na nižších řádovostních úrovních jako jsou POÚ a ORP. Hampl (2003) objasňuje rozdílnost okresů s tím, že se v nich vyskytuje odlišná sociální kvalita, tj. míra nezaměstnanosti a úroveň vzdělanosti. Přičemž Chebsko s Karlovarskem stojí na jednom pólu a Sokolovsko na druhém. Zároveň Hampl (2003) vnímá rozdílnost z pohledu hodnocení populační dynamiky vývoje během minulého století a koncentračních procesů, kdy naopak Sokolovsko s Karlovarskem se odlišují od Chebska. Z výše zmíněných důvodů byly pro naplnění výzkumného cíle vybrány okresy Cheb a Sokolov, okres

Obr. 8 – Typologie správních obvodů POÚ (vlevo) a ORP (vpravo) Česka podle rozvojového potenciálu

zdroj: Perlín a kol. 2019

³¹ Např.: Plán spravedlivé územní strategie (PSÚT KK 2021), Regionální inovační strategie (RIS3 2020) či Program rozvoje Karlovarského kraje

Karlovy Vary nebyl vzhledem k jeho ambivalentní podobnosti s oběma okresy. Každý z vybraných okresů navíc charakterizují odlišné trajektorie rozvoje.

K pochopení jednání aktérů v usměrňování trajektorií rozvoje a vytváření rozvojového potenciálu vyžaduje správné určení zkoumaného období, neboť právě zasazení jednání aktérů do toku času může pomoci odhalit jeho komplexnost (Grillitsch a kol. 2021). Jak už bylo také výše popsáno, na jednání aktérů je nutné nahlížet jako na v čase nestabilní jev, který se u jednotlivých subjektů rozvoje mění v závislosti na fázi trajektorie rozvoje a proměně institucionálního *milieu* (Bækkelund 2021). Území Chebska i Sokolovska je proto zkoumáno v posttotalitním období, tj. posledních 30 let. Jako výchozí bod výzkumu se v předkládané práci bere rok 1989, respektive celospolečenské změny na počátku devadesátých let. Obecně je přijímáno, že pouze longitudinální pohled na trajektorie rozvoje umožňuje detekovat jejich různá vývojová stádia, se kterými se pojí i jiné typy jednání aktérů (např. Jolly a kol. 2020; Blažek et al. 2020). Po větším důrazu výzkumů EEG volá i nedávný příspěvek Martina a Sunleyho (2022), kteří argumentují, že k pochopení současné ekonomické konfigurace regionu, tj. trajektorie rozvoje, lze dojít prostřednictvím nalezení klíčových událostí, které vedly ke vzniku takových konfigurací.

4.1.3 Metodika a analýza datové základny

Objasnění vztahu jednání aktérů ve vývoji trajektorií rozvoje na Chebsku a Sokolovsku stojí na principu zakotvené teorie, která se zakládá na vytváření teorií na základě empirických dat. Zakotvená teorie a její výzkumné strategie byly původně vypracovány k obhájení kvalitativního výzkumu vůči námitkám přílišné intuitivnosti a spekulativnosti (Novotná 2019). První z důvodů použití strategie zakotvené teorie spočívá v provazbě na kvalitativní případovou studii, zadruhé v kvalitativních přístupech jde o velmi účinný nástroj v případě zkoumání komplexních a těžko měřitelných situací/fenoménů (Gehman a kol. 2018), zatřetí použitím této strategie se posiluje robustnost výzkumné činnosti³² (Knigge, Cope 2006). Výzkumy zakotvené teorie se obvykle zaměřují na proces, dění či průběh nějakého fenoménu s cílem popsat jejich kauzální zákonitost (Novotná 2019). Mezi základní techniky této teorie náleží několikastupňovitý systém kódování, prostřednictvím něhož lze v případě jednání aktérů porozumět vzorcům různorodých jednání a interakcí aktérů ovlivňujících institucionální *milieu* i vývoj rozvojových trajektorií. Výzkum jednání aktérů je podle Grillitsch a kol. (2021) velmi náročný na realizaci, a to z důvodu nepřehledného množství subjektů rozvoje, událostí a aktivit, které jsou předmětem zkoumání. Pro kvalitativní výzkumy obecně platí, že produkují velké množství dat, jež je velmi obtížné vstřebat či interpretovat. Henry Lefebvre proto poznamenává nutnost redukce dat.

---

³² Knigge, Cope (2006) dokládají, že zakotvená teorie zvyšuje robustnost kvalitativních výzkumů v geografii z těchto důvodů: i) během celého výzkumného procesu dochází neustále k vyhodnocování poznatků, teorií a reflexi role výzkumníka; ii) jasně popsaný výzkumný postup umožňuje posoudit celkové výsledky z hlediska platnosti a důvěryhodnosti; iii) zvyšující se známosti samotných metod v geografii; iv) všeobecným uznáním, že kvantitativní přístupy by se neměly využívat v kvalitativně zaměřených pracích.

„Redukce je součástí výzkumné procedury se záměrem vypořádat se s komplexitou a chaosem surových dat“ (Lefebvre 1991, s. 105). Zejména technika kódování slouží k takové redukci dat, ale částečně rovněž vede k objevování dat nových, jejich analýze a ve výsledku i k jejich interpretaci. Proces několikasupňového (axiálního) kódování pracuje většinou s dvěma typy: popisné – reflektující základní témata a motivace – a konkrétnější analytické – sloužící k nalezení skrytých významů. Nezbytným prvkem technického aparátu kódování je kategorizace obou druhů, což dovede výzkumníka k odhalení opakujících se vzorců (Novotná 2019).

Proces sběru dat se skládal ze několika kroků. Vzhledem k zaměření výzkumných cílů na jednání aktérů u různých subjektů rozvoje byla nejprve provedena rešerše různých rozvojových strategií na lokální, regionální i krajské úrovni a článků lokálních médií s cílem identifikovat fáze rozvojových trajektorií, obsahující klíčové události a role jednotlivých subjektů rozvoje. Zjištěné informace se následně promítly do tvorby osnovy otázek použitých v polostrukturovaných rozhovorech s informátory, ale také zprostředkovaly datovou triangulaci posilující důvěryhodnost samotného výzkumu. Polostrukturovaný typ rozhovoru se nabízel jako ideální prostředek k následné komparaci jednání aktérů v okresech Cheb a Sokolov. Rozhovory se zaměřovaly na sledování klíčových událostí a osob (Grillitsch a kol. 2021), jež sehrály významnou úlohu v usměrňování trajektorií rozvoje, a tedy ve vytváření rozvojového potenciálu. Důraz byl kladen na motivace aktérů k produkování konkrétních činností v průběhu uplynulých 30 let. Výběr informátorů probíhal metodou účelového výběru (Novotná 2019), tudíž se jejich počet odvíjel přímo z výzkumného problému. Nejdříve byly na základě rešerše rozvojových dokumentů a novinových článků vytipováni aktéři podílející se na sestavení rozvojových koncepcí a následně metodou sněhové koule byl okruh informátorů rozšířen o subjekty rozvoje, s nimiž informátoři spolupracují. Do výzkumu byly zařazeni rovněž aktéři s potenciálně největší mocí (Geels 2014), tj. největší zaměstnavatelé nebo politici ze státní úrovně. Informátory tedy tvořily osoby z privátního, veřejného i neziskového sektoru. Celkem bylo v zájmovém území provedeno 37 rozhovorů, přičemž v okrese Cheb 20 a Sokolov 17. Vzhledem k víceúrovňovému a multi-aktérovému přístupu doplnilo tyto rozhovory 7 dalších mimo zájmové území, avšak s působností v něm (tj. subjekty rozvoje s celokrajskou působností či orgány zákonodárné moci). Informátory z privátního sektoru tvořily zástupci velkých i středních zaměstnavatelů jak domácích, tak zahraničních firem. Veřejný sektor reprezentovali zástupci školských zařízení, politici a experti regionální rozvoje pracující ve veřejné správě. Informátory z neziskového sektoru tvořily osoby regionálních uskupení jako jsou MAS. První kolo terénního šetření probíhalo od června do září roku 2022 a standardní délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí 45 až 75 minut. Během června roku 2023 proběhlo druhé kolo rozhovorů se subjekty rozvoje, které vyšly z prvního kola rozhovorů jako klíčoví aktéři v usměrňování trajektorií rozvoje. Ve čtyřech případech informátoři neumožnili pořizování audiovizuálního záznamu, ale u ostatních rozhovorů informátoři s nahráváním souhlasili. Zároveň u všech rozhovorů byly v průběhu trvání zanášeny poznámky do předem připravených protokolů (Grillitsch a kol. 2021).

Po ukončení terénního šetření následoval přepis nahraných rozhovorů. Nakonec došlo k transkripci 29 rozhovorů, k čemuž posloužila aplikace *Descript*. Zatímco některé představené výzkumy jednání aktérů využívají k analýze dat kombinované metody (např. Blažek, Květoň 2022; Grillitsch a kol. 2022), tak vzhledem k použití čistě kvalitativních otázek bylo přistoupeno právě k axiálnímu kódování za využití kvalitativní obsahové analýzy. Tento druh kódování je doporučován i v jiných příspěvcích (např. Jolly a kol. 2020; Grillitsch a kol. 2021), které se mj. zabývají, jak by měl výzkumník metodologicky postupovat ve výzkumu jednání aktérů. V procesu kódování byl kladen důraz na hledání kauzálních vztahů jednotlivých aktérů k usměrňování trajektorií rozvoje, jejich motivace či následky jednání a interakce mezi aktéry. K axiálnímu kódování byl využit specializovaný software pro kvalitativní analýzu dat *MAXQDA*.

4.1.4 Reflexivita a transparentnost výzkumu

Rozsáhlá monografie o využívání kvalitativních výzkumných metod v sociální geografii od Haye a Cope (2021) zdůrazňuje, že rigoróznost a důvěryhodnost u kvalitativních výzkumů posiluje mj. transparentnost výzkumu a reflexivita výzkumníka. Jak bylo zmíněno výše, pozice výzkumníka již není vnímaná jako nezávislého pozorovatele, namísto toho se jedná o integrální součást celého výzkumu, a proto je nutné pomocí kritické reflexe výzkumníka uznat jeho subjektivitu a pozicionalitu. Cíl kritické reflexe nespočívá v minimalizaci výzkumníkovy vlivu na výzkum, ale uznáním, že výzkumníkovy pozice ovlivňuje výzkum (Daněk 2013).

Rozdílná pozice autora, studenta vysoké školy, a informátorů v existujících mocenských strukturách může mít dopad na ochotu informátorů sdílet jejich motivace či záměry v identifikovaných klíčových událostech rozvojových trajektorií. Po první fázi výzkumu, tj. detekování klíčových událostí a aktérů, se rozdílnost pozic autora a informantů projevila v několika odmítnutí rozhovor uskutečnit. Jelikož hlubší pochopení jednání aktérů ve vytváření rozvojových potenciálů, vyžaduje longitudinální přístup (Grillitsch a kol. 2021), pro informátory bylo obtížné popsat události uskutečněné hlouběji v minulosti. Navíc někteří klíčoví aktéři již zesnuli a objasnění starších kauzálních vztahů jednání aktérů tak bylo dosaženo zprostředkovaně. Na poskytování informací či uskutečnění rozhovoru může mít vliv i geografická poloha, protože terénní šetření probíhalo výhradně v diskontinuálně vyvíjejícím se území. To je charakteristické všeobecně menší důvěrou a nižším pocitem sounáležitosti s územím především kvůli následku populační výměny v polovině 20. století (Šerý, Klementová 2018).

Kvalitativně vedené výzkumy jsou velmi náročné, a to nejen časově, ale zejména operacionalizačně. Jisté limity předkládané práce vychází z autorovy povrchní zkušenosti s vedením takového typu výzkumu. Byť se předkládaná práce snaží v co největší míře dodržovat principy kvalitativního výzkumu, tak limity plynoucí z nedostatku zkušeností se mohly částečně projevit. Tím

mohla být ovlivněna tvorbou datové základny, zejména vedení rozhovorů a volba otázek, anebo analýza dat, kdy se autor musel nejdříve seznámit s procesem kódování.

5 EMPIRICKÁ ČÁST

5.1 Role jednání aktérů ve směřování rozvojových trajektorií

V empirické části se pozornost soustřeďuje na jednání aktérů a jeho kauzální vztah s vytvářením rozvojového potenciálu a v usměrňování trajektorií rozvoje zájmového území. Pozornost je rovněž věnována proměnám jednání aktérů u různých subjektů rozvoje v průběhu času, neboť jak bude dále podrobněji popsáno, některé subjekty rozvoje disponují více typy jednání aktérů. Vzhledem k dosavadnímu poznání vnějších i vnitřních vlivů nejsou vynechány ani problematiky strukturálních podmínek a institucionálního *milieu*, utvářející územně-specifický kontext.

5.1.1 Proměny jednání aktérů v okrese Cheb

Pro výzkum jednání aktérů a faktorů, které jej ovlivňují, bylo v případě okresu Cheb vybráno odvětví služeb, neboť v tomto odvětví pracuje významná část ekonomicky aktivních osob na Chebsku (Jeřábek 1999). Konkrétně jde o oblast lázeňství a cestovního ruchu, protože se v okrese nachází část lázeňského trojúhelníku – Františkovy Lázně a Mariánské Lázně – jenž byl v roce 2021 zapsán na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Dále se pozornost věnuje i trajektorii rozvoje spojené s průmyslovými areály s převahou zpracovatelského průmyslu. Longitudinální perspektiva na trajektorie rozvoje umožňuje zachycení vývojových fází, proto následující odstavce jsou členěny dle třech časových period.

Uvadání tradičních trajektorií rozvoje v období let 1989–2003

Společenské změny odehrávající se od pádu komunistického režimu měly pro tehdejší rozvojové trajektorie podstatný význam, neboť došlo k jejich postupnému uvadání a nakonec zmizení (Blažek a kol. 2020). To se týkalo zejména do té doby dominantního textilního průmyslu, ve kterém pracovalo až 40 % zaměstnaných osob v průmyslové výrobě (Filipčík 2012). Stejným způsobem ale skončily i závody drobného strojírenství zaměřené především na výrobu jízdních kol. Tyto trajektorie rozvoje tradičních průmyslových odvětví neustály zesílení konkurence zapojením Česka do globální ekonomiky. Krachem zmíněných průmyslových odvětví se v okrese Cheb od poloviny devadesátých let prudkým tempem zvyšovala nezaměstnanost (viz *Graf 1* v [kapitole 2.2](#)). Nicméně i podniky, kterým se podařilo projít transformačním obdobím, se neobešly bez masivního propouštění (Filipčík 2012). Během

transformačního období došlo k výraznému zlepšení dopravní infrastruktury, čímž se posílilo napojení na německou dálniční síť. Právě díky mezinárodně dobré geografické poloze, průmyslové tradici a nízké ceně pracovní síly přicházely do území zahraniční kapitál, jenž zvyšující nezaměstnanost částečně saturoval. Na druhou stranu rostoucí nezaměstnanost a příhodná dopravní poloha vytvořily podmínky pro transformativní jednání aktérů, jímž primárně disponoval tehdejší místostarosta města Cheb, což vedlo k výstavbě Průmyslového parku I. Současně lze v osobě místostarosty nalézt znaky systémového jednání aktéra, kdy se do procesu vytvoření nové trajektorie rozvoje Chebska zapojily i subjekty rozvoje z vyšší úrovně např. CzechInvest. Průmyslový park I. tak nastartoval trajektorii rozvoje založenou na dceřiných firmách zahraničních společností působících ve zpracovatelském průmyslu.³³ Odlišná situace se odehrávala na Ašsku, kam také přicházely přímé zahraniční investice h, ale bez většího úsilí aktérů z veřejné správy. Na Chebsko tak v tomto období začaly přicházet firmy orientované „v práci ve mzdě“.

Vyjma průmyslové tradice spojené s výrobou textilu tvořily značnou část pracujících osoby zaměstnané ve službách (Jeřábek 1999). Během transformačního období došlo k rozdrobení vlastnické struktury jednotlivých lázeňských domů spadajících dříve do národního podniku Československé státní lázně a zřídla. Nárůst počtu subjektů v oblasti lázeňství se negativně projevil na trajektorii rozvoje lázeňství. Jednotliví poskytovatelé lázeňské péče obtížně hledali konsenzus a lázeňství se v transformačním období nevyznačovalo hlubší spoluprací aktérů, tj. významný náznak převahy organizačního jednání aktérů. Výsledkem nedostatečné spolupráce bylo mj. ukončení činnosti Výzkumného ústavu balneologického v Mariánských Lázních a celkové ztrátě zájmu aktérů v lázeňství o výzkumnou a vědeckou činnost. Namísto toho se rozvojová trajektorie zaměřila na wellness programy (rozvětvení), čímž lázeňství ztratilo svou jedinečnost (uvadání).

„Tím že se balneologický výzkumný ústav zrušil, tak lázeňství ztratilo vědeckou oporu. Byla to velice uznávaná organizace i mezinárodně, protože výsledky byly fenomenální. V rámci ústavu jsme pracovali s vědci z Karlovy univerzity nebo se zahraničními experty.“

Jednatel lázeňské společnosti

Vzhledem k nárůstu počtu aktérů v poskytování lázeňských služeb v polovině 90. let vyvstala nutnost zaručit léčebnou úroveň lázeňských společností, a proto vznikl mj. z iniciativy místních aktérů Svaz léčebných lázní s celostátní působností. Naproti tomu aktéři z veřejné správy zastupující lázeňská města se ve stejném období podíleli na založení Sdružení lázeňských míst, přičemž se také jednalo o uskupení s celostátní působností. Jiný typ spolupráce veřejné správy představovaly kontakty s aktéry z privátního sektoru, avšak k hlubší spolupráci mezi nimi nedocházelo, protože ani jedna strana v té době nevěděla, jak by ke vzájemné spolupráci mělo docházet a kam by měla směřovat. Základní rysy

---

³³ JSP International (Japonsko) – výroba plastových doplňků pro automobilový průmysl; Playmobil (Německo) – výroba plastových hraček; Schneeberger (Švýcarsko) – strojírenství; HF-Czechforge (Německo) – strojírenství; apt Products (Německo) – strojírenství.

této spolupráce se podařilo nastavit až s oživením Okresní hospodářské komory Cheb (dále jen OHK Cheb), jejíž vedení se díky kontaktům se stejnými uskupeními v Německu postupně naučilo zastupovat zájmy podnikatelského sektoru. Prohlubování vztahů mezi podnikatelským sektorem a veřejnou správou docházelo ale jen s firmami se vztahem k regionu. Nově příchozí firmy ze zahraničí nepocítovaly nutnost se zapojovat do dění v území, protože jejich činnost se odvíjela v součinnosti s mateřskou společností – organizační jednání aktérů.

Po desetiletích nemožnosti budovat přirozené vztahy se subjekty rozvoje z druhé strany státní hranice docházelo po pádu železné opony ke vzniku několika platform sdužující aktéry veřejné správy na české a německé straně státní hranice. Tato uskupení sloužila jako katalyzátor pro zintenzivnění spolupráce na municipální úrovni. Typickým příkladem je Euregio Egrensis, přeshraniční spolek založený v roce 1993, jehož činnost spočívá v drobných projektech ve školství a cestovním ruchu, ale obecně na trajektorie rozvoje Chebska nemají podobné platformy významnější vliv. K výraznějšímu usměrňování rozvojových trajektorií nepřispívají ani časté proměny v zastupitelstev územních samospráv na české straně. Negativní dopad nestability subjektů ve veřejné správě se dle informátorů projevuje v nenaplňování předem stanovených vizí či dlouhodobých strategií.

„Neustálé změny v politickém vedení územních samospráv a neschopnost přenést na vyšší úroveň ve smyslu nedostatečného využití Euroregia Egrensis, který tady je 30 let a může zaštiťovat spoustu aktivit, tak že mohou překlenout různá volební období, a kontinuálně tak tvořit nějakou dlouhodobou strategii. Z naší strany je tento fenomén absolutně nepochopen a nedůstojně zastoupený, jeho potenciál je daleko větší, než jak se dnes využívá. Častá fluktuace navíc působí jako bariéra vytvoření partnerských vztahů. Přirovnal bych to k takovému neustálému učení se cizího jazyka, kdy na té německé straně neví, s kým spolupracovat. My tam jedeme na ty formální rozhovory, ale na ty neformální, které prolamují hranice, vytváří vztahy a přátelství, se tady nedostane.“

Člen krajské hospodářské komory Karlovarského kraje

Hledání cest a standardizace spolupráce v letech 2004–2015

Rozvoj velkých průmyslových areálů a příchod dceřiných firem zahraničních společností se zintenzivnil až v druhé fázi. Transformativní jednání aktérů na Chebsku v iniciálním stádiu nové trajektorie rozvoje se prosadilo navzdory působení reproduktivního jednání, jímž v tomto ohledu disponovali poskytovatelé lázeňské péče a krajské zastupitelstvo. Aktéři z odvětví lázeňství se obávali odlivu pracovní síly do nově vzniklých průmyslových podniků a zastupitelé kraje preferovali udržování do té doby dominujících (celokrajských) trajektorií – lázeňství a těžbu hnědého uhlí. Snahou aktérů s transformativním jednáním bylo na Chebsko přilákat firmy, které povedou k rozvoji tzv. znalostní ekonomiky.

„Tahounem Průmyslového parku I. byl tehdejší místostarosta, i když zpětně se k tomu hlásí jiní lidé, tak právě on tomu dal nějakou strukturu. Neviděl to tak, že je to jen o betonu a asfaltu, rychle pochopil, že bez spolupráce s CzechInvestem a s lidmi z Plzně, co s tím mají zkušenosti to nebude fungovat. Takže ta jeho úloha byla velmi silná, protože on pochopil, že buď to bude tak, že otevřeme dveře a pak se stane to, co se děje teď. Ty firmy, co tady dneska stojí, jsme v tom roce 2004 odmítli, aby tyhle firmy tady nepozabíjely všechno, co se pracně drželo při životě.“

Bývalý člen odboru investic a rozvoje města Chebu

I když tehdejší aktéři pomohli nastartovat novou trajektorii rozvoje, tak častá fluktuace osob na vedoucích pozicích územních samospráv a z ní vyplývající absence dlouhodobého lídra neumožňovala změnu širšího intencionálního *milieu*. Projev této nevybavenosti území je patrný na téměř nulové propojenosti nově příchozích společností a inkubovaných firem. Prohlubování této spolupráce zaštiťuje Krajská hospodářská komora Karlovarského kraje (dále jen KHK KK), která vznikla v roce 2013 spojením OHK Cheb a obdobného subjektu v okrese Sokolov. Díky sloučení vycházejícího z podnikatelského sektoru Chebska, zejména z vedení OHK Cheb, se tak posílila pozice této platformy na celokrajské úrovni, a to jak mezi podnikateli, tak ve vztahu s veřejnou správou. Ve stejném duchu byla již před tím v roce 2010 zřízena Karlovarská agentura rozvoje podnikání (dále jen KARP). Tudíž za stejným účelem, tj. prohlubování spolupráce aktérů, docházelo ke vzniku platform s tím, že každá strana si vytvořila vlastní platformu, které si ve výsledku konkurovaly. To nakonec oslabovalo pozici samotných platform a mělo negativní dopad na institucionální *milieu*, kdy nedocházelo k hlubší mezisektorové kooperaci. Ve stejném období vstoupili do rozvojové trajektorie Chebska i další aktéři, developerské skupiny. Společně se zástupci veřejné správy došlo k dalšímu rozvoji průmyslových areálů a příchodu nových zahraničních firem – tyto aktivity měly rysy systémového jednání aktérů, ale už se nejednalo o čistě transformativní typ, protože do území přicházely stále firmy s malým podílem pozic pro kvalifikovanou pracovní sílu. Chebsko se tak stalo více atraktivní pro společnosti s nízkým postavením v globálních produkčních řetězcích (Dicken a kol. 2001). Navíc vlivem přetrvávajícího úzkého sepjetí těchto společností s mateřskou firmou v zahraničí, nelokální subjekty rozvoje nedisponovaly ambicemi technologického pokroku. Jejich činnost vykazovala charakteristiky „rutinních podnikatelů“ a organizačního jednání aktérů. Kvůli této skutečnosti byla mj. spolupráce mezi nově příchozími firmami na Chebsku a organizacemi KARP nebo KHK KK velmi limitována.

V této fázi vývoje regionu pokračoval růst významu turismu spojeného s lázeňskou péčí. Od devadesátých let sice klesal objem české klientely, ale stále významnější podíl tvořili cizinci (ÚZIS ČR 2022). Mezi subjekty privátního sektoru a veřejné správy panovala neochota spolupracovat na společných projektech jako např. marketing a aktivní propagace ostatních subjektů cestovního ruchu. K proměně institucionálního *milieu* přispěly nejvíce dvě události. Nejdříve se jednalo o rozvoj letecké

dopravy³⁴, kdy poskytovatelé lázeňských služeb prostřednictvím platformy vyvíjeli úsilí na modernizaci letiště Karlovy Vary. Nejvýznamnější skupinu cestujících pro letiště tvořila ruská a východoevropská klientela (PR KK 2021), která vlivem finanční krize a změny bezpečnostní situace ve světě v roce 2014 začala lázeňské služby v regionu omezovat. Souběžně s poklesem zahraniční klientely se v desátých letech začal zvyšovat tlak farmaceutických firem zpochybňujících význam lázní pro lidské zdraví, což vygradovalo v roce 2012 tzv. krizí lázeňství. Česká vláda v reakci na dopady finanční krize výrazně změnila pravidla hrazení poskytované lázeňské péče³⁵, která souvisela s negativními ekonomickými dopady pro jednotlivá lázeňská zařízení. Tato zlomová událost ale sblížila obě konkurenční platformy, tj. Svaz léčebných lázní a Sdružení lázeňských míst, a i díky jejich společnému úsilí se podařilo po dvou letech změnit legislativu a vrátit zpět změněná pravidla.

Dominance developerů a prohlubování kooperace po roce 2015

Zatímco první fázi byli aktéři činí v utváření trajektorie rozvoje zpracovatelského průmyslu, respektive budování průmyslových zón, charakterizováni transformativním jednáním aktérů, tak v poslední fázi jasně převládal reproduktivní typ jednání. Od poloviny desátých let hrály stále větší roli developerské skupiny, jež díky skupování rozvojových ploch určených pro průmysl podporovaly příchod dceřiných poboček zahraničních firem. Vzhledem k již tak nízké nezaměstnanosti pohybující se kolem 2 % zde firmy čelí nedostatku pracovní síly, což se řeší formou agenturních zaměstnání a levné pracovní síly z jiných zemí. Příchod nelokálních subjektů využívající agenturní pracovníky prohlubuje neflexibilu pracovního trhu, kdy tyto zaměstnance nelze využít v již etablovaných firmách v regionu. Nově přichozí a etablované firmy tak koexistují v paralelních světech bez větší potřeby hledat společný zájem a podobně vypadají i vztahy s veřejnou správou, která se tak smršťuje pouze do nárazových kontaktů, nejčastěji formou poskytování drobných finančních darů.

„Tady ty firmy (nově přichozí) mají pocit, že tím že zaměstnávají lidi, tak plní svou službu regionu. Obecně se tyhle firmy ještě nenaučily, že podnikání není jen odpovědnost vůči firmě ale zejména vůči tomu okolí, kde fungují. Není to tom, že by to ty firmy neuměly, ale protože to neumí český management.

Jednatel lokální firmy

Jako klíčové se ve spolupráci firem a veřejné správy ukazuje jednak osoba jednatele české pobočky zahraniční společnosti a doba působení v regionu. Intenzivnější prohlubování vzájemné spolupráce v tomto ohledu ilustruje příklad zahraniční firmy Heinz-Glas Decor z Ašska, kde se firma s nástupem nového jednatele aktivně zapojila do spolupráce jak s aktéry z podnikatelského sektoru (KHK KK a další firmy v regionu), tak se zástupci veřejné správy či jejich organizací (KARP) – transformaci dřívě

³⁴ Letiště Karlovy Vary bylo v roce 2004 převedeno do majetku Karlovarského kraje a v roce 2009 byla dokončena jeho rozsáhlá modernizace.

³⁵ Dle přijetí vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 267/2012 Sb.

organizačního typu na systémové jednání aktérů vyznačující se úsilím o prolomení institucionálního *statusu quo* – „institucionální podnikatel“ (Grillitsch, Sotarauta 2020). Nadto se díky osobě jednatele podařilo do regionu přesunout část výzkumného centra z mateřské firmy – „inovativní podnikatel“ (Grillitsch, Sotarauta 2020). Tato situace je v regionu ojedinělá, protože zde mají stále převahu firmy se zaměřením na „práci ve mzdě“ vyznačující se charakteristikami „rutinních podnikatelů“ (Bækkelund 2021) bez ambice rozvoje inovací. Na nízkou inovační činnost firem v trajektorii rozvoje zpracovatelského průmyslu doléhají i neúspěšné snahy zamezit procesu smršťování, kdy se v regionu nedaří udržet kvalifikovanou pracovní sílu, a také částečná roztržitost aktérů zastupující podnikatelský sektor KARP, KHK KK či CzechInvest. Navíc vlivem zmíněné fluktuace politické reprezentace se v území nevyprofiloval dlouhodobý lídr rozvoje.

„Chtělo by to vymyslet nějaký systém, mluví se o tom (procesu smršťování) strašně dlouho, ale nikdo nikdy to nedotáhl do konce. Takový ten KARP, KHK KK a já nevím co všechno, ještě třeba CzechInvest apod. pracují sami pro sebe. Sice se deklaruje, že spolupráce, ale nikdy se reálně neuchytila. Chybí mi tady systémovost, dochází sice k pravidelnému setkávání a propojování, ale stále nevidím ty reálné výsledky, a to mohu říct, že jsem v KHK KK působím dlouho.“

Člen Krajské hospodářské komory Karlovarského kraje

Druhou trajektorie rozvoje Chebska nadále oslaboval tlak farmaceutických firem, což vedlo aktéry k hledání řešení, jak lázeňství posílit – zamezit uvadání trajektorie. Navíc vlivem pandemie Covid-19 se výrazně snížil podíl zahraniční klientely tvořící dominantní část pacientů. V roce 2019 tak ze vzájemné spolupráce vznikl Institut lázeňství a balneologie (dále jen ILAB), který navazuje na výzkumnou činnost zaniklého balneologického pracoviště v I. vývojové fázi. Cíl organizace ILAB spočívá prostřednictvím *evidence-based* přístupu obhajovat účinnost lázeňské péče a zavádět nové inovativní metody – „inovativní podnikatel“ (Grillitsch, Sotarauta 2020). Vzhledem k relativně krátké době fungování ILABu nemá doposud jeho činnost výraznější dopad na trajektorii rozvoje lázeňství. Na druhou stranu spolu s Covidem-19 – zlomovou událostí dosavadní trajektorie rozvoje (Grillitsch a kol. 2022) – lze vznik ILABu vnímat jako reakci aktérů na ohrožení společného zájmu. Avšak až s odstupem času se ukáže, jakým způsobem ILAB ovlivní trajektorii rozvoje a jestli dojde k naplnění transformativního jednání aktérů.

5.1.2 Proměny jednání aktérů v okrese Sokolov

Na rozdíl od Chebska se v okrese Sokolov udržela tradiční průmyslová odvětví – těžba nerostných surovin a chemický průmysl. Namísto vytváření nových trajektorií rozvoje subjekty rozvoje na Sokolovsku ve sledovaném období rozvíjeli ty stávající – dominantně reproduktivní jednání aktérů. Už ze samotného charakteru trajektorií rozvoje, se kterými se pojí i negativní dopady, vyplývá vyšší míra

spolupráce mezi jednotlivými aktéry, která vychází ze silnější regionální identity hornických regionů (Görmar a kol. 2022). S dekarbonizací ekonomiky navíc v posledních letech dochází ještě k vyšší intenzitě spolupráce zástupců veřejné správy, vysokých škol a subjektů z privátního sektoru, jejímž cílem je hledání nových trajektorií rozvoje.

Období privatizace státních podniků v letech 1989–2004

V této vývojové fázi byl klíčovým aktérem v okrese Sokolov primárně stát, protože ten figuroval stále jako majoritní vlastník chemických závodů i hnědouhelných dolů. V transformačním období docházelo k udržování obou regionálně-rozvojových trajektorií. Na počátku 90. let přijala česká, respektive československá, vláda řadu usnesení vedoucích ke strukturálním změnám a útlumovým programům v oblasti důlního průmyslu. Součástí těchto programů byly zásady pro účast státního rozpočtu na realizaci financování tzv. historických závazků – staré ekologické zátěže, či sociálně zdravotních závazků. Financováním druhé položky, které tvořilo asi polovinu z celkových prostředků vyhrazených na proces útlumu, však limitovalo revitalizaci krajiny (Kurka 2015) či vytvoření podmínek pro nastartování nové trajektorie rozvoje.

„Největší bariéru spatřuji v kombinaci negativní image, nedostatečné infrastruktury a také sociální struktury obyvatelstva, kdy zde žije mnoho sociálně vyloučených obyvatel. To zase souvisí s historickým vývojem regionu a jeho historickou vazbou na těžký průmysl a důlní průmysl. Tady já vidím, že zaspala ta vláda, kdy po revoluci v transformačním období nedošlo na zaměření se na rekvalifikaci těchto skupin lidí. Transformace zde nebyla řádně mířená a koordinována, a ta sociální propast se prostě prohloubila.“

Český jednatel zahraniční firmy

V reakci na utlumování těžební činnosti a ekonomického šoku v chemickém průmyslu v 90. letech (Solomon 2014) rostla nezaměstnanost, přičemž okres Sokolov se pohyboval výrazně nad celostátním průměrem (viz *Graf 1* v [kapitole 2.2](#)). Již na počátku transformačního období došlo ke změně právních statusů obou hlavních aktérů na akciové společnosti. Prostřednictvím Fondu národního majetku vznikly společnosti Sokolovská uhelná a Chemické závody Sokolov. Subjekty rozvoje se v této fázi vyznačovaly spíše organizačním jednáním. Vedoucí osoby nově vzniklých subjektů rozvíjely především vlastní společnosti – spuštění 6. polymerační linky (1997) nebo paroplynové elektrárny Vřesová (1996). Vzhledem k povaze důlního průmyslu docházelo také již v této době k určité kooperaci, a to především se zástupci veřejné správy obcí ovlivněných hnědouhelnými doly. Převaha organizačního jednání aktérů vycházelo rovněž z hledání cest k privatizaci společností, kdy stát vlivem špatných zkušeností nechtěl dopustit „divokou privatizaci“. Chemické závody byly zprivatizovány zahraničním kapitálem v roce 2000 (Solomon 2014) a o čtyři roky později formou manažerského převzetí byla zprivatizována Sokolovská uhelná (Kurka 2015). Současně během transformačního období začaly na Sokolovsko v menší míře přicházet nové firmy, stejně jako na Chebsku se jednalo o dceřiné firmy zahraničních

společností s nízkým postavením v globálních produkčních řetězcích. Z kombinace slabé pozice nově přichozích firem a dominantního těch tradičních, nedocházelo k výraznému výraznějšímu rozvoji alternativních trajektorií rozvoje. Na udržování stávajících trajektorií se podílel i nově vzniklý Karlovarský kraj, který od svého počátku spolupracoval s významnými domácími firmami.

Sokolovská uhelná dominantním aktérem rozvoje mezi lety 2005 až 2017

Pozici hlavního aktéra rozvoje Sokolovska si v nultých a desátých letech uchovala Sokolovská uhelná. To bylo dáno jednak nepřerušením vazeb s regionem, kdy noví majitelé pocházeli přímo ze Sokolovska, a jednak díky významného vlastnictví jak stávajících průmyslových, tak rozvojových ploch čítajících více než desetinu území okresu. Společnost, sestávající se z několika dceřiných firem od těžby hnědého uhlí a výroby energie až po lehké strojírenství či stravování, úzce spolupracovala s aktéry veřejné správy municipalit přímo ovlivněných hnědouhelnou těžbou. Četné interakce zástupců Sokolovské uhelné pokračovaly rovněž s krajskými zastupiteli, čím se posiloval vliv této společnosti na směřování rozvoje celého kraje.

„Jako zásadní aktivitu pro rozvoj regionu vnímám způsob privatizace Sokolovské uhelné. Vím, že pohled na ní může být složitý, ale pořád je to firma, kterou vlastní lidi tady z regionu a byť se snažili míchat do politiky nebo ji ovlivňovat, tak pořád tady zůstala ta vazba na region. Když se z pohledu starosty podívám na rozvojové aktivity na výsypkách, na jezero Medard nebo koupaliště Michal, tak to všechno vznikalo v symbióze s těmi městy a podle jejich potřeb.“

Starosta obce na Sokolovsku

Důlní průmysl dále vedl i k prohlubování spolupráce na mezi aktéry neziskového a veřejného sektoru, kde se v tomto období díky podpoře evropských strukturálních a investičních fondů vyprofilovala MAS Sokolovsko. Podobně jako v případě Euroregia Egrensis ani tento typ spolupráce aktérů v území nemá na usměrňování regionálně rozvojových trajektorií velký vliv. Navíc spolupráci subjektů rozvoje z územních samospráv komplikuje institucionální *milieu*, kde stále převažovalo organizační jednání aktérů v rozvojových nadlokálních aktivitách veřejné správy.

„Když jsme projednávali strategii rozvoje území mikroregionu s horizontem 2030, kterou zpracovali odborníci, tak se přesně ukázalo to, že každý starosta chtěl tu vlastní průmyslovou zónu, každý chtěl tu výraznou turistickou atrakci. Nikdo na to sice nebyl připraven, ale každý to chtěl. Je to ten individuální pohled těch aktérů, hráčů, kdy stále neumí pochopit, že rozvoj v sousední obci je i rozvoj pro něj.“

Člen odboru regionálního rozvoje KK

Na rozdíl od zahraničních majitelů Chemických závodů Sokolov si Sokolovská uhelná pod vedením nových majitelů uvědomovala svou společenskou odpovědnost vůči regionu, a proto významným způsobem financovala různorodé aktivity jako např. modernizaci školství, zdravotnictví nebo podporu sportovního a kulturního života. Na druhou stranu z pohledu rozvojové trajektorie během tohoto období se vyznačovala reproduktivním typem jednání, kdy vlivem její silné pozice (Geels 2014; Baumgartinger-Seiringer 2022) udržovala trajektorii rozvoje důlního průmyslu a na něj navázané činnosti. Přestože v území již fungovaly jiné firmy, tak Sokolovská uhelná formou „udržovacího leadershipu“ a podporou „stabilních institucí“ (Bækkelund 2021) kooperovala se svými stálými partnery jednak v rámci vlastních divizí a jednak s pevnými vazbami s aktéry z veřejné správy. Udržováním nízké náročnosti průmyslu a vytvářením takové normativity i za pomoci krajských zastupitelů představovalo limitující faktor otevření prostoru pro jiné trajektorie rozvoje regionu.

Již během devadesátých let přicházely do území zahraniční firmy, které se v této fázi začaly pozvolna zapojovat do kooperace s jinými subjekty v regionu. Opět se ukázalo, že čím déle aktéři působí v regionu, tím je větší pravděpodobnost změny dříve čistě organizačního jednání aktérů na systémový typ. K tomu docházelo prostřednictvím KHK KK a spolupráci s aktéry zprostředkovávala také KARP.

„Pro mě KARP jednak znamená to, že si můžu tam prezentovat nějaký můj názor toho podnikatelského sektoru a oni to zase můžou přenášet dál v rámci toho jejich působení. Ale druhá věc je ekonomický přínos, protože firmy můžou čerpat určitou dotační podporu. Vnímám to tak, že je to oboustranný přínos.“

Jednatel české firmy

Ve srovnání s tradičními velkými zaměstnavateli však tyto aktéři nedisponovali takovou silou v usměrňovat trajektorie rozvoje, a tedy vytvářet rozvojový potenciál. Nově přichozí firmy byly kromě kooperace v rámci regionálních platforem často ve vzájemném kontaktu mezi sebou, což dle výpovědí informátorů usnadňoval malý počet podnikatelských subjektů na Sokolovsku. Díky tomu se mj. mezi jednateli ze zahraničních i českých firem vybudovaly neformální vazby. Častější vzájemný kontakt zapříčinilo rozrůstání firem a narážení na bariéry jejich dalšího rozvoje, tj. vyčerpání kvalifikované i nekvalifikované pracovní síly. S rozvojem firem se v této fázi začala objevovat jiná bariéra rozvoje – absence vysoké školy, nedostatečné vybavenosti regionu (Uyarra, Flanagan 2022).

Společné hledání nové trajektorie na úrovni kraje od roku 2018

Vlivem přijetí politického tlaku na dekarbonizaci ekonomiky tzv. Zelené dohody pro EU (*European Green Deal*) a zdražování emisních povolenek (Görmar a kol. 2022; Baumgartinger-Seiringer 2022) byla Sokolovská uhelná nucena omezit dosavadní podporu rozvojových aktivit v regionu. To ovšem otevřelo cestu hledání nové trajektorie rozvoje a transformativnímu jednání aktérů.

„V minulosti jsme se chovali velmi sociálně, podporovali jsme spoustu programů, ale dnes to už není o takové podpoře ale spíše o hledání řešení, které tady mohou být do budoucna.“

Člen představenstva Sokolovské uhelné

V roce 2021 tak i z těchto důvodů firma zakládá společnost SUAS Group zaměřující se na činnosti v době bez těžby uhlí. Blížící se útlum těžebního průmyslu vede k ještě intenzivnější spolupráci vedení společnosti s krajským zastupitelstvem. Nutno poznamenat, že po změně vedení se do vzájemné spolupráce opět zapojuje sokolovská chemička Synthomer. Důkazem toho je podepsání memoranda o spolupráci na rozvoji, vzdělávání a výzkumu a aplikační praxi chemického průmyslu mezi zástupci Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, SUAS Group, Synthomer a Karlovarským krajem – „institucionální podnikatelé“ (Grillitsch, Sotarauta 2020).

Další aktivitou vedoucí k diverzifikaci rozvojových trajektorií je příchod automobilového koncernu BMW, který v úzké spolupráci se SUAS Group a ZČU v Plzni, na Sokolovsku v roce 2023 otevřel testovací polygon a vývojové centrum pro autonomní vozidla (Löbl 2023). Ovšem i zde projekt limituje absence kvalifikované pracovní síly a vysoké školy přímo v území, s čímž se potýkají i ostatní firmy. Ty jsou tak nuceny vyhledávat spolupráci s vysokými školami mimo region a případně zakládat výzkumná a vývojová centra v jejich blízkosti. To ve výsledku komplikuje činnost platform jako KARP, určených mj. k rozvoji inovačního prostředí, což posiluje reproduktivního jednání aktérů a nenaplnuje potenciál jednání transformativního typu.

„Myslím si, že KHK KK nebo KARP že se primárně soustřeďuje na zlepšování a rozvoj toho stávajícího portfolia podnikatelů, které tady jsou. Nemyslím si, že by nějak zásadním způsobem ovlivňují rozvoj těch nových. Příkladem je duální vzdělávání.“

Jednatel zahraniční firmy

Kvůli umístění vývojových center mimo území regionu, ať už z důvodu nízkého postavení firem v globálních produkčních řetězcích či jejich založení v místě s vysokou školou, jsou stanovené vize zaměřené na rozvoj inovací limitovány napříč řádovostními úrovněmi.

6 DISKUSE A SHRUTÍ ZJIŠTĚNÝCH POZNATKŮ

Byť na regionální úrovni se etablovala teorie regionálních inovačních systémů (Cooke 1992, 2004; Tödtling, Trippel 2005; Asheim a kol. 2011), tak dosavadní přístupy v EEG se ve vysvětlení procesů ovlivňující směřování rozvojových teorií zřídka věnují mikroregionální úrovni (Asheim a kol. 2016). Takové vysvětlení nabízí koncept jednání aktérů, který si postupně upevňuje místo i v rámci v EEG, o čemž svědčí řada výzkumů z posledních let (např. Rekers, Stihl 2021; Bækkelund 2021; Jolly a kol. 2020; Grillitsch a kol. 2022; Blažek, Květoň 2022). Tyto práce vycházejí z definice konceptu sociologů

Emirbayera a Mische (1998), kteří ho definují jako schopnost aktérů jednat a produkovat konkrétní dopady, ať už záměrné či nechtěné, prostřednictvím nichž se daří vytvářet rozvojový potenciál či naopak ho udržovat na stejné úrovni. V EEG se na tuto problematiku nahlíží tradičně prostřednictvím vývoje trajektorií rozvoje (Martin, Sunley 2006). Doplněním o jednání aktérů vede k hlubšímu pochopení, proč jsou některé regiony úspěšnější než jiné, a to navzdory podobným strukturálním předpokladům (Grillitsch, Sotarauta 2020). V průběhu vývoje trajektorie rozvoje nabývá jednání aktérů různých typů z hlediska jejich vztahu k dané trajektorii rozvoje – reproduktivní vs. transformativní – či z perspektivy vlivu jednotlivých subjektů rozvoje – organizační vs. systémové. K důležitým faktorům pochopení jednání aktérů v usměrňování trajektorií rozvoje a vytváření rozvojového potenciálu náleží institucionální *milieu* a strukturální podmínky území. Koncept jednání aktérů se řadí mezi „měkké“ přístupy, které pomáhají posílit poznání získaná konvenčními přístupy (Chromý, Skála 2010; Grillitsch a kol. 2021). Záměrem této kapitoly je na základě dosaženého empirického poznání shrnout projevy jednání aktérů v usměrňování trajektorií rozvoje, čímž je mj. vytvářen rozvojový potenciál Chebska i Sokolovska, a zasadit je do dosavadního poznání této problematiky.

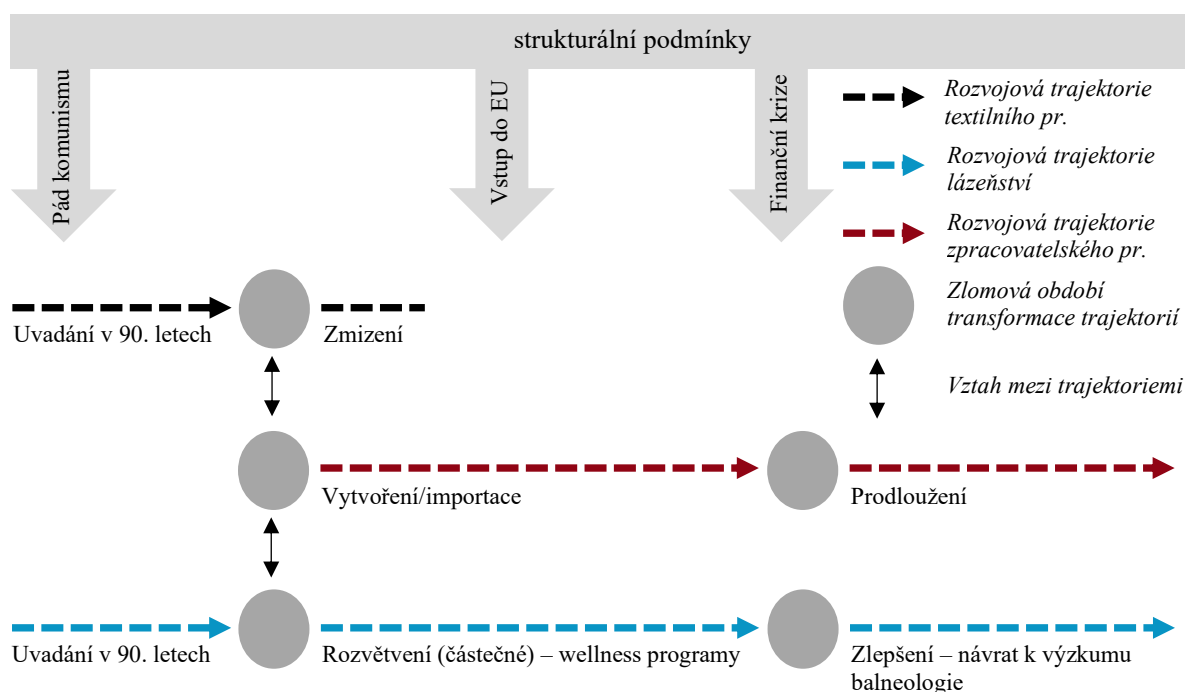
Jak již bylo uvedeno, vnější rámec předkládané práce představují příspěvky Hampla (2003) a Perlína a kol. (2019), ve kterých je území Karlovarského kraje opakovaně považováno za vnitřně diferencované z hlediska regionálního potenciálu. Obě studie přitom vycházejí z „tvrdých“ statistických dat, která mohou vhodně indikovat rozvojový potenciál, ale vnitřní podmíněnosti rozvoje lze obtížně plně pochopit pouze na základě extenzivních výzkumů (Chromý, Skála 2010; Grillitsch a kol. 2022). Před celkovým shrnutím zaslouží poznamenat, že subjekty rozvoje spolu částečně spolupracují napříč okresy, což je dáno vzájemnou blízkostí obou okresů. Zároveň platformy jako KHK KK či KARP působí na celém území Karlovarského kraje.

I když se u aktérů na Chebsku v období zásadních strukturálních změn projevoval transformativní typ jednání, díky čemuž se podařilo vytvořit novou trajektorii rozvoje v podobě zahraničních firem ve zpracovatelském průmyslu (viz *Obr. 9*), tak otázkou zůstává, nakolik se jednalo o systémové jednání aktérů, jelikož nedošlo k naplnění původní vize rozvoje. Regionální institucionální *milieu* po celé posttotalitní období charakterizuje existence paralelních světů, kde nedochází víceméně k žádným hlubším interakcím. Výjimkou je oblast lázeňství. Nejdříve bariéru mezisektorové kooperace způsobovala nedostatečná uvědomělost subjektů rozvoje, nyní spočívá v nedostatečném „zakořenění“ subjektů privátního sektoru a absenci všeobecného lídra (Sotarauta, Beer 2021). Nově příchozí firmy se nedaří zapojovat jak do spolupráce s aktéry z veřejné správy, tak do kooperace s jinými podnikateli. K tomu také přispívá nízké postavení místních firem v rámci globálních produkčních řetězců a z toho vyplývající velmi nízké ambice rozvoje inovací. Z toho lze usuzovat, že v období velkých strukturálních změn zde existoval vyšší rozvojový potenciál než dnes. V posledních letech navíc vlivem stále silnější pozice developerů udržujících rozvoj průmyslových zón a absence výzkumných a vývojových center – nedostatečné vybavenosti regionu (Uyarra, Flanagan 2022) – roste riziko tzv. „uzamčení“ rozvojové

trajektorie založené na „práci ve mzdě“. Podobně jako v Ústeckém kraji (Blažek, Květoň 2022) geografická blízkost Německa sehrála na Chebsku zásadní roli v iniciální fázi vývoje, přilákání přímých zahraničních investic relativně rychle vyřešilo problémy s nezaměstnaností. Nicméně kvůli tomu se z Chebska stal region atraktivní pro firmy zaměřené na levnější a nekvalifikovanou pracovní sílu.

K opačnému vývoji, tedy transformace z původně organizačního typu na systémové jednání aktérů, došlo v oblasti lázeňství. Užší spolupráce vzešla vlivem zlomových událostí (Grillitsch a kol. 2022), tzn. ohrožení celého odvětví kvůli tlaku farmaceutických firem, což v roce 2019 vyústilo vznikem výzkumné organizace ILAB. Byť na hodnocení dopadu této aktivity je ještě brzy, lze se již nyní domnívat, že založením této organizace zvyšuje rozvojový potenciál Chebska. Nicméně, jak píše Hampl (2003), samotná oblast lázeňství nepostačuje na překonání nízkého rozvojového potenciálu.

Obr. 9 – Rozvojové trajektorie v okrese Cheb od roku 1989

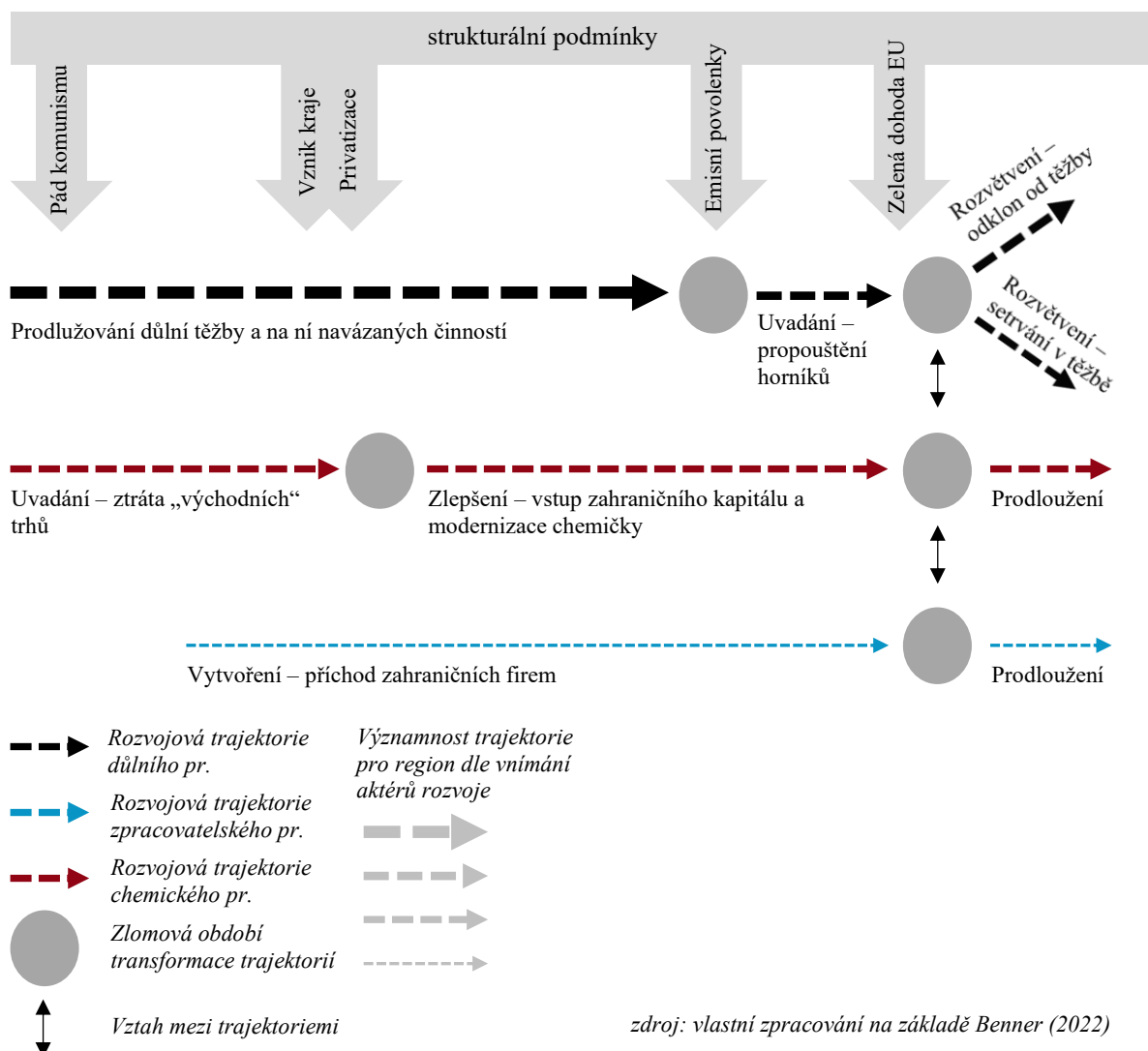

zdroj: vlastní zpracování na základě Benner (2022)

Na rozdíl na Sokolovsku docházelo v posledních třech dekadách k udržování dlouhodobých trajektorií rozvoje, na což lze z hlediska regionálního rozvojového potenciálu nahlížet negativně, protože zde docházelo k tzv. „uzamčení“ rozvojové trajektorie (Martin, Sunley 2006) starého průmyslového regionu (Koutský 2011; Görmar a kol. 2022). Již od počátku sledovaného období zdejší institucionální *milieu* charakterizovaly častější interakce mezi aktéry, které se odvíjely z odvětvové specializace dominantních firem. Vlivem velmi silné pozice Sokolovské uhelné působila tato společnost jako limitující faktor transformace dominantní trajektorie rozvoje. Docházelo sice k mnohem častějším interakcím subjektů rozvoje než na Chebsku, ale regionální institucionální *milieu* se vyznačovalo kognitivním „uzamčením“ (Görmar et al. 2022). Převaha reproduktivního jednání aktérů byla dále

posílena vznikem Karlovarského kraje. Mezi subjekty rozvoje sice panoval kladný narativ v hodnocení rozvoje Sokolovska v posttotalitním období, avšak z pohledu udržování hlavních trajektorií rozvoje docházelo ke snižování rozvojového potenciálu Sokolovska v delším časovém měřítku. Převaha reproduktivního typu jednání mezi subjekty rozvoje začala ustupovat až s další změnou strukturálních podmínek, tj. zvyšováním emisních povolenek v důsledku Zelené dohody pro EU (viz Obr. 10). Tato zlomová událost pro dosavadní trajektorii rozvoje a vyvstálé ohrožení aktérů rozvoje s dostatečnou mocí zahájily legitimizační proces hledání alternativních trajektorií rozvoje. Příhodnější institucionální *milieu*, založené na historicky četnějších interakcím mezi subjekty rozvoje, a přítomnosti uvědomělých aktérů s potřebnými zdroji dnes zvyšují rozvojový potenciál Sokolovska. Tudíž ve srovnání s Chebskem se lze domnívat, že v současnosti existuje na Sokolovsku lepší situace, co se týče rozvojového potenciálu, navzdory horší vzdělanostní struktuře i míře nezaměstnanosti. Odhalený kontrast strukturálních podmínek a jednáním aktérů vypovídá o tom, že výzkumy opírající se výhradně o statistická data poskytují jen omezené poznání. Bez hlubší sondy do jednotlivých území je nutné o jejich závěrech uvažovat pouze rámcově.

Obr. 10 – Rozvojové trajektorie v okrese Sokolov od roku 1989

Výzkum Blažka a Květoně (2022) ve starých průmyslových regionech Ústeckého a Moravskoslezského kraje odhalil, že navzdory stejné výchozí pozici nová trajektorie rozvoje se podařila nastartovat pouze za předpokladu systémového typu jednání. Samotná přítomnost organizačního typu nevytváří prostředí potřebné k změně či vzniku rozvojové trajektorie. Zjištěná poznání provedeného výzkumu nasvědčují, že ani v případě „dostatečného“ systémového jednání aktérů nelze *a priori* předpokládat, že takoví aktéři budou usilovat o změnu trajektorie rozvoje, tedy současně disponovat transformativním typem. Tím se tak potvrzují zjištění, na něž narazila vyjma Blažka a Květoně (2022) i norská geografka Bækkelund (2021), a to že různorodí aktéři mohou disponovat více typy jednání aktérů zároveň v závislosti na fázi trajektorie rozvoje. Příkladem z provedeného výzkumu je společnost Sokolovské uhelné/SUAS Group. Transformativní typ jednání se u klíčového hráče Sokolovska objevil až s „krizí“ firmy (viz Obr. 10), která pramenila ze zdražování emisních povolenek. To přinutilo hlavní aktéry rozvoje hledat alternativní trajektorie rozvoje a prohlubovat spolupráci s jinými subjekty rozvoje. Podobný dopad mělo zkrachování tradičních firem na přelomu tisíciletí v okrese Cheb a i v trajektorii lázeňství lze nalézt obdobnou zlomovou událost (Grillitsch a kol. 2022) v podobě snižování hrazení poskytované lázeňské péče ze strany státu. V tom se zjištěná poznání lze spatřit paralelu s jihošvédským městem Olofström (Rekers, Stihl 2021), kde v důsledku finanční krize v roce 2008 automobilka Volvo musela masově propouštět a až takový typ události přivedl aktéry k jednomu stolu, což vedlo k nastartování nové trajektorie rozvoje.

7 ZÁVĚR

Diplomová práce navazuje na aktuální trend v EEG věnující stále větší pozornost jednání aktérů (např. Huggins, Thompson 2020; Jolly a kol. 2020; Rekers, Stihl 2021; Blažek, Květoně 2022; Grillitsch a kol. 2022). Ve studiu periferií v poslední dekádě přibývá studií založených na „měkkých“ přístupech (Chromý, Skála 2010; Grillitsch a kol. 2021), obecně však v Česku stále převládají výzkumy založené na práci s „tvrdými“ daty (viz Jeřábek a kol. 2021). Jak bylo prokázáno i v provedeném výzkumu, tento typ studií poskytuje jen omezené porozumění, statistická data se tak neukazují jako relevantní zdroj poznání v případě hodnocení rozvojového potenciálu. Kvalitativní případová studie, založená na principu zakotvené teorie, se na základě dosavadních výzkumů (Jolly a kol. 2020; Grillitsch a kol. 2021) ukazuje jako nejhodnější pro odhalení vztahů mezi jednáním aktérů a strukturami, respektive trajektoriemi rozvoje. Zjištěné poznání bylo dosaženo následujícím postupem. Jako první byly vytipovány zásadní události rozvoje Chebska a Sokolovska v posledních 30 letech a klíčoví aktéři, k čemuž sloužila rešerše rozvojových dokumentů a novinových článků, dále se uskutečnilo terénní šetření, které se skládalo z 37 polostrukturovaných rozhovorů se subjekty rozvoje z privátního, veřejného i neziskového sektoru. V další fázi proběhly přepisy rozhovorů a následně formou kódování analýza datové základny.

Prostřednictvím kvalitativní případové studie diplomová práce usilovala o hlubší pochopení jednání aktérů (*human agency*) ve vytváření rozvojového potenciálu a usměrňování trajektorií rozvoje Chebska a Sokolovska. Tím tak přispěla do současné diskuse o vztahu jednání aktérů a trajektorií rozvoje v periferním území. Na základě dosavadního souboru literatury zabývající se touto problematikou byly zformulovány tři cíle a podrobnější výzkumné otázky. Nejdříve se práce zabývala odhalením převažujících typů jednání aktérů a jejich role ve vytváření nových či udržování stávajících trajektorií rozvoje na území Chebska a Sokolovska.

Do které typologie jednání aktérů lze zařadit subjekty rozvoje z Chebska a Sokolovska?

Ve sledovaných územích byla prokázána přítomnost obou dichotomických rozdělení jednání aktérů, přičemž platí, že subjekty rozvoje disponují různými typy jednání aktérů současně v závislosti na vývoji trajektorie rozvoje (Blažek, Květoň 2022; Bækkelund 2021). Současně bylo odhaleno, že ve stejné době se v okresech objevují opačné póly jednání aktérů, které spolu vzájemně „soupeří“ o prosazení či udržení trajektorií rozvoje. V případě transformativního typu jednání v trajektoriích rozvoje na Chebsku nebyla až na výjimky prokázána přítomnost typů TCA – „inovativní“ a „institucionální“ podnikatelé či „územní vůdcovství“ (Grillitsch a Sotarauta (2020). Transformativní jednání spíše odpovídalo obecnějšímu Bennerovu (2022) rozlišení, konkrétně „konstruktivnímu“ typu. Přičemž na Sokolovsku se typy transformativní triády TCA objevují, nicméně relativně krátce. Po většinu posttotalitního období v obou územích převažuje reproduktivní jednání aktérů, u něhož byly odhaleny všechny typy reproduktivní triády TCA – „převládající instituce“, „rutinní podnikatelé“ i „udržovací leadership“ (Bækkelund 2021).

Jakou roli hraje jednání aktérů na Chebsku a Sokolovsku ve vytváření potenciálu vzniku nových trajektorií rozvoje či v udržování těch stávajících?

Z šetření vyplynulo, že reproduktivní typ jednání má větší sílu na směřování trajektorií rozvoje než jeho transformativní ekvivalent. To je na Chebsku dáno převahou organizačního jednání, ale na Sokolovsku naopak systémovým jednáním aktérů. Z toho plyne, že dichotomie organizační – systémové může nabývat ambivalentní charakter. Silnější reproduktivní typ jednání v udržování stávajících trajektorií rozvoje vychází z nedostatečné vybavenosti obou regionů jak z pohledu ekonomického/znalostního, tak institucionálního (Uyarra, Flanagan 2022). Výzkum navíc odhalil nízkou schopnost aktérů naplňovat předem stanovené vize či dlouhodobé strategie (Sotarauta, Beer 2021). Vzhledem k těmto negativním stránkám může být limitováno i aktuální transformativní jednání aktérů na Sokolovsku.

Druhý cíl diplomové práce vycházel z premisy, že regionální kontext má vliv na podobu jednání aktérů a *vice versa*. Vlivem toho se pozornost výzkumu zaměřovala na objasnění vztahu institucionálního *milieu* a jednání aktérů v usměrňování rozvojových trajektorií.

Jak se liší interakce subjektů rozvoje v lokálně-specifickém institucionálním milieu okresů Cheb a Sokolov a jak ovlivňuje institucionální milieu vývoj trajektorie rozvoje?

Z provedeného výzkumu se ukázalo, že lokálně-specifické institucionální *milieu* hraje nesporně důležitou úlohu v usměrňování rozvožových trajektorií. Nicméně děje se tak spíše v negativním smyslu, kdy dochází k zamezování prosazení transformativního jednání aktérů. Na Sokolovsku v celém sledovaném období docházelo k hlubší spolupráci aktérů, ale kvůli institucionálnímu *milieu*, jež charakterizovalo kognitivní „uzamčení“ (Görmar a kol. 2022), aktéři společně vystupovali proti útlumu těžby uhlí a vzniku alternativních trajektorií rozvoje. Na Chebsku bylo institucionální *milieu* v počátku charakterizované hledáním smyslu spolupráce, která se přes mírné zlepšení v průběhu let nepřiblížila četností interakcí na Sokolovsku. Navíc mezi subjekty rozvoje se objevuje negativní typ sebenaplňující předpovědi – tzv. Golemův efekt (Šerý, Klementová 2018), kdy aktéři nevnímají důležitost vzájemné spolupráce, protože ji dopředu vnímají jako bezvýznamnou. To potvrzuje i skutečnost, že noví aktéři přicházející do území si vybrali region nikoli díky pro ně atraktivnímu institucionálnímu *milieu* či institucionální příbuznosti, nýbrž díky mezinárodně příhodné geografické poloze. V okrese Sokolov intenzivnější vzájemná spolupráce posilovala reproduktivní typ jednání a udržování dominantní trajektorie rozvoje. Na Chebsku byly nastolené trajektorie rozvoje udržovány mj. kvůli upřednostňování partikulárních zájmů a nízké míře vzájemných interakcí mezi subjekty rozvoje.

Poslední specifický cíl se věnoval strukturálním podmíněnostem, které jsou v kontextu vzniku a vývoje trajektorií rozvoje tradičním centrem pozornosti výzkumů v EEG (Martin 2010). Zájmové území je v uplynulých letech charakteristické procesem smršťování (*shrinkage proces*), který se považuje za projev nepříznivých strukturálních podmínek. Změnou struktur se myslí mj. také vznik samosprávného celku Karlovarského kraje. Třetí cíl se tak zaměřoval na vysvětlení dopadů strukturálních změn na jednání aktérů.

Jak se proměňuje jednání aktérů v kontextu strukturálních změn a příchodem nelokálních aktérů?

Vzhledem k nestabilitě aktérů veřejné správy a neschopnosti naplňovat předem stanovené vize výzkum odhalil, že pravděpodobnost převahy transformativního a částečně také systémového jednání aktérů se zvyšuje se vznikajícím společným ohrožením. Mezi takové ohrožení lze zařadit právě i strukturální změny působící ve sledovaném území jako mobilizační faktor. Ale pouze v případě, že kvůli těmto změnám je ohroženo větší množství aktérů nebo subjektů s velkou mocí (Geels 2014), tj. velcí zaměstnavatelé. Proces smršťování nepůsobil jako dostatečný stimul pro změnu jednání aktérů, jelikož se nedotýkal silných aktérů z privátního sektoru. Vznik samostatného kraje prokázal Hamplova (2003) tvrzení, že prostor Sokolovska a Karlovarska lze považovat za nadnodální jádro Karlovarského kraje, neboť subjekty rozvoje z tohoto prostoru postupovaly v usměrňování trajektorií rozvoje ve vzájemné synergii. To platilo, jak v minulosti ve snaze udržet dominantní trajektorie rozvoje, tak dnes

v případě hledání alternativních trajektorií rozvoje. Příchod nelokálních aktérů se týkal především Chebska a na jednání aktérů měl spíše negativní dopad, protože do regionu s nižší regionální identitou aktérů (Kuldová 2005) přicházejí subjekty rozvoje bez vazeb k území a s vedoucím ústředím mimo region, čímž se posiluje organizační typ jednání. To se ve výsledku odráží na širším institucionálním *milieu*, které charakterizuje již zmíněný tzv. Golemův efekt (Šerý, Klementová 2018).

Hlavní přínosy práce spočívají v hlubším porozumění jednání aktérů ve vytváření rozvojového potenciálu dvou relativně podobných, z celostátního pohledu periferních, území. Dále práce napomohla objasnit roli jednání aktérů v usměrňování různých trajektorií rozvoje a jeho proměn v závislosti na změny fází trajektorií rozvoje a strukturálních podmíněností. Zjištěná poznání pak v obecné rovině přispívají k lepšímu porozumění jednání aktérů a k přesnějšimu postihnutí skutečného rozvojového potenciálu.

Tuto práci lze považovat v českém kontextu za jednu z prvních, která se věnuje problematice jednání aktérů. Navazuje tak na aktuální celosvětovou debatu v evoluční ekonomické geografii a přispívá do této debaty poznatky z periferního území diskontinuálně se vyvíjejících regionů. Pro další výzkum se pak nabízí např. porovnání územních celků stejné řádovostní úrovně s kontinuálně vyvíjejícími se územími, s regiony na druhé straně státní hranice nebo detailní zacílení na specifickou odvětvovou specializaci regionu. Co se týče metodiky lze v dalším výzkumu jednání aktérů využít kvalitativní komparativní analýzu (Grillitsch a kol. 2022), která umožňuje v odhalení kauzálních vztahů jednání aktérů postihnout i extenzitní soubory dat.

8 POUŽITÁ LITERATURA:

ANDREOLI, M. (1989): I sistemi agricoli in aree marginali. Aspetti socio-economici. In: Zanchi, C. (ed.): Sistemi agricoli marginali. Mugello-Alta Romagna-Garfagnana-Alto Reggiano, Firenze, 281–474.

ARCDATA PRAHA (2014): ArcČR 500 – digitální geografická databáze, verze 3.2. www.arcdata.cz (cit. 19. 7. 2023).

ASHEIM, B. T., GRILLITSCH, M., TRIPPL, M. (2016): Regional innovation systems: past – present – future. In: Shearmur, R., Carrincazeaux, C., Doloreux, F. (eds): Handbook on the Geographies of Innovation. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 512.

ASHEIM, B. T., SMITHOVÁ, H. L., OUGHTONOVÁ, C. (2011): Regional Innovation Systems: Theory, Empirics and Policy. *Regional Studies*, 45, 7, 875–891.

BÆKKELUND, N. G. (2021): Change agency and reproductive agency in the course of industrial path evolution. *Regional Studies*, 55, 4, 757–768.

BATTILANA, J., LECA, B., BOXENBAUM, E. (2009): How Actors Change Institutions: Towards a Theory of Institutional Entrepreneurship. *The Academy of Management Annals*, 1, 3, 65–107.

BAUMGARTINGER-SEIRINGER, S. (2022): The role of powerful incumbent firms: Shaping regional industrial path development through change and maintenance agency. *Regional Studies, Regional Science*, 9, 1, 390–408.

BAXTER, J. (2021): Case Studies in Qualitative Research. In: Hay, I., Cope, M. (eds): *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford, 109–124.

BENNER, M. (2021): Retheorizing industrial–institutional coevolution: A multidimensional perspective. *Regional Studies*, 56, 9, 1524–1537.

BENNER, M. (2022): Revisiting path-as-process: agency in a discontinuity-development model. *European Planning Studies*, 0, 0, 1–20.

BHASKAR, R. (1975): *A Realist Theory of Science*. Leeds Books, Leeds, 284.

BLAŽEK, J., HAMPL, M. (2009): Types and systems of actors in regional development: Their function and regulatory potential. *European Spatial Research and Policy*, 16, 1, 75–92.

BLAŽEK, J., KVĚTOŇ, V. (2022): Towards an integrated framework of agency in regional development: The case of old industrial regions. *Regional Studies*, 0, 0, 1–16.

BLAŽEK, J., KVĚTOŇ, V., BAUMGARTINGER-SEIRINGER, S., TRIPPL, M. (2020): The dark side of regional industrial path development: Towards a typology of trajectories of decline. *European Planning Studies*, 28, 8, 1455–1473.

BOSCHMA, R. A. (2017): Relatedness as driver of regional diversification: A research agenda. *Regional Studies*, 51, 3, 351–364.

CARVALHO, L., VALE, M. (2018): Biotech by bricolage? Agency, institutional relatedness and new path development in peripheral regions. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2, 11, 275–295.

CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M., HAVLÍČEK, T. (2011): Venkov - žitý prostor: Regionální diference percepcie venkova představiteli venkovských obcí v Česku. *Geografie*, 116, 1, 23–45.

CHROMÝ, P., SKÁLA, J. (2010): Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periferií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka. *Geografie*, 115, 2, 223–246.

CONTENT, J., FRENKEN, K. (2016): Related variety and economic development: A literature review. *European Planning Studies*, 24, 12, 2097–2112.

COOKE, P. (1992): Regional innovation systems: Competitive regulation in the new Europe. *Geoforum*, 23, 3, 365–382.

COOKE, P. (2004): Evolution of regional innovation system – emergence, theory, challenge for action. In: Cook, P., Heidenreich, M., Braczyk, H. J. (eds): *Regional Innovation System. The Role of Governance in a Globalized World*. Routledge, London, 434.

COUPER, P. (2015): *A Student's Introduction to Geographical Thought*. SAGE Publications, Inc., London, 300.

CRESSWELL, T. (2013): *Geographic Thought: A Critical Introduction*. Wiley-Blackwell, Chichester, 304.

ČSÚ (2021a): *Databáze regionálních účtů – Hrubá přidaná hodnota v běžných cenách, 1995–2021*. Český statistický úřad, Praha. www.czso.cz (cit. 19. 7. 2023).

ČSÚ (2021b): *Regionální data ve veřejné databázi – výzkum a vývoj v ČR, 2005–2021*. Český statistický úřad, Praha. www.czso.cz (cit. 19. 7. 2023).

ČSÚ (2023): *Databáze demografických údajů za okresy ČR*. Český statistický úřad, Praha. www.czso.cz (cit. 19. 7. 2023).

DANĚK, P. (2013): *Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů*. Masarykova univerzita,

Brno, 170.

DAVID, P. (1985): Clio and the Economics of QWERTY. *Journal of Economic History*, 75, 332–337.

DICKEN, P., KELLY, P. F., OLDS, K., WAI-CHUNG YEUNG, H. (2001): Chains and networks, territories and scales: Towards a relational framework for analysing the global economy. *Global Networks*, 2, 1, 89–112.

DOLANSKÁ, J. (2023): V Chebu roste největší moderní sklad v Česku s technologií za miliardy, *idnes.cz*, https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/stavba-logistika-prumyslov-y-park-accolade-hala-cheb.A230112_702303_vary-zpravy_melu (cit. 19. 7. 2023).

DRÁPELA, E. (2011): Marginální oblasti na území ČR a jejich vývoj v prostoru a čase. Disertační práce, Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno, 221.

EMIRBAYER, M., MISCHÉ, A. (1998): What is agency? *American Journal of Sociology*, 103, 4, 962–1023.

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČR (2023): Otevřená data o exekucích, <https://statistiky.ekcr.info/mapa> (cit. 19. 7. 2023).

FILIPČÍK, P. (2012): Transformace průmyslu v okrese Cheb. Bakalářská práce, Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, Plzeň, 64.

FRENKEN, K., VAN OORT, F., VERBURG, T. (2007): Related variety, unrelated variety and regional economic growth. *Regional Studies*, 41, 5, 685–697.

FRIEDMANN, J. (1973): A theory of polarized development. In: Friedmann, J. (ed.): *Urbanization, planning, and national development*. SAGE, Beverly Hills, 41–67.

GARUD, R., KARNØE, P. (2001): Path Creation as a Process of Mindful Deviation. In: Garud, R., Karnøe, P. (eds.): *Path Dependence and Creation*. Psychology Press, New York, 1–41.

GARUD, R., KUMARASWAMY, A., KARNØE, P. (2010): Path dependence or path creation? *Journal of Management Studies*, 4, 47, 760–774.

GEELS, F. W. (2014): Regime Resistance against Low-Carbon Transitions: Introducing Politics and Power into the Multi-Level Perspective. *Theory, Culture & Society*, 31, 5, 21–40.

GEHMAN, J., GLASER, V. L., EISENHARDT, K. M., GIOIA, D., LANGLEY, A., CORLEY, K. G. (2018): Finding Theory–Method Fit: A Comparison of Three Qualitative Approaches to Theory Building. *Journal of Management Inquiry*, 27, 3, 284–300.

GERTLER, M. S. (2010): Rules of the game: The place of institutions in regional economic

change. *Regional Studies*, 1, 44, 1–15.

GIDDENS, A. (1979): *Central Problems in Social Theory*. Macmillan Education UK, London, 294.

GIDDENS, A. (1984): *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press, Cambridge, 438.

GÖRMAR, F., GRILLITSCH, M., HRUŠKA, V., MIHÁLY, M., NAGY, E., PÍŠA, J., STIHL, L. (2022): Power relations and local agency: A comparative study of European mining towns. *Urban Research and Practice*, 00, 00, 1–24.

GRASLAND, C., YSEBAERT, R., CORMINBOEUF, B., GAUBERT, N., LAMBERT, N., SALMON, I., BARON, M., BAUDET-MICHEL, S., DUCOM, E., RIVIÈRE, D., SCHMOLL, C. (2008): *Shrinking Regions: A Paradigm Shift in Demography and Territorial Development*. European Parliament's Committee on Regional Development, Brussels, 123.

GREGSON, N. (1987): *Structuration Theory: Some Thoughts on the Possibilities for Empirical Research*. *Environment and Planning D: Society and Space*, 5, 1, 73–91.

GREGSON, N. (2005): *Agency: Structure*. In: Cloke, P., Johnston, R. (eds.): *Spaces of Geographical Thought*. SAGE, London, 21–41.

GRILLITSCH, M., ASHEIM, B., ISAKSEN, A., NIELSEN, H. (2021): Advancing the treatment of human agency in the analysis of regional economic development: Illustrated with three Norwegian cases. *Growth and Change*, 53, 1, 248–275.

GRILLITSCH, M., REKERS, J. V., SOTARAUTA, M. (2021): Investigating agency: Methodological and empirical challenges. In: Sotarauta, M., Beer, A. (eds.): *Handbook on City and Regional Leadership*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 302–321.

GRILLITSCH, M., SOTARAUTA, M. (2020): Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography*, 44, 4, 704–723.

GRILLITSCH, M., SOTARAUTA, M., ASHEIM, B., FITJAR, R. D., HAUS-REVE, S., KOLEHMAINEN, J., KURIKKA, H., LUNDQUIST, K. J., MARTYNOVICH, M., MONTEILHET, S., NIELSEN, H., NILSSON, M., REKERS, J. V., SOPANEN, S., STIHL, L. (2022): Agency and economic change in regions: Identifying routes to new path development using qualitative comparative analysis. *Regional Studies*, May, 1–16.

HAMPL, M. (2000): Pohraniční regiony České republiky: Současné tendence rozvojové diferenciace. *Geografie*, 105, 3, 241–254.

HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní příběh nebo

obecný vzor? *Geografie*, 108, 3, 174–190.

HAMPL, M. (2005): *Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext*. DemoArt, Praha, 138.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie*, 106, 1, 1–11.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2005): Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 6–25.

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2008): Innere und äussere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, 299–316.

HAY, I., COPE, M. (2021): Where Are We Now? Qualitative Research in Human Geography. In: Hay, I., Cope, M. (eds): *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford, 3–17.

HIRSCHMAN, A. O. (1958): *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press, New Haven, 217.

HOLT-JENSEN, A. (2018): *Geography History and Concepts*. Sage Publications, Inc., London, 268.

HUGGINS, R., THOMPSON, P. (2020): Human agency, entrepreneurship and regional development: a behavioural perspective on economic evolution and innovative transformation. *Entrepreneurship and Regional Development*, 32, 8, 573–589.

ISAKSEN, A. (2015): Industrial development in thin regions: Trapped in path extension? *Journal of Economic Geography*, 15, 3, 585–600.

ISAKSEN, A., JAKOBSEN, S. E., NJØS, R., NORMANN, R. (2019): Regional industrial restructuring resulting from individual and system agency. *The European Journal of Social Science Research*, 32, 1, 48–65.

ISAKSEN, A., TRIPPL, M. (2017): Exogenously Led and Policy-Supported New Path Development in Peripheral Regions: Analytical and Synthetic Routes. *Economic Geography*, 93, 5, 436–457.

JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: Analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, 2, 207–222.

JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional differentiation of selected conditions for the development of human and social capital in Czechia. *Geografie*, 113, 3, 269–284.

JEŘÁBEK, M. (1999): Trh práce. In: Jeřábek, M. (ed.): *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 180.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., FIEDOR, D., KREJČOVÁ, N., ŠIMÁČEK, P., WOKOUN, R., ZICH, F. (2021): Nové vymezení periferií Česka. *Geografie*, 126, 4, 419–443.

JESSOP, B. (2001): Institutional re(turns) and the strategic – Relational approach. *Environment and Planning A*, 33, 7, 1213–1235.

JOHNSTON, R. J. (1997): *Geography and Geographers: Anglo-American Human Geography since 1945*. Arnold, London, 520.

JOLLY, S., GRILLITSCH, M., HANSEN, T. (2020): Agency and actors in regional industrial path development. A framework and longitudinal analysis. *Geoforum*, 111, 176–188.

KADLEC, V. (2019): *Role znalostních základů v regionálních inovačních systémech*. Disertační práce, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, 149.

KNIGGE, L. D., COPE, M. (2006): Grounded visualization: Integrating the analysis of qualitative and quantitative data through grounded theory and visualization. *Environment and Planning A*, 38, 11, 2021–2037.

KOUTSKÝ, J. (2011): *Staré průmyslové regiony – vývojové tendence, možnosti rozvoje*. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, 126.

KÜHN, M. (2015): Peripheralization: Theoretical Concepts Explaining Socio-Spatial Inequalities. *European Planning Studies*, 23, 2, 367–378.

KULDOVÁ, S. (2005): Příspěvek ke kultuněgeografickému výzkumu: možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod. *Geografie*, 110, 4, 300–314.

KURIKKA, H., GRILLITSCH, M. (2021): Resilience in the Periphery: What an Agency Perspective Can Bring to the Table. In: Wink, R. (ed.): *Economic Resilience in Regions and Organisations*. Studien zur Resilienzforschung. Springer, Wiesbaden, 147–171.

KURKA, B. (2015): *Severočeský hnědouhelný revír – historie, současnost, perspektivy*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Brno, 88.

LEFEBRVE, H. (1991): *The Production of Space*. Blackwell, Oxford, 464.

LÖBL, V. (2023): Bavoráky a rollsy bez řidiče testují v Česku. BMW otevřelo největší polygon,

idnes.cz, https://www.idnes.cz/auto/zpravodajstvi/bmw-polygon-sokolov-autonomnirizeni.A230727_112643_automoto_vllo (cit. 30. 7. 2023).

MACKINNON, D., CUMBERS, A., PIKE, A., BIRCH, K., MCMASTER, R. (2009): Evolution in economic geography: Institutions, political economy, and adaptation. *Economic Geography*, 85, 2, 129–150.

MACKINNON, D., DAWLEY, S., PIKE, A., CUMBERS, A. (2019): Rethinking Path Creation: A Geographical Political Economy Approach. *Economic Geography*, 95, 2, 113–135.

MARADA, M. (2001): Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. *Geografie*, 106, 1, 12–25.

MARADA, M. (2003): Delimitation of Peripheral Regions and Studies of their Attributes with Help of Statistic Analysis. In: Kowalczyk, A. (ed.): *Theoretical and Methodological Aspects of Geographical Space at the Turn of Century*. Warsaw University, Faculty of Geography and Regional Studies, Warsaw, 388–396.

MARTIN, R. (2010): Roepke lecture in economic geography – Rethinking regional path dependence: Beyond lock-in to evolution. *Economic Geography*, 86, 1, 1–21.

MARTIN, R., SUNLEY, P. (2006): Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, 6, 4, 395–437.

MARTIN, R., SUNLEY, P. (2022): Making history matter more in evolutionary economic geography. *ZFW – Advances in Economic Geography*, 66, 2, 65–80.

MARTINEZ-FERNANDEZ, C., KUBO, N., NOYA, A., WEYMAN, T. (2012): *Demographic Change and Local Development: Shrinkage, Regeneration and Social Dynamics*. OECD, Paris, 309.

MASSEY, D. (1984): *Spatial Divisions of Labour*. Macmillan, London, 339.

MIÖRNER, J., TRIPPL, M. (2019): Embracing the future: path transformation and system reconfiguration for self-driving cars in West Sweden. *European Planning Studies*, 27, 11, 2144–2162.

MOOS, A. I., DEAR, M. J. (1986): Structuration theory in urban analysis: 1. Theoretical exegesis. *Environment and Planning Planning A*, 18, 2, 231–252.

MPSV (2023): *Nezaměstnanost – měsíční*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha. <https://www.mpsv.cz/web/cz/mesicni> (cit. 19. 7. 2023).

MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, 2, 321–348.

MYRDAL, G. (1957): *Economic Theory and Under – developed Regions*. Gerald Duckwords,

London, 168.

NEFFKE, F., HENNING, M., BOSCHMA, R. (2011): How do regions diversify over time? Industry relatedness and the development of new growth paths in regions. *Economic Geography*, 3, 87, 237–265.

NORTH, D. C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge, 159.

NOVOTNÁ, H. (2019): Kvalitativní strategie výzkumu. In: Novotná, H., Špaček, O., Šťovíčková Jantulová, M. (eds.): *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha, 257–288.

PERLÍN, R., KOMÁREK, M., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., JANČÁK, V., CHROMÝ, P., BEDNÁŘOVÁ, H. (2019): Typologie mikroregionů Česka. *Urbanismus a územní rozvoj*, 22, 4, 8–13.

PHELPS, N., ATIENZA, M., ARIAS, M. (2018): An invitation to the dark side of economic geography. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 50, 1, 236–244.

PILEČEK, J. (2013): *Sociální a lidský kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí Česka*. Disertační práce, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, 62.

PORTER, M. (1998): Clusters and the new economics of competition. *Harvard business review*, 76, 6, 77–90.

PR KK (2021): *Program rozvoje Karlovarského kraje na období 2021–2027*. Krajský úřad Karlovarského kraje, Karlovy Vary. <http://www.kr-karlovarsky.cz/> (cit. 19. 7. 2023).

PSÚT KK (2021): *Plán spravedlivé územní transformace Karlovarského kraje 2021–2030*. Krajský úřad Karlovarského kraje, Karlovy Vary. <http://www.kr-karlovarsky.cz/> (cit. 19. 7. 2023).

REINÖHLOVÁ, E. (2005): Informační a komunikační technologie pro rozvoj periferních oblastí – zkušenosti ze zahraničí. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, 36–43.

REKERS, J. V., STIHL, L. (2021): One crisis, one region, two municipalities: The geography of institutions and change agency in regional development paths. *Geoforum; Journal of Physical, Human, and Regional Geosciences*, 124, 89–98.

REYNAUD, A. (1981): *Société, espace and justice. Inégalités régionales et justice socio-spatiale*. Presses universitaires de France, Paris, 264.

RIS3 (2020): *Regionální inovační strategie Karlovarského kraje*. Karlovarská agentura rozvoje podnikání, Karlovy Vary. <https://www.ris3kvk.cz/> (cit. 19. 7. 2023).

RODRÍGUEZ-POSE, A., KETTERER, T. (2019): Institutional change and the development of lagging regions in Europe. *Regional Studies*, 54, 7, 974–986.

SAYER, A. (1992): *Method in Social science: A Realist Approach*. Routledge, London, 328.

SCHMIDT, M. H. (1998): An integrated systemic approach to marginal regions: From definition to development policies. In: Jussila, J., Leimgruber, W., Majora, R. (eds.): *Perceptions of Marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*. Ashgate, Aldershot, 45–66.

SCHUMPETER, J. A. (1911): *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*. Duncker & Humbolt, Leipzig, 600.

ŠERÝ, M., KLEMENTOVÁ, V. (2018): The regional identity of the inhabitants of regions which have experienced an interrupted continuity in their socio-historical development. A case study of Czech regions that were resettled after world war II. *Geografie*, 123, 4, 437–459.

SHANE, S., VENKATARAMAN, S. (2000): The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research Author. *The Academy of Management Review*, 25, 1, 217–226.

SHEARMUR, R. (2015): Far from the Madding Crowd: Slow Innovators, Information Value, and the Geography of Innovation. *Growth and Change*, 46, 3, 424–442.

SLDB (1991): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 1991. Český statistický úřad, Praha (cit. 19. 7. 2023).

SLDB (2021): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 2021. Český statistický úřad, Praha (cit. 19. 7. 2023).

SOLOMON, M. (2014): *Privatizace Chemických závodů Sokolov*. Bakalářská práce, Vysoká škola ekonomická, Národohospodářská fakulta, Praha, 55.

SOTARAUTA, M., BEER, A. (2021): Introduction to City and Regional Leadership. In: In: Sotarauta, M., Beer, A. (eds.): *Handbook on City and Regional Leadership*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 2–18.

SOTARAUTA, M., SOPANEN, S., KOLEHMAINEN, J., KURIKKA, H. (2022): Place Leadership as a Mobilisation of Assets Town of Salo, Nokia and Microsoft as a case in point. *Tampere University Sente Working Papers*, 49, 1–18.

SOTARAUTA, M., SUVINEN, N. (2018): Institutional agency and path creation: Institutional path from industrial to knowledge city. In: Isaksen, A., Martin, R., Trippel, M. (eds): *New Avenues for Regional Innovation Systems – Theoretical Advances, Empirical Cases and Policy Lessons*. Springer, Cham, 85–104.

STRAMBACH, S., HALKIER, H. (2013): Reconceptualizing change: Path dependency, path plasticity and knowledge combination. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie*, 57, 1–2, 1–14.

STRATFORD, E., BRADSHAW, M. (2021): Rigorous and Trustworthy: Qualitative Research Design. In: Hay, I., Cope, M. (eds): *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Oxford, 92–105.

SUAS (2020): Zpráva o hospodaření 2020. Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s., Sokolov. <https://www.suas.cz/spolecnost/dokumenty> (cit. 19. 7. 2023).

SUCHMAN, M. (1995): Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *The Academy of Management Review*, 20, 3, 571–610.

SVOBODA, J., KOMÁREK, M., CHROMÝ, P. (2023): Institutional thickness of a shrinkage region with discontinuous development in a border periphery in Czechia. *Geografie*, 128, 2, 153–177.

THRIFT, N. (1986): The Geography of International Economic Disorder. In: Johnston, R. J., Taylor, P. J. (eds.): *A World in Crisis: Geographical Perspectives*. Blackwell Publishing, Oxford, 16–78.

TÖDTLING, F., TRIPPL, M. (2005): One size fits all?: Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy*, 34, 8, 1203–1219.

TRIPPL, M., BAUMGARTINGER-SEIRINGER, S., FRANGENHEIM, A., ISAKSEN, A., RYPESTØL, J. O. (2020): Unravelling green regional industrial path development: Regional preconditions, asset modification and agency. *Geoforum*, 111, May 2020, 189–197.

TRIPPL, M., GRILLITSCH, M., ISAKSEN, A. (2018): Exogenous sources of regional industrial change: attraction and absorption of non-local knowledge for new path development. *Progress in Human Geography*, 42, 5, 687–705.

ÚŘAD PRÁCE ČR (2022): Zpráva o situaci na krajském trhu práce, o realizaci APZ v roce 2022 a strategii APZ pro rok 2023. Úřad práce České republiky, Krajská pobočka, Karlovy Vary. www.uradprace.cz/karlovy-vary (cit. 19. 7. 2023).

UYARRA, E., FLANAGAN, K. (2022): Going beyond the line of sight: institutional entrepreneurship and system agency in regional path creation. *Regional Studies*, 56, 4, 536–547.

ÚZIS ČR (2022): Zdravotnická statistika lázeňské péče 1990–2022. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha. www.uzis.cz/ (cit. 19. 7. 2023).

VAN WELL, L. (2010): Demographic and migratory flows affecting European regions and cities. Stockholm.

VIRKKALA, S. (2007): Innovation and networking in peripheral areas - A case study of emergence and change in rural manufacturing. *European Planning Studies*, 15, 4, 511–529.

WALLERSTEIN, I. (1979): *The Capitalist World-Economy*. Cambridge University Press, Cambridge, MA, 320.

9 PŘÍLOHY

Seznam informátorů:

Funkce	Okres	Sektor	Odvětví firem	Země původu
Starosta města	Cheb	V		
Děkan ZČU, senátor	Cheb	V		
Expert regionálního rozvoje	Cheb	P/V		
Manažer regionálního uskupení	Cheb	N		
Manažer regionálního uskupení	Cheb	N		
Ředitel hospodářské komory	Cheb	P		
Jednatel firmy	Cheb	P	Sklářský průmysl	SRN
Jednatel firmy	Cheb	P	Zpracovatelský průmysl	UK
Jednatel firmy	Cheb	P/V	Zpracovatelský průmysl	SRN
Jednatel firmy	Cheb	P	Dopravní přeprava	ČR
Jednatel firmy	Cheb	P	Obrábění kovů	SRN
Jednatel firmy	Cheb	P	Obrábění kovů	SRN
Jednatel firmy	Cheb	P	Strojírenský průmysl	ČR
Jednatel firmy	Cheb	P		
Bývalý regionální politik, podnikatel	Cheb	P/V	Poradenství	ČR
Předseda hospodářské komory, politik	Cheb	P/V		
Jednatel lázní, zástupce lázeňské platformy	Cheb	P	Lázeňská péče	ČR
Jednatel lázní	Cheb	P	Lázeňská péče	Maďarsko
Jednatel lázní	Cheb	P	Lázeňská péče	ČR
Jednatel firmy	Cheb	P	Zpracovatelský průmysl	Švýcarsko
Ředitel inovačního centra	Oba	P		
Manažer regionálního uskupení	Oba	N		
Regionální politik, místostarosta města	Oba	V		
Regionální politik	Oba	V		
Expert regionálního rozvoje	Oba	V		
Bývalý regionální politik	Oba	V		
Expert na rozvoj inovací	Oba	V		
Bývalý senátor a starosta města	Sokolov	V		
Starosta města	Sokolov	V		
Starosta města	Sokolov	V		
Ředitel střední školy	Sokolov	V		
Manažer regionálního uskupení	Sokolov	N		
Jednatel firmy	Sokolov	P	Těžební průmysl, energetika	ČR
Jednatel firmy, politik	Sokolov	P/V	Těžební průmysl	ČR
Jednatel firmy	Sokolov	P	Strojírenský průmysl	SRN
Jednatel firmy	Sokolov	P	Automobilový průmysl	SRN
Jednatel firmy	Sokolov	P	Chemický průmysl	UK
Jednatel firmy	Sokolov	P	Strojírenský průmysl	Švédsko
Jednatel firmy	Sokolov	P	Sklářský průmysl	USA
Jednatel firmy	Sokolov	P	Strojírenský průmysl	ČR
Jednatel firmy	Sokolov	P	Stavebnictví	SRN
Jednatel firmy	Sokolov	P	Strojírenský průmysl	ČR
Jednatel firmy	Sokolov	P	Zpracovatelský průmysl	ČR
Jednatel firmy	Sokolov	P	Zpracovatelský průmysl	SRN

Poznámka: V – veřejný sektor; P – privátní sektor; N – neziskový sektor

Struktura otázek při rozhovorech:

1. Kdo má podle Vás největší vliv na rozvoj regionu a proč? Koho považujete za nejvýznamnějšího lídra rozvoje a proč?
2. Které projekty/aktivity v posledních letech ovlivnily nejvíce rozvoji regionu a jak? Kdo byl hlavním iniciátorem těchto projektů/aktivit?
3. S kým v regionu konkrétně nejvíce spolupracujete a považujete ho za partnera? Jak došlo k navázání prvního kontaktu a jak často jsou ve spojení?
4. Kdo je nejdůležitější partner v rozvoji vaší firmy/organizace a proč? Jak často jste v kontaktu?
5. Dochází skrze spolupráci ke inovačnímu pokroku firmy/organizace?
6. Jaké jsou největší bariéry spolupráce mezi aktéry (veřejného i privátního sektoru) v regionu?
7. Jak vnímáte příchod zahraničních firem do regionu? V čem vidíte jejich největší přínos? Spolupracujete s nějakou zahraniční firmou z regionu nebo upřednostňujete spíše domácí firmy? Proč?
8. Jaká je Vaše vize regionu, jak vypadat v budoucnosti?